

LÄHIKUVA

2/2016 (29. vuosikerta)

LÄHIKUVASSA KEKKONEN

- Melkein kuolematon johtaja
- Puhumalla hallitseminen
- Kekkonen matkassa
- Kekkonen vallankäyttäjänä ja vallankäytön välineenä

LÄHIKUVA

2/2016 • 29. vuosikerta

ISSN 2343-399X

LÄHIKUVA on audiovisuaaliseen kulttuuriin keskittyvä, neljästi vuodessa ilmestyvä tieteellinen refereerijulkaisu. Se on avoin kirjoitusfoorumi kaikille asiasta kiinnostuneille.

JULKAISIJAT

Lähikuva-yhdistys ry
Suomen Elokuvatutkimuksen Seura ry
Turun elokuvakerho ry
Turun yliopiston Mediatutkimus
Varsinais-Suomen elokuvakeskus ry

TOIMITUS

Päätoimittaja
Outi Hakola outi.j.hakola@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Kaisu Hynnä klhynn@utu.fi

Numeron 2/2016 vastaavat toimittajat
Johanna Sumiala ja Lotta Lounasmeri

Toimituskunta

Kaisa Hiltunen kaisa.e.hiltunen@juu.fi
Maiju Kannisto maiju.kannisto@utu.fi
Katariina Kyrölä katariina.kyrola@utu.fi
Satu Kyösola satu.kyosola@aalto.fi
Anneli Lehtisalo anneli.lehtisalo@kotipuori.fi
Rami Mähkä rami.mahka@utu.fi
Niina Oisalo niina.oisalo@utu.fi
Antti Pönni antti.ponni@metropolia.fi
Tytti Rantanen tytti.p.rantanen@uta.fi
Tommi Römpötti tommi.rompotti@utu.fi
Jaakko Seppälä jaakko.i.seppala@helsinki.fi
Tanja Sihvonen tanja.sihvonen@iki.fi

Ulkoasu: Päivi Valotie

Kannen kuva: U. K. Kärrä, "ETYK-veistos", 1979 (yksityiskohta). Veistos esittää presidenttejä Urho Kekkonen, Leonid Brežnev ja Gerald Ford. Kuva: Urho Kekkonen arkisto.

TOIMITUKSEN OSOITE

Lähikuva c/o Varsinais-Suomen elokuvakeskus
Uudenmaankatu 1, 20500 Turku
<http://www.lahikuva.org>
<http://ojs.tsv.fi/index.php/lahikuva/index>

LÄHIKUVAN aiempia, painettuja numeroita myy Tiedekirja ja Lähikuva-yhdistyksen sihteeri Päivi Valotie paivi.valotie@utu.fi

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

SISÄLLYS

Pääkirjoitus

Lotta Lounasmeri ja Johanna Sumiala
Promootiokulttuurin kuningas Kekkonen 3

Artikkelit

Johanna Sumiala ja Lotta Lounasmeri
Melkein kuolematon johtaja. Presidentti Kekkonen
hautajaiset rituaalisena mediatapahtumana 6

Jukka-Pekka Puro
Puhumalla hallitseminen. Vahvan johtajuuden
ilmentyminen Kekkonen radiopuheissa 1937–1967 22

Päivi Timonen ja Minna Lammi
Kekkonen matkassa. *Finlandia-katsaukset* suostuttelu-
välineenä Kekkonen ensimmäisen presidenttikauden
aikana 43

Olli Seuri
Kekkonen vallankäyttäjänä ja vallankäytön välineenä.
Urho Kekkonen historiakuva *Helsingin Sanomien*
1960-lukuviittauksissa 59

Katsaukset

Jukka Rastas
Kaksi kuningasta. Urho Kekkonen Kari Suomalaisen
pilapiirroksissa 73

Tuomas Lassinharju
Mies Mekkosesta Chekkoseen. Urho Kekkonen kevyen
musiikin sanoituksissa 92

Näkökulmat

Timo Soikkanen
Kun Kekkonen sivalsi... Kekkonen huumorin taitajana 98

Tomi Lindblom
Saisinko nimikirjoituksenne, Herra Presidentti? 104

Kirja-arviot

Veli-Matti Karhulahti (2015) *Adventures of Ludom.*
A Videogame Geneontology (Emma Niemi) 110

Erkki Wuolijoki (2015) *Niskavuoren henki. Viljapelloilta*
valkokankaalle (Emilia Koivumäki) 113

English Summaries 115

PROMOOTIOKULTTUURIN KUNINGAS KEKKONEN

1 Kiitämme tarinasta tekstissä mainittua opettajaa, KSYK:n Yhteiskunta- ja talouslinjan johtajaa.

Kekkonen on *hottis!* Vuonna 2016 Kulosaaren yhteiskoulun yhdeksäsluokkalaisten näkivät yhteiskuntaopin tunnilla videon Kekkosesta, jossa Kekkonen teki kaikkea, mitä Kekkonen teki: puhui, kalasti, hiihti, tapasi maailman johtajia. Kun video oli ohi, oppilaat puhkesivat spontaaneihin aplodeihin. 1970-luvulla syntynyt opettaja oli puulla päähän lyöty.¹ Samat nuoret kuuntelevat Cheekiä, joka laulaa Chekkosesta. Kun räppäri haluaa kehua itseään estottomasti ja rinnastaa itsensä johonkuhun suurmieheen, tarkoitukseen paras on Kekkonen.

Presidentti Urho Kaleva Kekkoson kuolemasta tulee tänä syksynä 30 vuotta. Kekkonen hallitsi Suomea neljännesvuosisadan ajan. Monille hän oli synonyymi sanalle presidentti. Tässä Kekkoselle omistetussa erikoisnumerossa suuntaamme katseen Kekkoson johtajuuteen mediakulttuurin ja mediahistorian näkökulmista. Historioitsijat ja politiikantutkijat ovat kirjoittaneet Kekkosesta hyllymetreittäin, mutta median ja viestinnän tutkimuksen puolella menneisyyttä ruotiva Kekkoseseen liittyvä tutkimus on ollut jokseenkin vähäistä (ks. kuitenkin Salokangas 1996; Kantola 2014; Sumiala 2014). Median jatkuva murros haastaa tutkijoita katsomaan nykyhetkeen ja pohtimaan tulevaisuutta. Tässä nyt-hetkeä korostavassa tutkimusilmapiirissä historiallinen tutkimusote uhkaa jäädä marginaaliseksi. On silti perusteltua ajatella, että juuri muutosten merkityksen ymmärtämiseksi tarvitaan historiallista otetta.

Tämän päivän media- ja viestinnätutkimuksessa keskustellaan vilkkaasti brändi- ja promootiokulttuurin leviämisestä yhteiskunnan eri alueille, yhtenä esimerkkinä politiikka. Tässä tuoteistetun ja formatoidun viestinnän mediakyllästeisessä maailmassa ”tapaus Kekkonen” avaa tärkeän ajallisen horisontin ja näkökulman siihen, miten poliittisesta vallasta on eri aikoina viestitty. Mikä on muuttunut, mikä pysynyt samana.

Kekkosesta voi hyvällä syyllä sanoa, että hänelle presidenttiys oli rooli, josta olisi voitu myöntää Hollywoodin Oscar-palkinto. Kekkonen oli aikaansa edellä poliittisena viestijänä ja julkisuuden taitavana hyväksikäyttäjänä. Hän osasi käyttää ajan joukkoviestimiä, kuten sanomalehtiä, radiota ja televisiota, hyväkseen. Hän osasi myös hyödyntää henkilökohtaista viestintää, kuten kirjeenvaihtoa, niin kansalaisten kuin poliittisen eliitinkin puhuttelemiseen. Timo J. Tuikka on väitöskirjassaan (2007) tarkastellut Kekkoson historia- ja politiikkakäsityksiä ja osoittaa selvästi Kekkoson strategisuuden julkisen kuvan rakentamisessa. Kekkoson pitkäaikaiset taustavoimat, kuten kansatieteen professori Kustaa Vilkuna, toimivat sen aikaisina poliittisina konsultteina.

Mediahistoriallisesta näkökulmasta on tärkeää huomioida mediaympäristön muutos ja sen merkitys Kekkonen poliittiselle viestinnälle. Kekkonen ura ja hallintokausi oli pitkä, ja sen aikana suomalaiset tiedotusvälineet kokivat monta mullistavaa kehitysvaihetta. Samaan aikaan, kun Kekkonen käytti eri välineitä oman johtajuutensa vahvistamiseen ja oman julkisen kuvansa systemaattiseen rakentamiseen, myös joukkoviestimet oikeuttivat oman olemassaolonsa rakentamalla kuviteltua yhteisöä kansakunnasta. Kekkonen uran alkuaikojen – vuosien 1937–1967 – radiopuheita tarkastelevassa artikkelissaan Jukka-Pekka Puro kiinnittää erityistä huomiota Yleisradion rooliin ja merkitykseen tässä kansakunnan koossapitämisprojektissa. Yleisradiolla ja Kekkosella oli ikään kuin molemmilla monopoliasema, ja ne hyödyttivät toinen toisiaan. Kekkonen tiiviit suhteet Yleisradion johtoon, jonka edustuksesta Puro mainitsee tuolta ajalta Kustaa Vilkunan ja Jussi Koskiluoman, olivat tunnettuja. Myöhemmin, kuohuvalla 1960-luvulla, Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo kuului Kekkonen lähipiiriin, ja tämä heijastui eri tavoin ”Reporadion” aikaan.

Television yleistyttyä Kekkonen ”livahti koteihimme”, kuten asian on nasevasti ilmaissut Kekkonen luottokuvaaja Kalle Kultala. Kekkonen käytti taitavasti poliittisen imagonsa rakentamisessa niin liikkuvaa kuvaa kuin valokuviakin. Kiinnostavana esimerkkinä Kekkonen filmaattisuudesta voidaan pitää varhaisia *Finlandia-filmikatsauksia*, joita tarkastellaan Minna Lammin ja Päivi Timosen artikkelissa. Nämä katsaukset tarjosivat Kekkoselle seremoniallisen ja sitä kautta ”epäpoliittisen” tavan viestiä kansalle ensimmäisenä presidenttikautenaan.

Kekkonen kaudella korostui varovainen journalismi ja suoranainen itsetensuuri suhteessa Kekkoseseen ja Neuvostoliittoon, mutta kuva ei ollut täysin särmätön. *Helsingin Sanomat* käytti yksityisenä yrityksenä ja valtakunnallisesti merkittävimpänä sanomalehtenä asemaansa myös hallitsijan kritisoimiseen. Katsauksessaan Jukka Rastas tuo esille, miten ”toinen kuningas” eli pilapiirtäjä Kari Suomalainen tuotti Kekkosesta kuvaa itsevaltaisena hallitsijana. Samalla Rastas kuitenkin toteaa, että pilapiirtäjä olemassaolollaan loppujen lopuksi myös edesauttoi Kekkonen pyrkimystä rakentaa Suomesta kuvaa puolueettomana länsimaisena demokratiana.

Kun Kekkonen tapaa viestiä valtaa tarkastellaan mediakulttuurin näkökulmasta, katse kiinnittyy erityisesti kolmeen asiaan: kuvaan, ääneen ja tunteisiin. Lehti- ja televisiokuvat kuvauksellisesta Kekkosesta levisivät joukkoviestimissä, ja niistä tuli osa kansakunnan kuvallista tajuntaa ja muistia. Kekkonen tuotti suvereenia (mieli)kuvaa itsestään johtajana valokuvilla ja filminpätkillä, joissa hän näyttäytyi maailmanmatkoillaan, valtiovierailujen isäntänä, naisten ympäröimänä ja tärkeiden valtakunnallisten puheiden pitäjänä. Tämän valtiomies-Kekkonen lisäksi olennaista vallan viestimissä oli arkinen ”Kekkonen kansanmiehenä” -kuvasto, jossa presidentti esitti itsensä kansan parissa kalastamassa, hiihtämässä ja erätulilla, maakuntien emäntiä ja isäntiä tapaamassa tai saunan lauteilla löylyä heittämässä.

Kekkonen kuoleman uutisointia käsittelevässä artikkelissa toteamme, että tämä rituaalinen kuvasto ja siihen liittyvä puheenparsi toistettiin valtakunnallisessa mediassa uskollisesti. Seremonialliset jäähyväiset saivat näkyvästi tilaa niin televisiossa kuin valtakunnan sanomalehdissäkin, ja niillä pönkitettiin vielä kerran Kekkonen valtaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kekkonen ääni oli hyvin tunnistettava ja selkeä, ja pitkään radion kuuntelijat assosioivat sen Yleisradioon. Molemmat toivat toisilleen uskottavuutta. Nykyään korostetaan niin kutsuttuja *one linereita* poliittisessä viestinnässä, mutta jo Kekkonen muotoili asiansa lyhyesti ja ymmärrettävästi. Hän vetosi

puheissaan hillitysti tunteisiin – päätöksellisuuden jo uransa alkuvaiheessa karistaneena. Sen sijaan huumori kuului vahvasti Kekkonen ilmaisupertuaariin. Näkökulmassaan Timo Soikkanen tuo esiin, miten Kekkoselle tyypillinen ironinen ja ivallinen viestintätapa toimi vallankäyttönä.

Kekkonen elää edelleen vahvana suomalaisessa mediakulttuurissa. Tomi Lindblomin teksti avaa erityisen mediakulttuurisen näkökulman Kekkonen ja kansalaisten väliseen yhteydenpitoon esittelemällä nimikirjoitusten keräilykulttuuria ja Kekkoselle lähetettyjä lukuisia nimikirjoituspyyntöjä. Paitsi poliitikko, Kekkonen oli myös aikansa superkuuluisuus. Tuomas Lassinharjun katsaus ”Mies mekkonen” esittelee taiteilijoiden Kekkos-kuvaa populaarimusiikin sanoituksissa. Olli Seurin aiheena on puolestaan historiakuva, joka *Helsingin Sanomien* Kekkos-viittauksista välittyy. Seuri muistuttaa, ettei menneisyydestä ole löydettävissä yhtä yhtenäistä kertomusta tai tulkintaa.

Tämän erikoisnumeron toimittajina ajattelemme, että mediakulttuurin ja -historian näkökulmat ovat tarpeen juuri siksi, että ne monisärmäistävät ymmärrystä Kekkosesta poliittisena viestijänä ja vallankäyttäjänä. Parhaimmillaan menneisyyden moniulotteinen tarkastelu auttaa ymmärtämään myös tätä päivää – ajassa, jossa medially on yhä suurempi merkitys poliittisten mielikuvien ja vallan promoottorina.

Helsingissä, heinäkuussa 2016

Lotta Lounasmeri ja Johanna Sumiala

Lähteet

Kantola, Anu (2014) *Matala Valta*. Tampere: Vastapaino.

Salokangas, Raimo (1996) *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. Helsinki: Yleisradio Oy.

Sumiala, Johanna (2014) ”Ritualising Public Death in the Nordic Media”. Teoksessa Dorthe Resflund Christensen & Kjetil Sandvik (toim.) *Mediating and Remediating Death*. Farnham: Ashgate Publishing.

Tuikka, Timo J. (2007) *”Kekkonen konstit”: Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

SUOMEN ELOKUVATUTKIMUKSEN SEURAN SEMINAARI 4.11.2016

Perinteinen vuosiseminaari elokuvan ja audiovisuaalisen median tutkijoille Helsingissä Tieteiden talolla. Osallistujia pyydetään valmistelemaan lyhyt esitys (n. 20 min) omasta tutkimusaiheestaan. Tilaisuuteen voi osallistua myös ilman esitystä.

Seminaarin jälkeen pidetään Suomen Elokuvatutkimuksen seuran syyskokous.

ILMOITTAUDU ESITELMÄN PITÄJÄKSI 30.9.2016 MENNESSÄ: elokuvatutkimuksen.seura@gmail.com

Johanna Sumiala ja Lotta Lounasmeri

Johanna Sumiala, FT
Media ja viestintä, Helsingin yli-
opisto
Lotta Lounasmeri, FT
Media ja viestintä, Helsingin yli-
opisto

MELKEIN KUOLEMATON JOHTAJA

Presidentti Kekkonen hautajaiset rituaalisena mediatapahtumana

Nykyisille keski-ikäisille syvin valtiollinen surukokemus oli Urho Kekkonen hautajaiset 7. syyskuuta 1986. Pala nousi kansalaisten kurkkuun, kun kenraalit kantoivat presidentin arkun kirkosta ja ilmoille kajahtivat Narvan marssin sävelet. 1950-luvun tapaisia väkijoukkoja ei kuitenkaan nähty, vaikka liikkeellä olikin kymmeniä tuhansia ihmisiä. Kansa oli siirtynyt katujen varsilta tv-ruudun ääreen. (*Turun Sanomat* 1.2.2004.)

Suomen pitkäaikaisin presidentti Urho Kaleva Kekkonen kuoli Helsingin Tamminiemessä elokuun viimeisenä päivänä vuonna 1986. Kekkonen oli kuollessaan 86-vuotias. Hän oli eronnut virastaan viisi vuotta aiemmin. Kekkonen kuolemasta tuli hetkessä – Dayanin ja Katzin termein (1992) – kansallinen mediatapahtuma. Mediatapahtuma sai alkunsa kuoleman uutisoinnista ensin radiossa ja sitten televisiossa ja sanomalehdissä. Tapahtuma huipentui Kekkonen hautajaisiin 7. syyskuuta, jonka jälkeen asiaa käsiteltiin vielä muutaman päivän sanomalehdissä.

Kolme katsetta Kekkonen kuolemaan

Tässä artikkelissa tarkastelemme Kekkonen kuoleman ritualisoitumista suomalaisessa mediassa – erityisesti televisiossa ja sanomalehdissä – tuon reilun viikon ajan, jolloin asiaa käsiteltiin aktiivisesti mediassa. Artikkelijakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa erittelemme kuoleman – erityisesti poliittisen johtajan kuoleman – ritualisoitumista mediassa tutkimuskirjallisuuden valossa. Yhdistämme Kekkonen kuoleman tarkastelussa eri tutkimustraditioita: antropologiaa, poliittista historiaa ja mediatutkimusta. Toisessa osassa tarkennamme katsetta analysoimalla Kekkonen kuoleman ja hautajaisten uutisointia empiirisesti. Artikkelin kolmannessa ja viimeisessä osassa tarkastelemme kuoleman ritualisoitumista osana suomalaista poliittista kulttuuria sekä ritualisoitumisen merkitystä suomalaisen poliittisen vallankäytön jatkumolle ja muutokselle.

Perustelemme poikkitieteellistä tutkimuksellista katsettamme seuraavasti: Kuoleman rituaalien tutkimuksessa antropologian merkitystä ei voi ohittaa (vrt. Robben 2006). Antropologia tarjoaa teoreettisia ja käsitteellisiä välineitä ymmärtää rituaalin toiminnan dynamiikkaa ja sen eri vaiheita. Kuoleman rituaaleihin on antropologisessa kirjallisuudessa liitetty ajatus siirtymäriitistä, jonka tehtävänä on turvata ajatus yhteisön jatkuvuudesta ja torjua kuoleman synnyttämä pelko ja epäjärjestys (ks. Turner 2007 [1969]; Davies 2002). Näiden tehtävien hahmottaminen on välttämätöntä myös Kekkosen kuolemaa koskevan uutisaineiston tulkitsemisessa. Poliittisen historian näkökulma auttaa kontekstualisoimaan Kekkosen poliittista johtajuutta osana aikakautta ja suomalaista poliittista kulttuuria. Ilman historian tajua Kekkosen kuoleman rituaalisaation merkityksellistäminen jää ohueksi (vrt. Ariès 1977). Media-tutkimusta taas tarvitaan, jotta ymmärtäisimme paremmin, miten media, tässä etenkin televisio ja sanomalehdet, esittää ja tuottaa kuoleman rituaaleja uutisoidessaan Kekkosen kuolemasta. Olennaista on, ettei media vain välitä rituaaleja vaan myös muokkaa niitä ja siten osallistuu Kekkosen johtajuudesta muodostuvan rituaalisen ymmärryksen rakentamiseen (vrt. Zelizer 1992).

Tässä artikkelissa osoitamme, että antropologian, poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmia yhdistämällä on mahdollista tavoittaa sellaisia Kekkosen kuolemaan liittyviä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkitystasoja, joita mikään yhteen tiettyyn tieteenalaan rajoittuva tutkimus ei kykenisi tavoittamaan. Aiemmassa mediaa ja kuolemaa käsittelevässä tutkimuksessa rituaalinen näkökulma on antropologiselta kannalta katsottuna jäänyt usein varsin pintapuoliseksi, eikä kuoleman rituaalien luonnetta tai tehtäviä ole analysoitu antropologisena ilmiönä. Antropologisen kuoleman tutkimuksen puutteena taas voidaan pitää sen varsin ohutta ymmärrystä modernin median toimintatavoista erityisesti länsimaisissa yhteiskunnissa (vrt. Sumiala 2014a). Poliittisen historian tutkimuksessa, jossa sivutaan poliittisten johtajien kuolemaa, mediaa on käytetty tyypillisimmin lähdeaineistona. Näissä tutkimuksissa on harvoin huomioitu median toimintalogiikan erityisyys ja median kulttuurinen ja yhteiskunnallinen merkitys kuvitellun yhteisön (vrt. Anderson 2007[1983]) rakentajana ja ylläpitäjänä (ks. aihepiiristä esim. Tuikka 2007). Tutkimuksellinen otteemme vie näin ollen eteenpäin kuoleman rituaalien tutkimusta modernissa, mediavälitteisessä yhteiskunnassa. Tutkimus huomio niin kuoleman rituaalien antropologisen käsittelyn, rituaalien esittämisympäristön kontekstin eli median kuin rituaalien tehtävien poliittis-historiallisen merkityksenkin aiempaa tutkimusta nyansoidummalla tavalla.

Empiirinen aineistomme koostuu pääasiassa Yleisradion televisiossa esittämistä Kekkosen kuolinuutisesta ja hautajaislähetyksestä (Yleisradion arkisto) sekä *Helsingin Sanomista*, *Ilta-Sanomista* ja *Iltalehdestä* kerätystä aineistosta. Koko aineisto asettuu kuoleman uutisoinnin, hautajaisten ja niiden jälkeisten päivien väliselle ajalle 31.8.–10.9.1986. Lehtien kokonaisjuttumäärä oli 147, mutta aineisto sisälsi lisäksi paljon suuria kuvia (muun muassa kahdeksan kokosivun kuvaa). Aineiston analyysissa olemme hyödyntäneet lähilukua. Sekä teksti- että kuva-aineistosta on etsitty toistuvia kerronnan ja esittämisen tapoja, joiden avulla ja kautta Kekkosen kuolema rakennettiin ja rakentui mediassa tuon reilun viikon aikana. Jaottelu noudattaa mediatapahtumille tyypillistä ajallista kaarta. Nämä vaiheet voidaan tiivistää seuraavasti: 1) uutinen kuolemasta leviää mediassa, 2) Kekkosen merkityksen muistelu ja sureminen ja 3) hautajaiset (ja niiden ”jälkipuinti”). Media-analyysissa kiinnitämme erityistä huomiota Kekkosen suremiseen ja muisteluun liittyviin diskursiivisiin ja myyttisiin kerronnan keinoihin. David Kertzeriin (1988)

viitaten tarkennamme katseen etenkin kuoleman ritualisoitumiseen vallan näkökulmasta.

Kysymme:

1. Mitä olivat ne symbolit ja ilmaisut, joiden kautta media vahvisti Kekkonen johtajamyytin, poliittista johtajuutta ja kytköksiä johtajan ja kansan välillä?
2. Miten median kuoleman rituaalit loivat jatkuvuuden tunnetta poliittiselle johtajuudelle ja järjestelmälle mutta samalla valmistivat siirtymään?

Media(tapahtuma) kuoleman rituaalien näyttämönä

Modernissa länsimaisessa median läpituokemassa yhteiskunnassa yhä useammat yhteiskunnan ilmiöt medioituvat – niin myös kuolema. Uutiset poliittisten ja symbolisten johtajien ja hallitsijoiden, kuten presidenttien, kuninkaiden ja kuningattarien kuolemasta, ylittävät lähes poikkeuksetta uutiskynnyksen ja synnyttävät liikehdintää, joka saa erilaisia rituaalisia muotoja. Toisen maailmansodan jälkeisen historian paljon julkisuutta saaneita poliittisten johtajien kuolemia ovat muun muassa olleet Britannian pääministeri Winston Churchillin kuolema (1965), Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedyn (1963) ja Ruotsin pääministeri Olof Palmén (1986) murhat ja Romanian diktaattori Nicolae Ceaușescun julkinen hirttäminen (1989). Viime vuosina erityisesti kaksi poliittisen johtajan kuolemaa on noussut globaalissa medianäkyvyydessään ylitse muiden: Britannian entisen pääministeri Margaret Thatcherin kuolema vuonna 2013 ja Etelä-Afrikan presidentti Nelson Mandelan kuolema samana vuonna.

Viestinnän tutkimuksen puolella teoreettinen kiinnostus median rooliin modernin yhteiskunnan tapahtumien rituaalisena keskipisteenä syytyi Daniel Dayanin ja Elihu Katzin teoksen *Media Events. The Live Broadcasting of History* (1992) myötä. Dayanin ja Katzin analyttinen katse kohdistui poikkeuksellisiin seremoniallisiin tapahtumiin, kuten esimerkiksi juuri hautajaisiin. Dayanin ja Katzin mielestä mediatapahtumalla on oma kielioppinsa, merkitysrakenteensa ja käytäntönsä. Heidän luokittelussaan hautajaiset kuuluvat kategoriaan ”kruunajaiset” (*coronations*), jossa olennaista on johtajan kuolemaan liittyvä seremoniallinen symbolisen merkityksen korostaminen. Dayanin ja Katzin mallissa mediatapahtumaan liittyy tiettyjä ominaisuuksia, joista sen voi tunnistaa:

1. Mediatapahtuma keskeyttää jokapäiväisen mediavirran. Esimerkiksi John F. Kennedyn hautajaispäivänä media lähetti pelkästään ohjelmaa hautajaisista.
2. Mediatapahtuma tuo seremoniallisuuden kautta katsojan kosketuksiin yhteisön keskeisten arvojen kanssa. Kennedyn hautajaiset alleviivasivat symbolisesti amerikkalaisen yhteiskunnan valtaa ja voimaa. Inhimillisen etäisyyden tapahtumiin toivat Jacqueline Kennedystä otetut lähikuvat, joista välittyi suru ja murhe.
3. Mediatapahtuma myös kutsuu yleisöä osallistumaan tapahtumaan (niin kadun varsille kuin radioiden ja televisioidenkin ääriin) (vrt. Zelizer 1992).

Dayan ja Katz huomauttavat, että mediatapahtumien merkitys perustuu pitkälti kykyyn tavoittaa laaja yleisö, laajempi kuin mikään fyysistä läsnäoloa edellyttävä tapahtuma voisi koskaan saada. Poliittisen johtajan kuoleman kohdalla yleisö laajentuu usein myös kansallisesta kansainväliseksi tai jopa globaaliksi, kuten esimerkiksi Nelson Mandelan kuollessa tapahtui. Yleisö

on tästä myös tietoinen seurattessaan mediatapahtumaa erilaisilta ruuduilta. Lisäksi mediatapahtuma osoittaa sähköisen viestintäteknologian vallan. Tapahtuma sulauttaa eri viestintävälineet ja kanavat hetkellisesti yhdeksi suureksi verkoksi, joka välittää kuvaa seremonian keskuksesta. Näin mediatapahtuma luo myös uudenlaisia yhteisöelämän verkostoja. Se rytmittää sosiaalista elämää luomalla uudenlaisen paikan, ajan ja tilan kokea yhteisöllisyyttä median – Dayanin ja Katzin ajattelussa erityisesti TV-vastaanottimen – äärellä. Sittemmin monet tutkijat ovat kehittäneet edelleen Dayanin ja Katzin ajattelua etenkin äkillisten ja väkivaltaisten mediatapahtumien analyysissä (ks. esim. Liebes 1998; Kellner 2003; Rothenbuhler 2010).

Teoria on herättänyt myös runsaasti kritiikkiä. Esimerkiksi mediasosiologi Nick Couldry (2003) on kritisoinut Dayanin ja Katzin 1990-luvun teoriaa liiasta televisiokeskeisyydestä, mediatapahtuman ja yhteisöllisyyden korostetun suoraviivaisesta tarkastelusta ja mediatapahtumien seremoniallisen roolin ylikorostamisesta (ks. myös Mitu & Poulakidakos 2016; Couldry & al. 2010; Eide & al. 2008). Esitetty kritiikki ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Dayanin ja Katzin teorialla olisi merkitystä siinä, miten ymmärrämme median erilaisissa poikkeuksellisissa tilanteissa. Teoria kuvaa, miten mediavälitteinen yhteisöllisyys rakennetaan modernissa yhteiskunnassa, millaisista journalistisista ja seremoniallisista elementeistä se koostuu ja ketkä ovat tämän mediavälitteisen yhteisöllisyyden keskeisiä arkkitehtejä. Rituaalit kantavat myös omanlaistaan logiikkaa, jonka ymmärtäminen on tarpeen, kun analysoidaan median roolia tietyssä tapahtumassa. On siis käännettävä katse antropologiseen kuoleman rituaalien tutkimukseen.

Kuoleman rituaalit vallan esityksinä

Antropologisessa kuoleman rituaalien tutkimuksessa rituaaleilla ajatellaan olevan erilaisia sosiaalista elämää järjestäviä tehtäviä (ks. esim. Durkheim 1994 [1912]; Hertz 1960 [1909]; van Gennep 1960 [1909]). Kuoleman rituaalien avulla jäljelle jääneet yhteisön jäsenet järjestävät uudelleen niitä sosiaalisia suhteita, joita kuolema on muuttanut. Kuoleman rituaalit luovat siis ennen kaikkea jatkuvuuden tunnetta, poistavat kuoleman synnyttämää pelkoa, uhkaa ja epäjärjestystä ja asettavat vainajan yhteisössä sosiaalisten suhteiden näkökulmasta uuteen paikkaan. Kuoleman rituaalien toiminta ei silti aina ole kovin yksituumaista. Mitä moniarvoisempi ja jakautuneempi yhteiskunta, sen todennäköisempää on, että esimerkiksi kuoleman rituaalien tuottama yhteisöllisyys näyttäytyy monisäikeisempänä, ehkä jopa paradoksaalisena ja ristiriitaisena (ks. Grimes 2011; Sumiala 2013). Kuoleman rituaalit voivat myös epäonnistua, jolloin ne tuottavat epäjärjestystä ja pelkoa yhteiskunnassa ja sen jäsenten välille. Kysymys siitä, vahvistavatko kuoleman rituaalit yhteisön yhteenkuuluvuutta vai hajottavatko ne sitä, on ennen kaikkea empiirinen eli kunkin tapauksen kohdalla erikseen analysoitava seikka (vrt. Grimes 2011).

Poliittisen johtajan kuoleman kohdalla erityistä huomiota on kiinnitettävä ritualisoitumisen ja vallan suhteisiin. Vuosituhansien ajan hallitsijat ovat pyrkineet suunnittelemaan ja käyttämään rituaaleja herättääkseen tunteita oman asemansa legitimiuden puolesta ja houkutellessaan innostusta ja suosiota harjoittamalleen politiikalle (Kertzer 1988, 14). Poliittisen johtajan kuollessa kysymykset vallan siirtymisestä uudelle johtajalle sekä vallan jatkuvuudesta ja legitimiydestä on arvioitava uudelleen. Vallitsevan poliittisen eliitin näkökulmasta rituaaleja tarvitaan vahvistamaan valtaa ja luomaan yhteiskuntaan

jatkuvuutta katkoksen keskelle. Osallistamalla eliitin tuottamiin kuoleman rituaaleihin modernin valtion kansalaiset samaistuvat laajempiin poliittisiin voimiin ja valtasuhteisiin, jotka voi hahmottaa nimenomaan rituaalin esittä-mässä symbolisessa muodossa.

Harold Nieburg (1973, 54) näkee, että symbolismin kautta tunnistamme, ketkä ovat vallakkaita ja ketkä heikkoja; rituaalien sisältönä toimivien symbolien hyväksikäytön kautta vallakkaat vahvistavat auktoriteettiaan. Symbolien luominen tai itsensä assosioiminen suosittuihin symboleihin voi olla tehokas keino vallan saamiseen ja ylläpitämiseen, sillä poliittisen ja sosiaalisen todellisuuden luomiskyky on vallan tunnusmerkki. Tapaamme harvoin tai emme koskaan vallanpitäjiä muuten kuin hyvin symbolisten esitysten ja yhteyksien kautta. (Kertzer 1988, 8.) Poliittisen johtajan kuolema aktualisoi vallassa olevan poliittisen eliitin tarpeen rakentaa ja vahvistaa näitä symbolisia kytköksiä edesmenneen johtajan ja tämän ”alaisten” eli kansalaisten välillä.

Kun poliittista järjestelmää tai hallitsemisen tapaa pyhitetään kuoleman rituaalien avulla, päätyvät kansalaiset osallistuessaan rituaaliin samalla legitimoimaan poliittisten johtajien valtaa. Bettelheim (1960, 86) tunnistaa yleisinhimillisen tavan sijoittaa hallitsijaan tai valloittajaan puolijumalallisia ominaisuuksia. Hallitsijan glorifiointi rituaalien avulla jatkuu usein myös kuoleman jälkeen, jolloin se palvelee tarkoitusta legitimoida seuraavat hallitsijat ja hallinto (Kertzer 1988, 38).

Poliittisen johtajan kuoleman ritualisoitumista voidaan siis tarkastella johtajamyytin rakentamisen ja uudelleen tuottamisen näkökulmista. Myytin rakentaminen ja mystifiointi on Kertzerin (1988, 48) mukaan merkittävää ja tärkeää yhteisön vallankäytölle, ja hän näkee kaksi erityisen yleistä tapaa mystifioida valtaa ja vallankäyttäjiä. Ensimmäisen uskomuksen mukaan vallankäyttäjällä on ansainnut asemansa ja valtansa muiden yli – tapa, joka on erityisen kehittynyt monarkioissa (kuninkaan jumalallinen oikeus) mutta jota on löydettävissä myös muissa hierarkkisissa yhteiskunnissa. Demokraattisissa yhteisöissä sen sijaan on tyypillisempää mystifioida valtaa ja glorifioida sitä demokratian tuottamana enemmistön tahdon osoituksena. Myytti (tässä tapauksessa johtajamyytti) voi toimia tapana ylläpitää yksimielisyyttä poliittisessä yhteisössä, ja rituaaliset käytännöt, tietyt toistuvat tavat esittää ja kuvata johtajaa ja johtajuutta mediassa ovat voimallinen keino levittää näitä poliittisia myyttejä. On huomattava, että johtajan valtaa pönkittäviä rituaaleja voidaan myös vastustaa, mutta siihen tarvitaan vastarituuaaleja (vrt. Rothenbuhler 1998). Suomessa Kekkonen edeltävän ajan johtajien myyttinen ritualisointi on kohdistunut etenkin marsalkka Carl Gustav Mannerheimiin ja hänen aristokraattiseen ja sotilaallista rohkeutta henkivään persoonaansa. Kuitenkin viime vuosina Ylen tuottama *Mannerheim*-elokuva ja Mannerheimin elämää kuvaava nukketheateriesitys ovat tuoneet Mannerheim-myyttiin liittyen julkisuuteen myös kriittisiä äänenpainoja. (Vrt. Kyyrö 2014.)

Kekkonen kuolema ja hautajaiset mediatapahtumana

Kekkonen kuolemaa ja hautajaisia voidaan perustellusti pitää suomalaisen mediahistorian yhtenä merkittävimmistä tapahtumista. 1980-lukua luonnehditaan mediahistoriassa joukkoviestinnän aikana, jolloin televisio, usein juuri Yleisradion kanava, kykeni edelleen kokoamaan hetkellisesti ”koko kansan” ruudun ääreen jonkin poikkeuksellisen tapahtuman yhteydessä (ks. Salokangas 1996). Teoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna eri joukkoviestimillä oli

tapahtumassa hieman erilaisia rooleja. Kekkonen hautajaisten televisioiminen noudatti klassista Dayanin ja Katzin televisiokeskeisen mediatapahtuman seremoniallista kaavaa. Hautajaiset oli tarkkaan käsikirjoitettu ja televisiolle sovitettu: kamera kuljetti katsojaa Tuomiokirkosta portaille, sieltä hautajaisaattueeseen Helsingin kaduilla ja lopulta Hietaniemen hautausmaalle. Hautajaisten selostajien rekisteri oli seremoniallinen ja visuaalisen esittämisen tyyli harras. Hautajaislähetysten seuraamiseen oli niin ikään sisäänkirjoitettuna tietynlaisia normatiivisia odotuksia, jotka kohdistuivat lähetystä seuraaviin kansalaisiin. Kadulla kunnioitusta osoittavat ihmisjoukot viestivät television katsojille tapahtuman merkittävyyttä ja kutsuivat osallistumaan historialliseen tapahtumaan televisiovastaanotinten äärellä.

Kun televisio tavoitti mediatapahtuman rakentumisen kannalta merkityksellisen *momentumin*, sanomalehtien – etenkin valtakunnallisen päivälehti *Helsingin Sanomien* ja maan iltapäivälehtien – tehtävänä oli luoda Kekkonen kuolemalle mediatapahtumana laajempi ja sävykkäämpi draamallinen kaari. Sanomalehdet toimivat turnerilaisen siirtymäriitin tavoin kuljettaen lukijat kuoleman uutisesta, suremisen ja muistelun kautta hautajaisiin ja sen jälkeiseen arkeen (ks. Turner 2007 [1969]). Myös sanomalehtien rakentama mediatapahtuma huipentui hautajaisten seremonialliseen selostamiseen. (Vrt. Sumiala 2014.)

Uutinen kuolemasta leviää mediassa

Suomessa kaikki tarkastelemamme suurimmat valtakunnalliset tiedotusvälineet – niin lehdet, radiokanavat kuin televisiokin – hiljentyivät 1.9. Kekkonen kuoleman äärellä. Vuonna 1986 oli mahdollista, että koko mediakenttä oli saman uutisen äärellä ja muutti ohjelmapolitiikkaansa kuoleman teemaan sopivaksi. Tieto kuolemasta saavutti tiedotusvälineet vain 18 minuuttia tapahtuman jälkeen. ”Kaikelle kansalle” tieto tuli jo tunti kuoleman jälkeen, ja silloin heille myös esitettiin tarkka kuvaus kuoleman jälkeisistä minuuteista ja tiedon etenemisestä. Kanavat hiljentyivät, ja soitettiin surumusiikkia. Suuren johtajan kuolema tiedotettiin samassa hetkessä koko valtakuntaan. Ylen tv-uutisten ylimääräisessä lähetyksessä, jossa kuolinuutinen kerrottiin, uutistenlukija oli pukeutunut mustaan, ja lähetys oli erittäin virallishenkinen, asiallinen ja kunnioittava.

Uutiset sisälsivät historiaosuuden, jossa käytiin läpi Kekkonen poliittista uraa. Poliittisesta urasta historiikinlukija totesi, että Kekkonen kolmatta kertaa presidentiksi valittaessa hänen ”ei enää tarvinnut hiihtää vastatuuleen”, vaan ”puolueet olivat kypsyneet, ja vaali oli selvä jo ensimmäisellä äänestyskierroksella”. Kuvakavalkadi kävi läpi Kekkonen uran huippuhetkiä; siihen kuului kuvia Kekkosesta esimerkiksi ETYK-huippukokouksessa ja vallan ”kammareissa”, kuten presidentinlinnan työhuoneessa ja eduskunnan istuntopöydässä. Lisäksi Kekkosesta näytettiin kuvia tärkeiden poliittisten johtajien, kuten Neuvostoliiton Brežnevin, Britannian kuningatar Elisabetin ja Yhdysvaltain presidentti Kennedyn, kanssa. Osa kuvista esitti myös ”kansanmies” Kekkonen hiihtämässä ja leirinuotiolla. Historiaosuus loppui toteamukseen: “[–]jo nyt voi sanoa, että Kekkonen on yksi kansakunnan historian suurimpia suomalaisia”. Uutistenlukija jatkoi toteamalla, että kaikissa valtion virastoissa ja laitoksissa oli pantu toimeen suruliputus, johon koko maan toivottiin yhtyvän. Säätytalolla avattaisiin surukirja, johon kansalaiset voisivat käydä

jättämässä tervehdyksensä. Lisäksi uutistenlukija kertoi kuoleman johdosta seuranneesta ulkomaisesta huomiosta ja surunvalitteluista.

Uutislähetys päättyi samaan viipyvään kuvaan Tamminiemestä, jolla lähetys alkoi. Talon lisäksi kuvattiin lipputankoa, jossa lippu ei enää hulmunnut salossa. *Iltasanomat* (1.9.) kuvasikin samana päivänä Kekkonen kuolemaa hyvin dramaattisesti: kuoleman jälkeisenä aamuna valoa oli jäljellä synkkyydenkin keskellä, vaikka normaaleihin ja turvallisiin toimiin tuli katkos, kun Tamminiemen lippu nostettiin vain puolitankoon. Lehti tulkitsi ”kansan” tuntoja ja julisti erään aikakauden olevan päättynyt – ikään kuin lapsuus olisi ohi, kun turvallinen isä on poissa:

Isännättä jääneen Tamminiemen valot loivat rauhallista valoa synkkään yöhön. Myrskyn jäljiltä tyyntynyt aamu alkoi tavalliseen tapaan lipunnostolla. Mutta tällä kertaa presidentin lippu kohosi vain puolitankoon. Kansakuntaa yli neljännesvuosisadan ohjannut turvallinen isähahmo oli poissa. Kuolinuutisen levitessä moni suomalainen tunsu tärkeän aikakauden olevan lopullisesti ohi.

Iltasanomat (1.9.) otsikoi myös, kuinka ”Suomi suree suurmiestään” ja että ”Ulkomaisten politiikan asiantuntijoiden mukaan Kekkonen kuollessa yksi aikakausi päättyi koko Euroopassa”. *Helsingin Sanomien* (1.9.) otsikoissa mainittiin muun muassa ”rauhan ja yhtenäisyyden rakentaja”, ”kansakunnan eheyttäjä” ja ”suuri valtiomies”. Nekrologissa todettiin, että ”hän aloitti siitä mihin muut lopettivat”. Kekkonen aikana ulkoministerinäkin toimineen Keijo Korhosen koko sivun kirjoitus oli otsikoitu jatkuvuutta korostavalla ”Paasikiven linjan jatkaja” -yläotsikolla. Pienimmissä kirjoituksissa Kekkonesta luonnehdittiin ”urheilun johtavaksi vaikuttajaksi” ja ”monitaitoiseksi kirjoittajaksi”. *Iltalehden* (1.9.) nekrologi kuvasi Kekkonesta ”taistelevana presidenttinä” ja ”ruhtinaana ja kaverina”. Hän myös totesi, että jos Kekkonen olisi ollut esihistoriallisen Suomen suuri heimopäällikkö, olisi hautaan häneen mukaansa kerätty ”miehen tärkeimmät varusteet: sukset, virsut, juomaleili, muutama kultaraha, peitsi, puukko ja kimppu (Kotkan) ruusuja”.

Runsas kuvitus lehdissä kertoi Kekkonen uran vaiheista. Se sisälsi kuvia tärkeistä ihmisistä ja paikoista, henkilökuvia Kekkonesta itsestään sekä kuvia surijoista: lähiomaisista ja kansalaisista, jotka lähtivät liikkeelle kuolinuutisen tultua ja muun muassa veivät kukkatervehdyksiään Tamminiemeen. Lehtikirjoittelussa Kekkonen kuolemasta kertautuivat symboliset elementit, kuten Suomen lippu, kukat ja kynttilät. Niitä koristivat myös kuvat symbolisista paikoista, kuten Kekkonen virka-asunnosta Tamminiemestä ja synnyintorasta Lepikossa. Synnyintorpan pöydällä näkyi kuvissa valokuva, kukkia ja kynttilöitä.

Symbolisilla elementeillä tuotettiin myyttistä tarinaa hallitsijasta tai kuninkaasta, joka vaatimattomista oloista ponnistaen kasvoi ristiriitaisesta taistelijaista kansakunnan yhdistäjäksi, turvan tuojaksi ja rakastetuksi isähahmoksi. Samalla kuvattiin, kuinka eri puolilla Suomea erilaisin rituaalein kunnioitettiin Kekkonen poismenoa. Lippu nousi keskeiseen rooliin, ja esimerkiksi *Helsingin Sanomat* kuvasi, missä ja mikä taho liputti tai jätti liputtamatta. Kaikki ”pysähtyi” poismenon johdosta; television ohjelmistoa muutettiin, ja Helsingin vanhin ja tunnetuin tavaratalo teki ”surunäyteikkunan”.

Hautajaiset

Mediatapahtuma huipentui Kekkonen hautajaisiin. Hautajaiset rituaalina tekivät Kekkonen poismenosta ”todellista ja peruuttamatonta”. Ritualistisuus korostui jo ennen hautajaistapahtumaa, kun hautajaisten harjoituksista ja niiden aikaisista menettelytavoista kerrottiin lehdissä yksityiskohtaisen tarkasti: ne tuntuivat hyvin tärkeiltä. Jopa piirroskuvia oli mukana tulevien hautajaisten kustakin vaiheesta. Itse hautajaisreportaaseissa kuvattiin yksityiskohtaisen tarkasti hautajaismenoja kirkossa ja surusaattueen etenemistä kohti Hietaniemen hautausmaata. Helsingin keskustassa vallitsivat liikenteen täydelliset poikkeusjärjestelyt. Kaikkien kirkkojen kellot soivat saattueen matkatessa kohti hautausmaata.

Kirkko-osuuden aikana rituaalit ja symboliikka olivat näkyvästi esillä televisiolähetyksessä, ja ne kuvattiin yksityiskohtaisesti myös lehdissä (HS, IS, IL): musiikki, kukat, kynttilät, painetut päät, arkku ja muistosanat. Koska hautajaisrituaaleja kuvattiin eri sanomalehtien jutuissa äärimmäisen tarkasti, pienikin poikkeama suunnitellusta kaavasta rekisteröitiin ja pantiin merkille. Poikkeaman muodostivat muun muassa seppeleenlaskijoista taiteilijat, joita ei ollut merkitty viralliseen protokollaan, ja oikeuskanslerin ohjaaminen ”liian hyvälle” paikalle (IS 8.9.). Lehdistä *Helsingin Sanomat* (8.9.) kirjoitti, kuinka ”hiljainen kansa seurasi viimeistä matkaa”, ja kuvasi ”yhdistävää tunnelmaa”.

Kirkko-osuuden jälkeen ulkomaiset vieraat siirtyivät muualle omaan tilaisuuteensa. Surusaatto hautausmaalle oli puhtaasti kansallinen tapahtuma, mikä rituaalisesta näkökulmasta korosti kansallisen yhteisön omaa surua ja suremista sulkien ”muut” ulkopuolelle. Hautausmaalla kaikki kukkansa jättäneet käytiin läpi kuvaten samalla, minkälaisia kukkia he toivat arkulle. Lehdissä (HS, IL, IS) kukille annettiin merkittävästi palstatilaa. *Ilta-Sano-*

Kekkonen hautajaisia kuvaavissa reportaaseissa esiteltiin yksityiskohtaisesti surusaattueen etenemistä Helsingin kaduilla. Kuva: UKK In Memoriam -kokoelma, Urho Kekkonen arkisto.

Kukilla oli keskeinen rooli, kun maan johtajalle jätettiin rituaaliset hyvästit. Kuva: UKK In Memoriam -kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.

mien (8.9.) sivuilla esiteltiin, kuka toi mitäkin kukkia, olipa sitten kyseessä arvovieras tai kansalainen. Hietaniemessä hautajaisten aikana haastateltu kansalainen kuvasi tuntemuksiaan sanoilla ”mystinen olotila kuin jouluna” (HS 8.9.).

Vaikka monien edellä mainittujen rituaalisten elementtien voidaan ajatella vahvistaneen kansakunnan yhtenäisyyttä, hautajaisiin liittyi myös särö, josta lehdet kirjoittivat. Kansalaiset olisivat halunneet muistaa johtajaansa, mutta hautausmaan portit sulkeutuivat tunnin jatkoajan jälkeen jättäen ulkopuolelle tuhansia ihmisiä. Tämän hetken voidaan ajatella myös tietyllä tavalla symboloineen hetkellistä vallan tyhjiötä: asiaa ei oltu tultu ajatelleeksi järjestäjätaholta, ja hautausmaan henkilökunta ei uskaltanut tehdä päätöstä porttien jatkuvasta auki pidosta omin päin. Kaikki analysoidut lehdet uutisoivat, että jonot Kekkosen haudalle jatkuivat vielä hautajaisia seuraavanakin päivänä, kun kansalaiset halusivat jättää kukkatervehdyksensä.

Kekkosen merkityksen muistelu ja sureminen

Lehtikirjoittelussa Kekkonen liitettiin osaksi suurten valtiomiesten ketjua. Edellisten presidenttien kuolemaa ja hautajaisia muisteltiin *Helsingin Sanomissa*: Kallio (1940) oli kansan isähahmo, rakastava huoltaja ja isä. Sodan aikana kuolivat myös Relander (1942) ja Svinhufvud (1944), joiden nimet yhdistettiin Suomen kansan kohtaloon, idän uhkaan ja taisteluun sisäisiä eripuraisuuksia vastaan. Mannerheimin hautajaiset (1951) olivat ”jättimäinen kansallishengen näytös”. Ryti (1956) taas oli hyvin ongelmallinen hahmo sotasyllisyystuo-

mionsa vuoksi, ja hautajaispuheissa Ryti näyttäytyikin paitsi henkilökohtaisena vastuunkantajana ja ”syntipukkina”, myös miehenä, joka oli ehkä tehnyt virhearvioita mutta kantoi niistä vastuun.

Kekkonen presidenttikauden alkaessa muista isähahmoista ei ollut enää elossa kuin Paasikivi. Kekkonen totesi Paasikiven kuollessa 1956 radiopuheessaan, että tuntui raskaalta ja ahdistavalta, kuin isän olisi kadottanut. Kekkonen saatteli Paasikiveä ruumisauton perässä ensimmäisenä ja ilman seuralaisia – kyse oli vahvasta symbolisesta eleestä. Aivan samoin Koivisto saattoi Kekkoa surusaatossa Hietaniemeen. Koivisto piti kirkossa puheen kansakunnan nimissä käyttäen ilmaisua ”me”; symbolisella tasolla hän otti kansakunnan seuraavan johtajan paikan. Hän kuvasi Kekkosella olleen muita herkempi tunto sille, mitä kansa hyväksyisi. Kekkonen oli siis kansan ”hermolla” ja tunnisti kansakunnan ajatukset ja tunteet. Samoin hän totesi Kekkonen tehtävän olleen Suomen kansan eheyttäminen niin, että kansa oppii tuntemaan itsensä ja keskuudessaan vallitsevan erilaisuuden.

Lehtien kirjoittelussa johtajan ja kansan suhdetta kuvattiin vanhempi-lapsi-metaforan kautta. Suomi saattoi ”kasvaa aikuiseksi” vasta, kun maan isät – viimeisimpänä Kekkonen – olivat peräänantamattomuudellaan ja viisaudellaan vahvistaneet kansakunnan asemaa muiden joukossa. *Helsingin Sanomat* (1.9.) kuvasi suurta valtiomiestä: maan isää, jonka kuolema oli ”raskas menetys Suomelle”. Lehdessä Kekkonen kuvattiin myös vastuullisena päätöksentekijänä, joka ui tarvittaessa vastavirtaan ja joutui samalla ”maalitauluksi”. Häntä kuvattiin myös realiteettien ”henkilöitymäksi”; ikään kuin kansalaiset ja muut poliitikot tai eliitin jäsenet projisoisivat häneen omia tuntejaan. *Iltalehti* (1.9.) kirjoitti, kuinka ”kansa suree syvää kiitollisuutta tunteen”. Suomalaisista vaikuttajista Keijo Korhonen (HS 1.9.) kuvasi Kekkoa metsän ylle levittäytyväksi jättiläispuuksi, jonka tuoma suoja – mutta myös varjo – ylsi kaikkialle; ikään kuin hänen valtansa olisi ulottunut kaikkialle. SAK:n entinen puheenjohtaja puolestaan totesi ”tunteneensa itsensä orvoksi” kuullessaan Kekkonen kuolemasta.

Kaikessa kirjoittelussa toistui johtajan suoma turva kansakunnalleen. Viisaasti hoidetun ulkopoliittikan kautta Kekkonen turvasi Suomen aseman ja ulkoisen turvallisuuden. Toisaalta sisäpolitiikassa hän toteutti kansallista eheyttämistä ja siltojen rakentamista, mikä toi sisäistä turvallisuutta. Sanomalehdet kirjoittivat erään aikakauden päättymisestä tai aikakauden vaihtumisesta. Kekkonen oli ollut vuosia sivussa poliittisesta elämästä, mutta vasta hänen kuolemansa toi sulkeuman ja tietyn aikakauden symbolisen päätöksen. Hautajaiset toimivat voimallisena rituaalina, jonka yhteydessä kansa ja eliitit saattoivat työstää loppua ja uuden alkua – siirtymistä ”uuteen aikaan” ja sitä kaikkea, mitä vanha oli ollut. Kirjailija Paavo Rintala kuvaili *Iltsanomissa* (1.9.) tunnetta siitä, että Suomen poliittinen vuosisata oli loppunut, kun Kekkonen – ”yksi ainoa suurmies, kaikkialla läsnä oleva, puuttui kaikkeen” ja ”mies, joka hallitsi aikalaistensa tajuntaa” – kuoli.

Median ritualisoima Kekkonen: suvereeni, karismaattinen kansanmies

Kuoleman ja hautajaisten uutisoinnin yhteydessä mediassa Kekkosesta rakennettu kuva vahvasti tehokkaasti tietynlaisia vallan elementtejä ja tyyliä, joista hänen johtajuutensa koostui. Historioitsija Kimmo Rentola (2013) on todennut Kekkonen johtamistyylin muistuttaneen monilta piirteiltään vanhaa kuninkuutta ja kuvannut tällaiseen poliittiseen tyyliin kuuluvia ominaisuuksia.

sia. Rentola (2013) on todennut Kekkonen osanseen nimenomaan näytellä presidenttiä. Tällaiseen performanssiin kuuluvat tavat, tyyli, ulkoasu ja kielenkäytön eri rekistereiden sulava hallinta. Kekkonen oli Rentolan mukaan visuaalisesti vakuuttava ja aina täydesti läsnä – kaksi ominaisuutta, jotka on helppo yhdistää myös karismaan. Kekkonen kuoleman uutisoinnissa media toisti kyseisenlaista kuvaa johtajasta ja siten vahvasti hänen imagoaan vertaansa vailla olevana kansakunnan isänä. Kekkonen isällistä tyyliä on analysoinut myös Anu Kantola kirjassaan *Matala Valta* (2014). Hänen mukaansa Kekkonen rakensi kuvaa itsestään maan isänä, joka edusti ”alkuperäistä” kansakuntaa hiihtävänä ja kalastavana eränkävijänä. Isän vallan kääntöpuoleksi Kantola nimeää vallan kyseenalaistamattomuuden ja sitä kautta tukahduttavan voiman, jota ei järkiargumentein voi välttämättä voittaa. (Kantola 2014, 144–5.)

Aidon ”kansan miehen” on perinteisessä suomalaisessa kulttuurissa ollut helpompi voittaa joukot puolelleen ja symboloida kansakuntaa. Tässä analysoidussa media-aineistossa tuli kertautuvasti esille Kekkonen suora yhteys kansaan. Kirjoittelussa korostettiin Lepikon torpan vaatimattomia lähtöolosuhteita. Aineistossa Kekkonen todettiin myös luoneen suoria yhteyksiä aina, kun mahdollista ja pitäneen kanavia auki joka suuntaan. *Iltalehti* (1.9.) totesi Kekkonen olleen kaikkien kansalaisten yhteinen, pidetty maanisä ja vaatimattomista oloista lähtenyt raivaajasielu, jolla oli pysyvä tuntuma suomalaiseen arkitodellisuuteen. Amerikkalaisturistin haastattelussa (1.9.) *Iltalehti* nosti otsikkoon ”suomalaisten suuren rakkauden edesmennyttä presidenttiä kohtaan”. Toisessa *Iltalehden* (1.9.) artikkelissa haastateltiin metsätyömieskodin asukkaita, jotka katsoivat hautajaisia televisiosta. Näiden metsätyömiesten todettiin muistavan yhä Kekkostaa, joka vieraillessaan näiden ”syrjään jätettyjen ja unohdettujen luona oli hyvä ystävä”. Vaikeina aikoina miehiä ”puolsi pokasahan lisäksi vain UKK”. *Helsingin Sanomat* (1.9.) kuvasi maalaisliiton valtakautta, jolloin puolueen edustajat tulivat ylimielisiksi, mutta Kekkonen piti päänsä kylmänä ja nousi vallanhaluisen eliitin yläpuolelle. Myös Rentola (2013) ja Kantola (2014) näkevät Kekkonen rakentaneen julkikuvassaan suoraa yhteyttä kansaan, ohi eliittien ja ”turhantärkeiden herrojen”.

Kekkonen suvereenius, virtuoosimaisuus ja yliverlaisuus lähes kaikessa, mihin hän ryhtyi, tulivat myös esille kuolemaan ja hautajaisiin liittyvässä media-aineistossa. Tätä näkökulmaa tuottivat sekä toimittajat että lehtiin haastatellut ja kirjoittaneet kansalaiset ja poliittisen eliitin edustajat. Lehdet kirjoittivat Kekkonen ”elämäntyöstä”, mikä kohotti hänet tavallisen (maallisen kuolevaisen) poliitikon yläpuolelle. Hänestä käytettyjä ilmaisuja olivat ”valtiomies”, ”hallitsija”, ”(suuri) johtaja” ja ”muuta valtiomiehiä päätään pidempi” mies. *Iltalehti* (1.9.) myös totesi hänen olleen ”yksi historian huomattavimmista eurooppalaisista valtiomiehistä” ja ”Pohjolan sodanjälkeisen ajan mahtavimman elämäntyön tehnyt poliitikko ja valtiomies”. *Iltalehti* (1.9.) oli kerännyt lähes kahden aukeaman verran erilaisia yhteiskunnan vaikuttajia enimmäkseen ylistämään Kekkostaa hänen saavutuksistaan kaikilla politiikan ja vaikuttamisen saroilla (vain Veikko Vennamo ja Tuure Junnila esittivät kritiikkiä). Kekkonen kuoleman uutisointi rakensi kuvaa hänen korvaamattomuudestaan kaikilla yhteiskunnan sektoreilla; hänellä oli ansionsa myös kulttuurin, tiedemaailman, urheilun ja liike-elämän parissa.

Kekkonen oli suvereeni myös vastustajien näkökulmasta. *Iltalehden* (1.9.) päätoimittajan Ralf Fribergin¹ kirjoittamassa ”Teeskentelin oppositiota lastenkutsuilla”-jutussa hän korotti Kekkonen yläpuolelleen kuvatessaan olleensa erimielinen vain periaatteen vuoksi: Kekkonen oli kuitenkin ylivertainen. Kekkonen nousi teksteissä selkeästi ylivoimaiseksi johtajaksi, joka

1 Ralf Friberg toimi *Iltalehden* päätoimittajana vuosina 1984–87. Toimittajan uransa lisäksi Friberg on ollut sosiaalidemokraattinen kansanedustaja (1970–79), virkamies ja suurlähettiläs.

oli lopulta kaikkien, myös opposition, oma johtaja. *Helsingin Sanomien* (1.9.) nekrologin toteamus ”Kekkonen kasvoi ulos suomalaisesta järjestelmästä” on osuva analyysi. Kirjoituksessa hänen valta-asemaansa ei kuitenkaan suoraan kritisoitu, kuten ei muussakaan materiaalissa, vaan se kuvattiin hyvin luonnollisena ja luontevana, vähitellen kehittyneenä asiana, jota hän ei itse aiheuttanut tai tuottanut. Poikkeuslain yhteydessä tekstissä puhuttiin jopa psykologisesta monarkiasta.

Niin kutsutussa patrimoniaalisessa hallitsemismallissa suvereeni hallitsija on hallitsija juuri siksi, että hän on myös ”vallitsija”. Tällä viitataan siihen, että hänellä on valta käskä ja odottaa kuuliaisuutta, eikä hän ole muodollisesti tilivelvollinen kenellekään. (Pekonen 2003, 145.) Kekkosessa myös ruumiillistui valtion ja kansan tahto, kun hänen henkilökohtainen ajattelunsa samaistettiin valtion oikeaan viralliseen politiikkaan tai poliittiseen totuuteen. Isähahmon oli kyettävä suojelemaan kansaansa ulkoiselta uhalta. *Iltalehdessä* (1.9.) ilmestyi päätoimittaja Fribergin kirjoittama nekrologi, joka avoimesti analysoi Kekkonen valta-asemaa ja vallankäytön tapoja ja nimitti häntä lopussa ruhtinaaksi. Samalla kirjoitus toi myös esille sen, kuinka naapurimaan luottamus ruumiillistui häneen: Kekkonen linja oli siis oikea, ja sillä kuului jatkaa; Kekkonen teki sen, mikä oli välttämätöntä.

Melkein kuolematon johtaja

Kekkonen kuolema vuonna 1986 edusti erään aikakauden symbolista loppua monin tavoin. Suomi eli murrosaikaa ja oli avautumassa (uudestaan) länsimaisille vaikutteille ja rakenteille. Samaan aikaan Neuvostoliiton vaikutus heikentyi, ja kansakunta otti henkisesti etäisyyttä itään. Joukkoviestinnän – erityisesti television ja valtakunnallisten sanomalehtien – merkitys oli edelleen suuri kansakunnan yhteisen, Benedict Andersonin (2007 [1983]) termin kuvitellun yhteisön rakentajana: miten kansakunta näki itsensä ja miten se asemoi itsensä suhteessa johtajaansa ja lähinaapureihinsa. Tästä historiallisen murrosvaiheen näkökulmasta tarkasteltuna onkin mielenkiintoista, että Kekkonen kuolema ja hautajaiset rituaalisena mediatapahtumana heijasti vielä monin tavoin Moskovassa 1980-luvun vuosina haudattujen neuvostojohtajien, kuten Leonid Brežnevin (k. 1982), televisioituja kuoleman rituaaleja.

Tulkitsemme, että Kekkonen kuoleman ja hautajaisten ympärille rakentuva mediatapahtuma rituaaleineen vahvisti kansallista kuvaa Kekkonen johtajamyytistä; hän näyttäytyi neuvostojohtajien tavoin melkein kuolemattomana ylivertaisena hallitsijana, poliittisen ”perheen” lujana päämiehenä, suvereenina suurmiehenä ja kansan ystävänä, joka kaitsi alamaisiaan lujasti mutta isällisesti ja suojeli heitä ulkopuolisilta uhilta. Tällainen johtajuus symbolisoitui median sanoissa ja kuvissa, joissa toistuivat tietyt merkitykselliset paikat, kuten Lepikon torppa, jossa Kekkonen syntyi, ja sittemmin vallan kodiksi muodostunut Tamminiemi. Lukuisat muistelijat pukivat sanoiksi Kekkonen kuoleman synnyttämiä tunnelmia ja puhuivat kokemastaan ”orpoudesta” tai ”suuresta surusta”. Kekkonen suvereeniutta valtiomiehenä toistettiin nostamalla hänet pienen pohjoisen kansan ruhtinaaksi, yhdeksi ”historian huomattavimmista eurooppalaisista valtiomiehistä” ja Pohjolan sodanjälkeisen ajan mahtavimman elämäntyön tehneeksi poliitikoksi ja valtiomieheksi.

David Kertzer muistuttaa, että poliittisen johtajan kuoleman ritualisoinnissa on pohjimmiltaan kysymys vallan tuottamisesta symbolisin ja teatraalisin keinoin. Näin oli myös Kekkonen kohdalla. Yksi kuoleman rituaalien keskei-

nen tehtävä on jatkuvuuden tuottaminen; siirtymäriittinä kuoleman rituaalit auttavat kansakuntaa siirtymään yhden johtajan valtakaudesta toiseen. Kuoleman rituaaleissa valta siirretään näin symbolisesti yhdeltä johtajalta toiselle. Kekkonen kuoleman kohdalla on olennaista todeta, että hän oli kuollessaan jo luopunut johtajuudestaan, sillä hän oli siirtynyt eläkkeelle vuonna 1981 pitkän sairauden jälkeen. Tähän tarinan juonteeseen liittyy myös heikko Kekkonen, jonka voimien hiipumista ja sairauden etenemistä yhteiskunnallisen vallan sisäpiiri pyrki mahdollisimman tehokkaasti suojaamaan julkisuuden ja kansalaisten katseilta. Lain näkökulmasta Kekkonen kuollessa valta oli jo siirretty presidentti Mauno Koivistolle. Kekkonen kuolemassa vanha ”kuningas” ja hänen voimansa näytettiin vielä kerran kansakunnalle median välittämien kuvien, tarinoiden ja symbolien avulla.

Poliittisen historian näkövinkkelistä tulkittuna Kekkonen kuolema ja hautajaiset mediatapahtumana representoivat hänet poliittisen historian viimeisenä hahmona pitkässä kaaressa ”suuria johtajia”: aina ruotsalaisista kuninkaista venäläisiin tsaareihin ja itsenäisyyden ajan ensimmäisiin johtajiin, erityisesti Mannerheimiin. Kuten esimodernin ajan johtajat, Kekkonen näyttäytyi kuoleman seremoniallisessa mediatapahtumassa autoritaarisena isähahmona, joka rakasti kansaansa ja nousi eliittien pikkumaisten riitojen yläpuolelle. Hallitsija isähahmona viittaa patriarkaaliseen, perinteisen herruuden muotoon, jossa hallitut ovat alamaisia (Weber 1972, 130–140, 230, 580–583; Pekonen 2003). Valtiollisessa hallitsemisessa tällainen valtiokäsitys on nojannut ajatukseen, että kuningas ja jumala ovat isiä, joilla on autoritaarinen valta lastensa ja kansalaistensa ylitse, ja alamaisten oletettiin luottavaisesti tottelevan heitä (Tiihonen & Ylikangas 1992, 25). Paternalistinen hallitseminen ei ollut vain vallankäyttöä käskemisen ja kurinpidon muodossa vaan myös isällistä hoitamista ja huolenpitoa alamaisista (Pekonen 2003, 125). Juuri tällaista johtajuutta kirjailija Paavo Rintala kuvasi *Iltasanomissa* (1.9.), kun hän luonnehti Kekkokosta yhdeksi ainoaksi suurmieheksi, kaikkialla läsnä olevaksi mieheksi, joka puuttui kaikkeen ja sen myötä lopulta hallitsi aikalaistensa tajuntaa.

Politiikan tutkija Kyösti Pekonen (2003, 162) kuvailee suomalaista poliittista kulttuuria ja sen kerrostuneisuutta ja toteaa, että varsinkin kriisi- ja poikkeus-tilanteet voivat edelleen tarjota mahdollisuuden hallitsemisen arkaaisempien kerrostumien aktualisoitumiselle, kuten poliittisen johtajan mieltämiselle hyväksi paimeneksi tai valtiolaivaa ohjaavaksi kapteeniksi. Yhdellä tapaa on mahdollista ajatella, että sodanjälkeinen aika edusti Neuvostoliiton naapurimaalle poikkeustilaa, jossa demokraattisen hallitsemismuodon ylläpitäminen oli haasteellista. Useampi suomalainen historioitsija (esim. Rentola 2013; Meinander 2010; Rautkallio 1991, 1996; Tuikka 2007; Hyvärinen 2010) on kuvannut Kekkonen johtamistyyliä ja olemusta tietynlaiseksi machiavellismiksi. Ruhtinasmainen hallitseminen tuli esille myös lehtikirjoittelussa Kekkonen kuoleman jälkeen.

Kiinnostava on myös valtio-oppinut ja poliitikko Jan-Magnus Janssonin (1922–2003) yksityinen luonnehdinta (Meinander 2010, 137) Kekkosesta: hän edusti ”radikaalia poliittikkotyyppiä yhdistyneenä sellaisen renessanssihenkilön kovuuteen, joka on matkalla luomaan omaa valtakuntaa”. Rentola (2013, 9) toteaa Kekkonen olleen hyvin strateginen vallankäyttäjät, jonka poliittisessa toiminnassa ”yleinen etu kietoutui omaan etuun, strategia pelin politiikkaan, ja se kaikki nykyään harvinaiseksi käyneeseen jyrkän valtiokeskeiseen hegeliäläisyyteen”. Rentola (2013, 9) lainaa Aristotelestä, jonka mukaan hyveelliseltä kuninkuudelta näyttävä tyrannia toimii avoimen sorrion vaihtoehdona. Siinä yhden miehen valtaa käytetään oikeuden mukaan ja yhteiseksi hyväksi. Täl-

laisen tyrannian päämääräksi Aristoteles näki turvallisuuden ja tällaisessa valtakunnassa vallitseviksi tunnetiloiksi pelon ja luottamuksen.

Nämä historioitsijoiden ja aikalaistulkitsijoiden toisaalla tekemät analyysit käyvät yksiin tulkintojemme kanssa siitä, millaisten johtajuuden teemojen ympärille Kekkonen kuolema mediatapahtumana rakentui ja millaista melkein kuolemattoman johtajan valtaa näiden median rituaalien avulla kansalaisille esitettiin ja tuotettiin. Television, radion ja sanomalehtien merkitystä on näin ollen pidettävä ainutlaatuisena. Ilman kansallisia joukkoviestimiä kansallinen surunäytelmä ei olisi ollut mahdollinen. Rituaalisena mediatapahtumana Kekkonen kuolema ja hautajaiset keräsivät kansakunnan sanomalehtien, radion ja television ympärille suremaan ja muistelemaan suurta johtajaansa. Näin Kekkonen kuolema vahvisti, ainakin hetkellisesti, myös joukkoviestinnän roolia ja merkitystä 1980-luvun kansallisena poliittisen kulttuurin keskuksena (vrt. Couldry 2003). Media vahvisti vielä kerran Kekkonen valtaa ja tarjosi kansalaisille tavan osallistua Kekkonen suremiseen. Näin media tuotti tuon viikon aikana hetkellisesti vielä kerran kokemuksen yhdestä Kekkonen Suomesta, joka yhteisen suuren surun jälkeen olisi taas valmis jatkamaan matkaansa kansakuntana ja maana. Yhden suuren johtajan merkitys ei kuitenkaan ollut enää sama poliittisen ja taloudellisen murroksen alettua.

Tätä kirjoittaessa vuonna 2016 Kekkonen kuolemasta tulee kuluneeksi 30 vuotta. Ajallinen etäisyys luo jälleen uuden perspektiivin Kekkonen kuoleman rituaalisen merkityksen tulkintaan 1980-luvun suomalaisissa joukkoviestimissä suurina, seremoniallisina jäähyväisinä. Kuten *Ilta-Sanomat* (1.9.) vuonna 1986 sivuillaan totesi: Kekkonen kuolemassa ”yksi aikakausi päättyi”. Antropologisesta näkökulmasta tarkasteltuna ”kuninkaan” kuolema on rituaalisoitava, jotta menneisyyteen siirtynyt vallan ruumis voidaan symbolisesti asettaa paikalleen, ja uusi valta voi ruumiillistua uuteen johtajaan.

Lopuksi viime vuosien poliittiset tapahtumat Suomessa, Euroopassa, Venäjällä ja Syyriassa kutsuvat tutkijaa arvioimaan uudelleen, miten suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa on lopulta onnistuttu siirtymässä Kekkonen kohdalla – vaikka maata ovat Kekkonen jälkeen johtaneet jo Koivisto, Ahtisaari, Halonen ja Niinistö ja vaikka presidentin valtaa on Kekkonen ajoista riisuttu lainsäädännöllisin keinoin. Pekosen (2003) ajatusta mukaillen kriisiajoilla on taipumus kutsua poliittisen kulttuurin vanhempia kerrostumia esiin. Tämän päivän suomalaisessa valtavirtamediassa on taas nähtävissä tendenssejä, jotka kutsuvat esiin Suurta Johtajaa, joka isällisen lujasti luotsaa alamaisensa turvaan lännen ja idän välissä.

Tutkimuskirjallisuus

Anderson, Benedict (2007 [1983]) *Kuivellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Ariès, Philippe (1977) *L'homme Devant La Mort*. Pariisi: Éditions du Seuil.

Bettelheim, Bruno (1960) *The Informed Heart*. Glencoe: Free Press.

Couldry, Nick (2003) *Media Ritual. A Critical Approach*. Lontoo: Routledge.

Couldry, Nick; Hepp, Andreas & Krotz, Friedrich (toim.) (2010) *Media Events in a Global Age*. Lontoo: Routledge.

Davies, Douglas J. (2002) *Death, Ritual, and Belief: The Rhetoric of Funerary Rites*. Lontoo & New York: Continuum.

- Dayan, Daniel & Katz, Elihu (1992) *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Durkheim, Emile (1974 [1915]) *The Elementary Forms of the Religious Life*. Glencoe: Free Press.
- Eide, Elizabeth; Kunelius, Risto & Phillips, Angela (toim.) (2008) *Transnational Media Events: The Mohammed Cartoons and the Imagined Clash of Civilizations*. Göteborg: Nordicom.
- Gennep, Arnold van (1960 [1909]) *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grimes, Ronald L. (2011) "Ritual, Media, and Conflict: An Introduction". Teoksessa Ronald L. Grimes; Ute Hüsken; Udo Simon & Eric Venbrux (toim.) *Ritual, Media, and Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Hertz, Robert (1909 [1960]) *Death and the Right Hand*. New York: Free Press.
- Hyvärinen, Pekka (2010) *Suomen mies. Urho Kekkosen elämä*. Helsinki: WSOY.
- Iloniemi, Jaakko & Immonen, Keijo (1987) *Mauno Koivisto presidenttinä*. Helsinki: Kirja-yhtymä.
- Kantola, Anu (2014) *Matala Valta*. Tampere: Vastapaino.
- Kellner, Douglas (2003) *Media Spectacle*. Lontoo & New York: Routledge.
- Kertzner, David I. (1988) *Ritual, Politics, and Power*. New Haven & Lontoo: Yale University Press.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Kyyrö, Jere (2014) "Mannerheim toisin silmin. Toiseus, ritualisaatio ja symbolit Suomen marsalkka -mediakiistassa". *Lähikuva* 3–4/2014, 8–21.
- Lewis, Gilbert (1980) *Day of Shining Red: An Essay on Understanding Ritual*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liebes, Tamar (1998) "Television's Disaster Marathons: A Danger for Democratic Processes?". Teoksessa Tamar Liebes & James Curran (toim.) *Media, Ritual and Identity*. Lontoo: Routledge.
- Manninen, Juha & Uusitalo, Jyrki (1979) "J. V. Snellmanin vuoden 1840 kirjoitukset valtiosääntöuudistuksen periaatteista". Teoksessa Simo Knuuttila, Juha Manninen & Ilkka Niiniluoto (toim.) *Aate ja maailmankuva. Suomen filosofista perintöä keskiajalta vuosisadallemme*. Porvoo: WSOY.
- Meinander, Henrik (2010) *Kekkografia. Historiaesheitä*. Helsinki: Siltala.
- Mitu, Bianca & Poulakidakos, Stamatis (toim.) (2016) *Media Events: A Critical Contemporary Approach*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Nieburg, Harold L. (1973) *Culture Storm: Politics and the Ritual Order*. New York: St. Martin's.
- Pekonen, Kyösti (2003) "Hallitseminen". Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Rautkallio, Hannu (1991) *Kekkonen ja Moskova. Suomi lännestä nähtynä 1956–1962*. Jyväskylä: Gummerus.
- Rautkallio, Hannu (1996) *Laboratorio Suomi. Kekkonen ja KGB 1944–62*. Juva: WSOY.
- Rentola, Kimmo (2013) "Kekkosen poliittinen tyyli". *Kanava* 41. vuosikerta, 4–9.
- Robben, Antonio C.G.M (2006) "Death and Anthropology: An Introduction". Teoksessa Antonio C.G.M. Robben (toim.) *Death, Mourning and Burial: A Cross-Cultural Reader*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Rothenbuhler, Eric W. (1998) *Ritual Communication. From everyday conversation to mediated ceremony*. Sage Publications Inc.
- Salokangas, Raimo (1996) *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. Helsinki: Yleisradio Oy.
- Sumiala, Johanna (2013) *Media, Ritual and Community. Death, Ritual and Everyday Life*. Lontoo: Routledge.
- Sumiala, Johanna (2014a) "Mediatized Ritual – Expanding the Field in the Study of Media and Ritual". *Sociology Compass* 8(7), 939–947.
- Sumiala, Johanna (2014b) "Ritualising Public Death in the Nordic Media". Teoksessa Christensen & al. (toim.) *Mediating and Remediating Death*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Suomi, Juhani (1994) *Presidentti Urho Kekkonen 1962–1968*. Helsinki: Otava.
- Tiihonen, Seppo & Ylikangas, Heikki (1992) *Virka, valta, kulttuuri: suomalaisen hallintokulttuurin kehitys*. Helsinki: VAPK-kustannus.

Tuikka, Timo J. (2007) *“Kekkosen konstit”*. Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Turner, Victor (2007[1969]) *Rituaali. Rakenne ja communitas*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura ja Summa.

Weber, Max (1972) *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Tübingen: J. C. B. Mohr.

Zelizer, Barbie (1992) *Covering the Body: The Kennedy Assassination, The Media and The Shaping of Collective Memory*. Chicago: Chicago University Press.

Jukka-Pekka Puro

Jukka-Pekka Puro, FT
Mediatutkimus, Turun yliopisto

PUHUMALLA HALLITSEMINEN

Vahvan johtajuuden ilmentyminen Kekkosen radiopuheissa vuosina 1937–1967

Artikkeli käsittelee Urho Kaleva Kekkosen vuosina 1937–1967 pitämiä radiopuheita. Radiopuheet olivat kiinteä osa Kekkosen poliittista johtajuutta ja hänen asemaansa valtionpäämiehenä. Puheet jaetaan artikkelissa kolmeen lajityyppiin: muisto-, uudenvuoden- ja turvallisuuspuheisiin. Puheiden retoriikkaa analysoidaan geneerisestä ja uusklassisesta näkökulmasta.

[–]Kekkonen oli ennen muuta radiomies. Radio oli uusi väline silloin kun hän astui julkisuuteen. Sitä hän oli oppinut käyttämään hyväkseen ja hänen äänensä sopi siihen mainiosti. Väitöskirjatyössään Kekkonen oli viettänyt jonkin aikaa Hitlerin hallitsemassa Saksassa ja oli varmaan pannut merkille, miten radiota voitiin käyttää politiikan välineenä. (Saarenheimo 2011, 62.)

Tämän artikkelin liikkeelle paneva voima oli professori Eero Saarenheimon vuonna 2011 kirjoittama *Kansakunnan radio*. Saarenheimo oli kirjoittanut aiemminkin radion asemasta Suomessa – omakohtaisimmin teoksessaan *Rakas vanha radio* (1995). *Kansakunnan radio* oli kuitenkin presidentti Urho Kaleva Kekkosesta kiinnostuneelle tutkijalle silmiä avaava. Saarenheimo, joka toimi vuosina 1965–1977 Yleisradion ohjelmapäällikkönä, kirjoittaa teoksessaan monipolvisesti Kekkosen asemasta ja tunnetuista puheista radioaalloilla Yleisradion kultaisina vuosina.

Lähestyn Kekkosen Yleisradiossa esittämiä radiopuheita kahdesta retorisen tutkimuksen (engl. *rhetorical studies, rhetorical criticism*) näkökulmasta: geneerisestä ja uusklassisesta. Genretutkimuksen periaatteiden mukaisesti tulkitsen Kekkosen puheissaan tekemiä lajityyppivalintoja: *onko Kekkosen puheiden lajityypeissä jotain erityislaatuista aikakauden muihin suomalaisiin poliittisiin puheisiin verrattuna?* Uusklassisessa retorisessa tutkimuksessa huomiota kiinnitetään laajaan kirjoon retorisia tekniikoita ja strategioita – soveltaen retoriikan kirjallisuutta antiikista niin kutsuttuun uuden retoriikan nousuun saakka (ks. Summa 1996; Puro 2006, 107–109; Sääsikiähti 2007). Uusklassinen lähestymistapa johdattaa esimerkiksi kysymään, millaisia metaforia, rakenteellisia ratkaisuja tai yleisön puhuttelutapoja Kekkonen puheissaan käyttää.

Toinen kysymykseni onkin, *millainen puhuja Kekkonen uusklassisen analyysin näkökulmasta on?*

Genre- ja uusklassisen tutkimuksen perinteet on kuvailtu hyvin esimerkiksi James Jasinskin *Sourcebook on rhetoric: Key concepts in contemporary rhetorical studies* -teoksessa (2001) ja Sonja Fossin *Rhetorical criticism* -teoksessa (2009). Molemmista teoksista on myös käsitelty avainkäsitteiden – etenkin *genre* – erilaisia määrittelytapoja. Itse ymmärrän *genre* Ridellin (1994, 147) vana-vedessä merkityksenantoprosessiksi, jolla organisoidaan puheiden diskursusia ja tulkintaa (ks. myös Ridell 2006). Ridellin määritelmä istuu analyysiin hyvin, koska – ja ehkäpä näin juuri Kekkosella – eri lajityypeillä on selvästi yhteiskunnallista keskustelua ja julkisuutta organisoiva funktionsa. Ridellin käsitteellistämistapa on nähdäkseni myös hyvin uskollinen Mihail Bahtinin alkuperäiselle *puhegenre*-käsitteelle (Bakhtin 1986, 60–62).

Uusklassisille analyyseille ominaiseen tapaan tarkastelen tämän ohella sitä, mitä kunkin *genre* sisällä tapahtuu; millaisia kieleen, ilmaisutapoihin tai -tyyleihin liittyviä valintoja Kekkonen eri lajityyppien yhteydessä tekee. Kuten Vesa Heikkinen ja Eero Voutilainen (2012, 28) ovat todenneet, *genre* ”muuttuvat retoristen tilanteiden mukana”. Vuosina 1937–1967, joihin tässä artikkelissa keskitytään, Kekkonen pääsi – tai joutui – hyvin erilaisiin ja jännitteisiin retorisiin tilanteisiin ja jätti vahvan kädenjälkensä suomalaisten poliittisten puheiden lajityyppisiin. Hyvin tunnettuja esimerkkejä ovat Kekkonen noottikriisi- ja yöpakkaspuheet, joissa Kekkonen loi aikanaan täysin uutta suomalaista poliittista puhekulttuuria.

Vaikka Kekkostä käsitteleviä teoksia on paljon, hänen retorisiin taitoihinsa tai strategioihinsa on keskitytty harvemmin. Tunnetuin Kekkonen retoriikkaa analyysoivista tutkimuksista on Timo Tuikan (2007) väitöskirjatyö. Kuten Tuikka (2007, 44) toteaa, Kekkonen retorinen ”kieliohjelma” oli täynnä sarkasmia, ironiaa ja satiiria, ja hänelle näytti olevan ominaista tarkoituksellinen poliittisten vastustajien ärsyttäminen (ks. myös Hänninen 1996, 168; Leiwo & Pietikäinen 1996, 101–102). Kuten Tuikka myös tuo esille, juuri radioretoriikka oli kiinteä osa Kekkonen politiikantekotapaa. Monet Kekkonen retoriikka taitoja kommentoivista kirjoittajista (kuten Uimonen 2010; Meinander 2006; Salokangas 1996) lähestyvät Kekkostä painotetun yleisradiolähtöisesti, koska hänen puheensa kietoutuvat niin vahvasti Yleisradion yhteiskunnalliseen asemaan Suomessa.

Yleisradio Kekkonen puheiden kontekstina

Kekkonen valtiomiesuraa hahmoteltaessa on helppo havaita niin Saarenheimon kuin *Yleisradion historian*kin (Lyytinen 1996; Salokangas 1996; Vihavainen 1996) perusteella, että etenkin poliittisen uran alku kulkee ajallisesti rinnakkain yleisradiotoiminnan kehityksen kanssa. Vuosien 1934–1936 välillä Yleisradio sai käyttöönsä modernit äänitys- ja tallennelaitteet, minkä seurauksena kuuntelulupien määrä kasvoi nopeasti (Tulppo 1976, 114–120). Kekkonen poliittisen uran ensimmäiset ministerikaudet – niin kutsutut ”myrrysmiesvuodet” – ajoittuvat juuri kuuntelulupien kasvun aikoihin vuosina 1936–1939 (Suomi 1986; Tulppo 1976, 326–327).

Radion tekninen kehitys loi otolliset olosuhteet Kekkonen kaltaiselle hyvälle puhujalle, mutta merkityksellisintä on kuitenkin se konteksti, jonka Yleisradio tarjosi Kekkonen puheille. Kuten Taisto Hujanen (2003, 93) on todennut, Yleisradion puoli vuosisataa kestänyt monopoliasema on yksi suomalaisen

mediahistorian omaleimaisuuksista (ks. myös Kemppainen 2015). Suomessa radio olikin pitkään yksiääninen, ja kuten Saarenheimo (2011, 62) toteaa: ”Kekkosella oli selvä käsitys miten parhaiten vedota radiopuheilla kansaan.”

Herkin kysymys yleisradiokontekstin yhteydessä on koskenut Kekkonen henkilökohtaisia suhteita Yleisradioon. Kuten Raimo Salokangas (1996, 55) on tuonut esille, Kekkonen yhteydet yhtiöön kehittyivät jo 1930-luvun aikana. Esimerkiksi Jussi Koskiluoma – Yleisradion ohjelmajohtaja 1940-luvulla – tunsikin Kekkonen hyvin Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) kautta. Toinen keskeinen linkki Yleisradion ja Kekkonen välillä oli Kustaa Vilkuna, joka toimitti Yleisradiossa maaseutuohjelmistoa (Tulppo 1976, 225). Vilkuna istui pitkään Yleisradion johtokunnassa ja vaikutti ”Kekkonen harmaana eminenssinä”, kuten Salokangas (1996, 55) häntä kutsuu, Yleisradion toimintapolitiikkaan.

Kekkonen ja Yleisradion välisten suhteiden tulkinnassa on nähtävissä kaksi lähestymistapaa: suhteiden voi katsoa joko kehkeytyneen vääjäämättömästi Kekkonen itsevaltaisen poliittisen johtajuuden ja Yleisradion monopoliaseman toisiinsa kietoutumisen kautta tai Kekkonen päämäärähakuisen toiminnan seurauksena. Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan pidä kumpaakaan lähestymistapaa puheiden tulkinnassa varsinaisena ennako-oletuksena, vaan lähdän liikkeelle argumentista, josta kaikki aiemmat kirjoittajat näyttävän olevan yhdenmielisiä: Kekkonen osasi puhujana hyödyntää poikkeuksellisen hyvin radion viestintävälineenä hänelle suomina mahdollisuuksia. Tätä kautta juuri Kekkonen yleisradiopuheilla ja hänen poliittisella johtajuudellaan on erityislaatuinen suhde. Kekkonen ääni assosioitui vahvasti Yleisradioon ja päinvastoin – molemmilla oli monopoliasemansa.

Tutkimusaineisto ja -arkistot

Tutkimusaineiston kivijalan muodostaa Tuomas Vilkunan (1967) toimittama kaksiosainen *Urho Kekkonen: Puheita ja kirjoituksia I–II. Puheita vuosilta 1936–1967*. Teokseen viitattaessa käytän jatkossa lyhenteitä PK 1 ja PK 2. Vilkuna kertoo teoksen esipuheessa (Vilkuna 1967, 5) koonneensa toimitettavaan kokoelmaan kaikkiaan 700 puhetta. Näistä Kekkonen on valinnut lopulliseen kaksiosaiseen teokseen 200. Kekkonen valintakriteereitä tai toimitusprosessia Vilkuna ei kuvaile, mutta keskeistä on, että radiopuheet on kirjoitettu puhtaaksi suoraan Yleisradion äänitearkistossa olevilta nauhoilta. Puheiden otsikot ovat Vilkunan laatimat; alkuperäisissä radion ohjelmistoissa niitä ei käytetty.

Kuten Saarenheimo (2011, 44) toteaa, Kekkonen vaikutti mielellään hänestä tehtyihin kokoelmiin: esimerkiksi *Suomen presidentit puhuvat* -äänilevysarjan ja -kirjan (Saarenheimo 1964) toimitusprosessissa Kekkonen halusi omiin puheisiinsa lisäyksen, jonka Yleisradio, toimittaja ja kustantaja myös toteuttivat. Saarenheimo on noista käänteistä kirjan toimittajana myös hyvin tietoinen. Vilkunan kokoelma kertoo vastaavalla tavalla paitsi puheista itsestään myös siitä, millaisena puhujana Kekkonen halusi itsensä muistettavan. Kokoelmassa on Kekkonen itsensä mielestä merkittäviä puheita, mikä on samanaikaisesti aineiston etu ja haitta. Aineistosta näkyy, millaisia puheita Kekkonen arvosti, mutta historiallisesti edustavana otteena kaikista Kekkonen pitämistä puheista sitä ei voi pitää.

Puheita ja kirjoituksia I–II sisältää kaikkiaan 34 radiopuhetta (Liite 1). Muut puheet on pidetty useimmiten eduskunnassa tai esimerkiksi valtiovierailujen yhteydessä. Monet kokoelman puheista löytyvät nykyään julkisista arkistoista. Kaikki löytyvät pyydettäessä Urho Kekkonen arkistosta¹ mutta yhä helpommin

1 <<http://www.ukk-arkisto.fi>>.

myös Arkistolaitoksen digitoitujen arkistojen kautta² tai Yleisradion Elävästä arkistosta³. Keskityn PK 1:n ja PK 2:n 34 radiopuheesta erityisesti tiettyihin – esittämisajankohdan tai puheista muissa lähteissä käytyjen keskustelujen perusteella määrittäviin – avainpuheisiin. Käytän kuitenkin koko aineistoa tulkintojen vahvistamisessa ja joidenkin lajityyppien – kuten uudenvuodenpuheiden – yleispiirteiden tunnistamisessa.

2 <<http://www.arkisto.fi>>.

3 <<http://www.yle.fi/aihe/elava-arkisto>>.

Virkamiesretoriikasta yhtenäisen Suomen poliittiseen johtajuuteen

Kekkonen radiouran alkupuoli on monipuolinen ja -polvinen, eikä hänen ennen sotia tai niiden aikana pitämissään radiopuheissa pysty vielä havaitsemaan silmiinpistävää omaleimaisuutta. Kuten Saarenheimo (2011, 19–21) tuo esille, Kekkonen puhui radiossa vuosina 1937–1945 vaihtelevissa rooleissa: paitsi sisä- ja oikeusministerinä myös urheilun puolestapuhujana ja sotien aikaan esimerkiksi siirtoväen huollon keskuksen johtajana (Vihavainen 1996, 138). Ensimmäinen radiopuhe *Puheita ja kirjoituksia* -teoksessa on ”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan”, jonka Kekkonen esitti 29.10.1939 Cajanderin III -hallituksen sisäministerinä. Kyseinen Kekkonen puhe ansaitsisi enemmän huomiota kuin mihin katse uran alkupuolen puheissa yleensä kohdistuu, koska jo tässä puheessa on nähtävissä Kekkonen pyrkimys asettua kansakunnan yhtenäistämisen takuumieheksi. Kyse on toki lähinnä vasta pyrkimyksestä, mutta juuri tämä tekee puheesta keskeisen.

”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan” -puheessa on retorisisessa mielessä useita kiinnostavia yksityiskohtia, mutta yksi havainto nousee yli muiden. Kekkonen oli uransa alkuvuosina pidättyväinen ja varovaisen koetteleva esimerkiksi kantaaottavien metaforien ja analogioiden käytössä. Hän käytti kuitenkin puheessa hyväkseen klassisessa retoriikassa eriteltyjä virkamiesretoriikan työkaluja, joita etenkin Göran Hägg (2001, 50–51) on käsitellyt ruotsalaisen poliittisen retoriikan historiaa esittelevässä *Praktisk retorik* -teoksessaan (suom. *Hyvin puhuttu*). Esimerkiksi entisten punakaartilaiden isänmaallisuus herätti talvisodan aikaisessa Suomessa epäilyjä ja oli kansallista lähihistoriaa vasten herkkä aihe. Kekkonen tarttuu kuitenkin – ainakin näennäisen uskaliaasti – aiheeseen ja esittää suoran sitaatin muodossa entisen punakaartilaisen kuvauksen isänmaastaan:

Meidän työläisten isänmaallisuus ja itsenäisyystahto saattaa useinkin esiintyä arkisemmassa asussa ja vähäpuheisempana, mutta se on vaiteliaisuudestaan huolimatta järkkymätön kuin maamme harmaa graniittipohja (PK 1, 82).

Kekkonen puhuu poissaolevan ihmisen suulla. Tämä niin kutsuttu *pro-sopopoeia*-tekniikka, jota esimerkiksi Quintilianus kuvailee *Institutio oratoria* -teoksensa yhdeksännessä luvussa (suom. *Puhujan kasvatusta* 2014), liittyy klassisessa retoriikassa juuri virkamies- ja poliittiseen puheeseen: puheen painavimman sisällön takana ei ole puhuja itse vaan Kekkonenkin tapauksessa tuo tuntematon ”entinen punakaartilainen”. Kekkonen asettaa vahvat deskriptiiviset elementit – työläisyyden, vähäpuheisuuden ja harmaan graniittipohjan – anonymiteetin suojaan mutta kehystää suomalaisuuden kuvaukset myötämielisyydellä. Tästä hän rakentaa sillan kansalliseen yksimielisyyteen. ”Isänmaallisuuden järkkymätön harmaa graniittipohja” on Perelmanin (1996, 140–141) tunnettua käsitteistöä seuraten Kekkosella eräänlainen suomalaisuuden ”juurimetaphora”, jonka päälle ajatus yhtenäisyydestä rakentuu.

Niin maltillinen kuin puhe poliittiselta linjaukseltaan onkin, ”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan” tavoittelee yksimielisyyden ja uhrautuvaisuuden hengessä jopa Winston Churchillin klassikkopuheiden hyperbolia – Kekkonen liioittelee, mutta liioittelu on selkeästi tietoinen tyyliä. Siinä missä Churchill ei luvannut 13.5.1940 pitämässään tunnetussa puheessa muuta kuin ”verta, raadantaa, kyyneliä ja hikeä” (ks. puheen suomennos selityksineen: Montefiore 2008, 144–151), Kekkonen kuvailee vuoden 1939 lopun lähestyessä edessä aukeavaa ”kiduttavan pitkää hermojen sotaa”. Kekkonen voi katsoa hahmotelleen jo tässä puheessa itselleen roolia, jonka lähin vastine esimerkiksi Hastingsin (2010) analyysien perusteella löytyy juuri Churchillin BBC-puheista; molemmat puhuivat kansallisissa yleisradioyhtiöissä lujan ja periksi antamattoman kansan ääninä.

Kuten Saarenheimo (1964, 70) on suorasukaisesti todennut, Risto Ryti – jonka vastuulle presidenttinä lankesivat sotavuosien radiopuheet hieman samaan tapaan kuin kuningas Yrjö VI:n vastuulle Englannissa – ei ollut innostava kansanpuhija. Ryti oli ”arvokas ja rauhallinen”, ja vaikka hänen 26.6.1941 pitämänsä jatkosodan julistuspuhe onkin Suur-Saksan ”nerokkaan johtajan, valtakunnankansleri Hitlerin” ylistyksessään mielenkiintoinen näyte Suomen natsimyönteisyydestä, Kekkonen asettui puhujana juuri Rytin vastapainoksi. Suomalaiselle radionkuuntelijalle Ryti edusti sodan jatkuessa tappiomielialaa ja ”henkistä väsymystä”, kun taas Kekkonen edusti ”pidättyvyyttä ja vastuuntuntoa”. (Saarenheimo 1964, 75, 126.) Kekkonen tunnisti uudenlaisen poliittisen kielen vaatimukset ja kykeni sopeuttamaan oman puheensa uuteen toimintaympäristöön.

Esimerkiksi Heikki Ylikangas (1986) on todennut niin kutsutun suurmiesteorian kritiikkeissään⁴, että Kekkonen nouseminen poliittiseksi johtajaksi ja kansalliseksi puhujaksi ei johtunut pelkästään hänen omista kyvyistään. Valtakunnan virallisen äänen asema lankesi hänelle toisaalta ympäristön poliittisista paineista, toisaalta vakavasti otettavien kilpailijoiden puutteesta johtuen. Henrik Meinander (2006, 213) toteaa asetelmasta oppikirjassaan nasevasti:

[–]Kekkosella oli selkeä ääni, ja lisäksi hän muotoili sanottavansa lyhyesti ja ymmärrettävästi. Samaa ei voinut sanoa monista poliittisistä vastustajista[–].⁵

Kekkonen jatkosodan lopulla omaksuma pidättyvyyden ja vastuuntunnon rooli jalostui 1940-luvun lopun radiopuheiden retoriikassa kahtalaiseen suuntaan: Vastuuntunto kiteytyi Kekkonen sodanjälkeisissä puheissa ”tosiasioiden” tunnistamiseen.⁶ Kekkonen pystyi muuttamaan sotien aikaisten radiopuheidensa hillityn mutta selkeän ja kiistämättömän sotapaatoksensa eetoslähtöiseksi järkevien neuvostosuhteiden retoriikaksi. Kekkosesta kehkeytyi radiopuheidensa varassa vankkumaton ”tosiasioiden puolustaja” sekä jatkosodassa Suomen tekemien ”suurten kansallisten erehdysten korjaaja”.

Sotien aikaisten erehdysten korjaaja, tosiasioiden puolustaja

Samaan aikaan, kun Kekkonen pidättyväisyyttä korostava turvallisuuspoliittinen ajattelutapa alkoi saada Suomen poliittisella kentällä vastakaikua, hänelle myös aukesi Yleisradion puolesta mahdollisuuksia tuon ajattelutavan julkiseen manifestointiin. Kekkonen 1940-luvun ministeriaikojen tunnetuin radiopuhe on epäilemättä 25.9.1944 pidetty puhe, jossa Kekkonen – kuten Tuikka (2007, 42) asian ilmaisee – ”suostutteli Suomen kansaa uuden ulkopoliittisen ajatte-

4 <<http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/johtajuus.html>>.

5 Kuten Meinander (2006, 213) jatkaa, toisin kuin monilla muilla aikansa poliitikoilla, Kekkosella oli ilmeinen taito hyödyntää saamaansa ”mediakoulutusta”. Meinander ei sano suoraan, kenen tai minkä tahon antamaa koulutusta hän tarkoittaa, mutta viittaa edeltävissä lauseissa Yleisradioon.

6 Kekkonen kirjoitti suorasukaisesti ”tosiasioiden tunnustamisesta” Pekka Peitsen salanimellä *Suomen Kuvalehdessä* 20.6.1944: ”Oikeat johtopäätökset siitä, mitä linjoja politiikassa on noudatettava, voidaan tehdä ainoastaan sillä edellytyksellä, että ollaan selvillä tosiasioista ja hyväksytään ne” (<<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/8465/TMP.obj-res.1133.html?sequence=1>>).

lutavan taakse”. Saarenheimo (2011, 21) katsoo, että juuri tästä puheesta alkoi Kekkonen sittemmin tavaramerkiksi muodostunut julistava ”tosiasiapuhe” (ks. PK 1, 141). Puhe löytyy myös Kansalliskirjastosta digitoituna:⁷

Se lopputulos, johon sota on vienyt, osoittaa, että viimeaikainen politiikkamme on ollut erehdys. En käy tässä tutkimaan, missä määrin se olisi omilla voimillamme ollut vältettävissä, mutta erehdys meidän on myönnettävä. (PK 1, 141.)

Suomen kansa on sille määrätyn uuden poliittisen tien alussa. Valmiit, leveät tiet on meiltä suljettu, meidän on rakennettava yli soiden ja vaarojen uusi tie kansalliselle elämällemme. (PK 1, 142.)

Puheen metaforissa ja yleisotteessa on selkeä ero aiempiin puheisiin nähden: Kekkonen viittaa toisaalta Friedrich Hölderlinin ”kansalliseen kohtaloon”⁸, toisaalta käyttää ”teiden sulkemisen” kaltaisia ehdottomuutta korostavia metaforia. Myöhemmin Kekkonen puheissa vieläkin keskeisemmässä asemassa olevat luontokuvaelmat muodostavat uuden juurimetaphoran: suomalaisuus ilmenee suomalaisessa luonnossa ja maisemanpiirteissä.

Yksittäisiä retorisia ratkaisuja olennaisempaa tässä puheessa kuitenkin on, mitä ensimmäisessä näytteessä (PK 1, 141) julkilausutaan. Kekkonen esiintyy suuren kansallisen erehdyksen tunnustajana ja asemoi itsensä tuon virheen korjaajaksi. Siinä missä Ryti luotti ulkoiseen tahoon, Kekkonen asettelee itsensä suomalaisen ”sitkeyden ja henkisen kestävyiden” johtoon (PK 1, 142). Puheen läpi kulkeva ajatus suomalaisista vahvana urheilukansana limittyy Kekkonen omaan urheilijataustaan:

Urheilijan täytyy oppia häviämään masentumatta. Tätä oppia tarvitsee Suomen kansa nyt enemmän kuin koskaan ennen. (PK 1, 142.)

Kuten Saarenheimo (1964, 134) tuo – näin jälkikäteen tarkasteltuna istuvaa presidenttiä mielistelevin sanakääntein⁹ – esille, Kekkosella oli erityislaatuinen suhde urheiluun, ja hän ymmärsi fyysisen kunnon merkityksen. Kekkonen korosti omaa urheilullisuuttaan koko uransa ajan, mutta vuonna 1944 sillä oli erityinen painoarvonsa: Suomi oli niin vertauskuvien kuin arkitodellisuudenkin tasolla lyöty kansakunta. Kekkoselle urheilu ja fyysinen kunto olivat elinvoiman ja tahdon ilmentymiä. Jatkosodassa tehdyt erehdykset koettelivat suomalaisuutta ja kansallista elinvoimaa, kuten kisat koettelevat urheilijaa, mutta aidon olympiaurheilijan tavoin Suomen tuli nousta sitkeästi takaisin jaloilleen.¹⁰

Vähäisemmälle huomiolle ovat jääneet Kekkonen lokakuussa 1945 pitämät radiopuheet ”Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen” (5.10.1945; PK 1, 171–173) ja ”Kansalaisen vastuu valtakunnan asemasta” (9.10.1945; PK 1, 174–176). Puheet ovat radiopuheina merkityksellisiä, koska niistä heijastuu Kekkonen ymmärrys siitä, että hän pitää nimenomaan radiopuheita ja että radio voi olla välineenä luonteeltaan julistava ja manifestatiivinen. Esimerkiksi Torkki (2006, 23) on populaarissa mutta ansaitusti paljon huomiota saaneessa *Puhevalta*-teoksessaan todennut, että Kekkonen oli mestari laatimaan puheisiinsa säpsähdyttäviä aloituksia ja on jäänyt siitä syystä kuulijoiden mieleen. Väittäisin, että ensimmäiset radiopuheet, joissa aloitusosioiden herättävyyttä ja iskevyyttä on erityisesti pohdittu, ovat juuri kaksi edellä mainittua puhetta:

Kuka tahansa meistä saattaa muistaa, kuinka mahtisanalla Siperia silloin pyrittiin tukahduttamaan vähäisinkin rauhan puolesta lausuttu sana (PK 1, 171).

7 <<https://www.doria.fi/xmlui/bitstream/handle/10024/11109/TMP.obj-res.404.html?sequence=1>>.

8 Hölderlinin *Vaeltaja* ilmestyi suomeksi 1945. Esipuheessa tuodaan hyvin esille, miten teos kietoutui Suomen historian lähitapahtumiin.

9 Saarenheimo (1964, 134): ”Enemmän kuin kukaan edeltäjistään presidentti Kekkonen on kierrellyt Suomea. Vanhana urheilijana hän on pystynyt liikkumaan kansan keskuudessa tiettömienkin taipaleiden takana. Hän on omalla esimerkillään osoittanut, että hyvä fyysinen kunto kuuluu kansalaishyveisiin.”

10 Ks. Elävä arkisto, <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/kekkonen-hiittaa-kekkonen-kalastaa>>.

[--]häiritsevänä tekijänä, joka estää mielialojen rauhoittumista, on myös se seikka, että jotkut kansalaiset joko eivät lainkaan tai eivät ainakaan täydelleen käsitä sitä uutta poliittista asemaa, mikä maallamme on (PK 1, 174).

Kumpikin edellä lainattu virke on puheiden ensimmäisten kappaleiden loppusta, ja kummassakin tapauksessa tätä aloitusosion viimeistä virkettä seuraa selkeästi kirjoitettu ja arkistonäytteiden perusteella vahvistettavissa oleva tauko, joka ohjaa substanssikäsittelyyn.

Tuikan (2007) väite siitä, että Kekkonen sovelsi Cassonin *Hyvä puhuja* -teoksen (1939) ohjeita, näyttäisikin pitävän paikkansa ainakin heti sotien jälkeen pidettyjen puheiden suhteen. Casson (1939, 90–91) toteaa puheen aloituksista, että puhujan ”on raivattava tieltään ennakkoluulot ja väärinkäsitykset” ja kehottaa kysymään itseltään, ”mikä on näiden ihmisten tämänhetkinen käsitys aiheesta”. Kekkonen seuraa muutenkin Cassonin (1939, 92) ohjeita: ”Suomalainen yleisö pitää suorasukaisuudesta. [--] Ole oikeudenmukainen, vaikka oletkin varma.” ”Mielialojen kehitys” -puheen ”puhetyyli”, kuten Casson (1939, 121) sitä kutsuu, on ”hallitsevaa”, ”vakuuttavaa” ja ”voimakasta”, mikä sopii – Cassonin sanavalintoja edelleen seuraten – ”vain voimaihmisille”. Kekkonen sanavalinnat ovat jyrkkiä:

[--]kansallista elämää uhkasi täydellinen perikato[--] (PK 1, 171).

[--]jaiheuttajana on ollut tahallinen järjestetty kauhupropaganda[--] (PK 1, 172).

[--]asekätken[nä] toteuttajat ovat syyllistyneet mitä raskaimpaan rikokseen maataan kohtaan (PK 1, 172).

[--]saattaa heidät siihen ankaraan rangaistukseen, minkä tämä vastuuton teko ansaitsee (PK 1, 173).

[--]jokainen kansalainen on velvollinen avustamaan viranomaisia[--] (PK 1, 173).

Kekkonen rooli erehdyksen korjaajana on ”Mielialojen kehitys” -puheessa helposti tunnistettavissa, samoin kuin Cassonin ajatus hallitsevasta valtapuheesta. Kekkonen puheessa syylliset on – Kekkonen lakimiestaustaa vasten hyvin suoraviivaisesti – käytännössä jo tuomittu. Voisi myös ajatella, että Kekkonen odottaa yleisöltään ennemminkin keskinäisen ilmiannon kulttuuria kuin luottamusta suomalaiseen oikeusjärjestelmään.

Puheen loppu (PK 1, 173) ilmentää, että Kekkonen tietää puhuvansa uudestaan pian. Kahden radiopuheen välille rakentuu kaari: ”Mielialojen kehitys” on herättävä, jopa hyökkäävä, ”Kansalaisen vastuu” puolestaan sovitteluvampi ja selittävämpi. Tekniikka tunnetaan retoriikan historiassa – vaikkakin on vaikea sanoa, missä määrin Kekkonen sen tunsikin – etenkin keskiajan jesuiittaretoriikasta; pelon ja sekasorron saarnoja tuli seurata henkilökohtaisen vapautuksen mahdollisuus (Conley 1990, 153–155). Tämä oli myös Kekkonen ajatus: ”Mielialojen kehitys” maalailee Suomen tuhon tietä, ”Kansalaisen vastuu” kertoo siitä, miten vastuulliset ihmiset välttävät edessä häämöttävän katastrofin.

Puhepari on tällaisenaan kuin jatkokertomus. Kekkonen puhuu ensin kaaoksesta ja sekasorrosta, seuraavaksi hän on toivon ja rauhan apostoli. Jokainen radiopuhe *Puheita ja kirjoituksia* -kokoelmassa on itsenäinen kokonaisuutensa, mutta Kekkonen rakensi puheiden välille joissain tapauksissa jatkokertomuksena yhtenäisen narratiivin, josta on jälkikäteen erotettavissa klassisesta poetiikasta tutut protagonistin (tarinan päähenkilö, kuten presidentti Paasikivi tai Kekkonen itse) ja antagonistin (päähenkilön vastustaja tai vastus, kuten asekatkijat tai äärioikeisto) roolit (ks. Vacklin & Rosenvall & Nikkinen 2007). Kekkonen käytti jatkokertomustekniikkaa uudestaan etenkin

yöpakkaspuheissa ja noottikriisissä. Erittelen kyseisiä puheita tarkemmin turvallisuuspuheita käsittelevässä luvussa.

Puheiden lajityypit ja keskeiset retoriset tehokeinot

Kekkosen painokas tosiasiapuhe leimaa käytännössä kaikkia radiopuheita aina Kekkosen omaan pääministerikauteen (1950–1956) saakka. 1950-luvulla puheissa tapahtuu selkeä muutos. Muutos johtuu paitsi Kekkosen uran nousujohteisuudesta, joka vei presidenttiyteen vuonna 1956, myös maailmantaapahtumista, joihin Kekkosen virkansa puolesta reagoi. Kekkosen poliittiselle johtamiselle ominaiset radiopuheiden lajityypit ja retoriset tekniikat hioutuivatkin omanlaisikseen 1950-luvun aikana. Kekkosen uudistui puhujana 1960-luvulla retoristen tekniikoiden osalta, mutta keskeiset lajityypit eivät juurikaan enää muuttuneet.

Kekkosen radiopuheiden lajityypit voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan, jotka ovat: 1) muistopuheet, 2) uudenvuodenpuheet ja 3) turvallisuuspoliittiset puheet. Jokaisella lajityypillä oli olemassa Suomessa jo ennen Kekkosta kielelliset ja tyyllilliset lajityyppikonventionensa (Ridell 1994, 159; Mäntynen & Sääskilahti 2012, 198), mutta Kekkosen teki niistä omannäköisensä ja uudisti perinteitä. Uudistamista tapahtui – joissain tapauksissa jyrkilläkin – retorisilla ratkaisuilla lajityyppien sisällä osin niin, että lajityyppien rajat levenivät: esimerkiksi muistopuheessa saatettiin ottaa kantaa myös turvallisuuspoliittikkaan. Kekkosen siis puhui pääsääntöisesti kunkin genren sisällä lajityypille uskolliseen tapaan mutta myös selvästi kehitteli lajityyppiä eteenpäin poliittisten tavoitteidensa mukaisesti. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa mainittua kolmea lajityyppiä ja pyrin löytämään uusklassisen retorisen tut-

Kekkosen radiopuheiden retoriset tekniikat hioutuivat omanlaisikseen 1950-luvun aikana. Kuvassa presidenttiehdokas Kekkonen pitää radiopuhetta vuonna 1956. Kuva: Ylen Elävä Arkisto, <https://www.flickr.com/photos/ylearkisto/14249869006/in/album-72157644983155892/>.

kimuksen mukaisesti sellaisia klassisen retoriikan tekniikoita, joita Kekkonen on käyttänyt käytännön poliittisen vaikuttamisen työkaluina.

Kekkonen muistopuheiden esittäjänä

Kekkonen 1950–1960-lukujen radiopuheiden tunnetuin genre on epäilemättä muistopuheet. Kekkonen luki pääministerinä Yleisradion viralliset muistopuheet C. G. Mannerheimille ja J. V. Stalinille sekä presidenttinä Risto Ryttille, J. K. Paasikivelle, Jean Sibeliukselle ja J. F. Kennedylle. Niin Tuikan (2007), Saarenheimon (2011; 1964), Elävän arkiston toimituksen¹¹ kuin joidenkin aikalaismuistelmienkin¹² perusteella näistä erityisen painavana voidaan pitää ”J. V. Stalinin muistolle” -muistopuhetta.

Muistopuhetta Stalinille (6.3.1953, PK 1, 282–285) voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta: Jos oletetaan, että Kekkonen tunsikin Kreikasta kumpuavia ylistyspuheiden perinteitä ja epideiktistä retoriikkaa (Aristoteles, suom. 1997, 16) tai oli lukenut Senecan tai Ciceron latinalaisen retoriikan muistopuheita (niin kutsuttuja *consolatioita*), voidaan väittää, että hän kykeni tekemään valintoja erilaisten muistopuheperinteiden välillä. Todennäköisempää kuitenkin on, että jälkikäteen nähtävät yhtymäkohdat Kekkonen muistopuheen ja vaikkapa Senecan muistopuheiden välillä johtuvat siitä, että lohduttaminen, osan ottaminen ja puheen kohteena olevan edesmenneen henkilön glorifiointi vain muistuttavat toisiaan kulttuurista ja ajasta riippumatta. Tämä varaus huomioon ottaen on todettava, että ”Muistopuhe Stalinille” on sangen edustava esimerkki nimenomaan latinalaisen retoriikan *consolatioista* – oli se sitä sitten sattumalta tai ei. 1900-luvun moderneihin anglosaksisiin *eulogioihin* (engl. *eulogy*, suom. muisto- tai ylistyspuhe), joissa on muistopuheina *consolatio*-perinteeseen verrattuna paljon vapauksia, Kekkonen on vaikeampi yhdistää.

Kekkonen Senecalle ominainen stoalainen muistopuhetyyli näkyy ennen kaikkea ilmaisutyyliensä. Kekkonen on pidättyväinen, jopa lakoninen, ja tarkastelee Stalinin kuolemaa osanottavasti mutta tyyneesti. Muistopuhe välttelee paatosta ja korostaa Senecan *Lohduttautumisesta*-tutkielman (suom. 1964) tyyliin järjen merkitystä: “[--]jos suru on alistettu tottelemaan järkeä, se tyyntyy iäksi” (emt. 175). Kekkonen samaistaa puheessaan Stalinin koko neuvostojohdossa ja sen pysyvään ”hyvään tahtoon” (PK 1, 284) ja käsittelee kansojen välisiä suhteita henkilöiden ja valtioiden välisen analogian kautta; maiden välisiä suhteita on koeteltu, mutta:

Ihminen, jonka lujuus on jo koeteltu, pysyy lujana sekä onnessa että onnettomuudessa, sillä hän on jo onnellisena tullut tietämään, että hän kykenee vastustamaan onnettomuutta (Seneca, suom. 1964, 153).

Senecan *consolatioille* ominaisten mielenlujuuden, rauhallisuuden ja vankkumattomuuden ohella Kekkonen näyttää seuraavan Ciceron ohjeita: *Exordium* (aloitus) on maltillinen ja rauhoitteleva, koska Stalinin kuolemasta oli oletettavasti levinnyt nopeasti julkisuuteen epävarmuutta lietsovia huhuja (PK 1, 282). *Narratio* (kerrontaosio) on suhteellisen pitkä: Kekkonen käy läpi yksityiskohtaisesti Stalinin henkilöhistoriaa mutta painottaa Ciceron *consolationeille* ominaiseen tapaan ”ystävyyttä”, ”myötätuntoa” ja ”hyvää tahtoa” (PK 1, 283–284). *Tractatio* (todistelu) korostaa suomalaisten ”vilpittöntä surua” ja ”syvää kiitollisuutta”. *Peroratio* (lopetus) on muistopuheeksi lyhyt mutta etenkin senecalaista perinnettä vasten tyylipuhdas:

11 < <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/suomalaiset-muistelevat-j-v-stalinia>>.

12 Ks. esim. <<http://kariyman.blogspot.fi/2015/02/kek-konen-nuoli-stalinin-ruumista-mutta.html>>.

Suomen kansa ja Suomen hallitus tekevät kunniaa generalissimus Stalinin paarien ääressä (PK 1, 285).

Kekkonen ”generalissimus Stalin” -ilmaisua voidaan lähestyä synekdokeena, jossa kielikuvaan liittyvällä erityisellä sanavalinnalla (generalissimus) viitataan yleisempään tasoon (Neuvostoliiton johtoon). Kekkonen kuitenkin käyttänee generalissimusta ennemminkin metonymiana, jossa olennaista on sen osoittaminen, että suomalaiset jakoivat neuvostoliittolaisten kanssa sen tuttuuden ja läheisyyden, joka ilmaisuun liittyi. Metonymia, joka kielikuvana käyttää hyväksi juuri jonkin sanan ennalta tunnettavuutta ja erityismerkitystä, on Stalinin yhteydessä ymmärrettävä valinta: kunniaa tehtiin Suomen kansan ystävän paarien äärellä.

Stalinin muistopuhe pitää sisällään yksityiskohtia, jotka ovat samansuuntaisia kuin Rytin aiemmin mainitussa puheessa ja osuvat myös samasta syystä nykylukijan silmään. Ryti kutsui Hitleriä neroksi, Kekkonen puolestaan ylistää Stalinia puheensa *peroratiossa* ”nerokkaaksi ja menestykselliseksi” (PK 2, 282) ja *narratiossa* ”viisaaksi ja suureksi valtiomieheksi” (PK 2, 284). Kummankin diktaattorin osalta myöhempi keskustelu on nostanut esille kysymyksen siitä, tiedettiinkö – tai välitettiinkö – Suomessa puheiden esittämisaikaan Saksassa ja Neuvostoliitossa tapahtuneesta valtiollisesta terroristista.

”Kansalaiset!” – Uuden vuoden avaukset

Puheita ja kirjoituksia sisältää kymmenen uudenvuodenpuhetta, kaikki julkaistuin II-osassa. Ensimmäinen kokoelmaan valituista uudenvuodenpuheista on vuodelta 1957 ja viimeinen 1967. Se, että Kekkonen on valikoinut kokoelmaan kaikki ensimmäisten presidenttikausiensa uudenvuodenpuheet, kertoo niiden kahtalaisesta merkityksestä: Kekkonen mitä ilmeisimmin piti niitä onnistuneina puheina, mutta toisaalta puheilla on lajityyppinä myös oma itseisarvonsa. Presidentin uudenvuodenpuhe on institutionaalinen rituaali. Kekkonen uudenvuodenpuheita ovat monipuolisesti – nähdäkseni myös tarkoituksellisenkin poleemisesti – analysoineet etenkin Vesa Heikkinen ja Tuure Hurme (2007).¹³

Yleisradiolla on ollut rituaalin luomisessa merkittävä roolinsa: ensimmäisen radioidun uudenvuodenpuheen piti Suomessa P. E. Svinhufvud vuonna 1935.¹⁴ Svinhufvudin puheessaan käyttämä ”Kansalaiset!”-aloitus vakiintui puheisiin, ja puheiden sisällöt – kuten kansallisen yhtenäisyyden korostaminen ja toisteinen ”me”-muodon käyttäminen – siirtyivät presidentiltä toiselle, myös Kekkoselle (Heikkinen & Hurme 2007). Uudenvuodenpuheet ovat muistopuheiden rinnalla radiopuhegenre, jonka kohdalla Kekkonen ja Yleisradion edut olivat samansuuntaiset: valtionpäämies ja yleisradioyhtiö tukivat toisiaan yhtenäisen, yleisradiopolitiikkaan sisäistetyn kansallistunteen luomisessa.

Heikkinen ja Hurme (2007, 5) erittelevät uudenvuodenpuheiden tarkastelussaan sekä retorisia yksityiskohtia että Kekkosesta puhujana muodostuvaa kokonaisuutta. Kokonaisuutta on hyvin samansuuntainen kuin Saarenheimolla: ”Kekkosesta syntyy rehti ja jämerä vaikutelma: tämä mies ei kiertele eikä kaartelee, saati kaunistele tosiasioita, vaan puhuu asioista, niin kuin ne ovat.” Toisaalta Heikkinen ja Hurme myös kritisoivat uudenvuodenpuheita todetessaan, että ”[e]i Kekkonen kieltä kovin värikkääksikään voi sanoa. Kielikuvia hän käyttää harvaksen, ja ne harvat kuvat kumpuavat useimmiten luonnosta”.

13 Heikkisen ja Hurmeen verkkoartikkeli on alun perin vuodelta 2006, mutta sitä on sivuanalytiikan mukaan muokattu vuonna 2007.

14 <<http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=44823>>.

Presidentin uudenvuodenpuhe on institutionaalinen rituaali, josta sekä presidentti että Yleisradio hyötyvät. Kekkonen uudenvuodenpuhe 1958 myös televisioitiin ensimmäisen kerran. Kuva: Ylen Elävä Arkisto, <https://www.flickr.com/photos/ylearkisto/21695684595/>.

Heikkisen ja Hurmeen kritiikki osuu sikäli oikeaan, että uudenvuodenpuheiden lajityypin sisällä Kekkonen on selvästi pidättynyt ja varovainen, ja puheita leimaa hillitty luottamus- tai välttämättömyysretoriikka (Leiwo & Pietikäinen 1996, 90–92). Esimerkiksi Rytiin, Kyösti Kallioon tai Svinhufvudiin verrattaessa metaforat eivät ole räiskyviä vaan ennemminkin rauhoittavia ja toiveikkaita.

Kekkonen uudenvuodenpuheiden metaforat noudattavat kuitenkin sopusuhtaisesti niin Aristoteleelle, Cicerolle kuin Quintilianuksellekin ominaisia esteettisyyden, luonnollisuuden ja maltillisuuden kriteerejä (ks. esim. Collins 2008). Juuri uudenvuodenpuheiden metaforissa saattaa myös heijastua se saksalaisen puhekulttuurin vivahde, johon Saarenheimo (2011, 62) viittaa. Metaforissa on toisaalta Johann Herderiltä tuttua romanttisuutta, yhtäältä niiden valintaa näyttää ohjaavan Immanuel Kantille ominainen vastentahtoisuus niin kutsuttuja ”retorisia kuvioita” (Hägg 2001, 122) kohtaan (Puro 2006, 90–91).

Tätä taustaa vasten Kekkonen uudenvuodenpuheiden metaforat, joita on etenkin puheiden *peroratioissa*, ovat klassisen sopusuhtaisia:

Vuoden mittaan on esiintynyt aikoja, jolloin aurinko on näyttänyt menneen pilviin, mutta pilvet ovat väistyneet ja toiveikkain, turvallisin mielin voimme ottaa uuden vuoden vastaan (PK 2, 196).

Rikkoutuneen vedenpinnan alla kulkee kuitenkin voimakas kymi omaa vastustamatonta kulkuaan. Niin kulkee myös Suomen kansa vapaana ja suunnastaan selvillä kohti valoisaa tulevaisuutta. (PK 2, 126.)

Metaforien ohella uudenvuodenpuheissa huomio kiinnittyy siihen, kuinka Kekkonen käyttää – vaikkakin hillitysti – monipuolisesti hyväkseen klassista retoriikkaa. Silmiinpistävimpiä ovat puheiden *anaforat* (joidenkin sanojen toistaminen lauseiden alussa) ja *analogiat* (yhdenmukaisuuksien tai samankaltaisuuksien osoittaminen). Uudenvuodenpuheen 1959 anafora korostaa se, että se on *peroration* viimeinen lause.

Katso taaksepäin: kiitä. Katso eteenpäin: luota. Katso ylöspäin: usko. (PK 2, 77.) Viime vuonna menetti liikenneonnettomuuksissa henkensä arviolta 1000 ihmistä. Suunnilleen saman määrän Yhdysvallat ilmoittaa menettäneensä kaatuneina vuoden mittaan Vietnamin sodassa. (PK 2, 413.)

”Katso taaksepäin: kiitä. Katso eteenpäin: luota. Katso Ylöspäin: usko.” Kekkonen uudenvuodenpuhe 1959 sisälsi useita anaforia. Kuva: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uudenvuodenpuhe_1959.jpg.

Vuoden 1966 uudenvuodenpuheessa näkyy myös Kekkonen puheille ominainen retoristen tehokeinojen välisten siirtymien hallinta. Kekkonen siirtyy analogiasta suoraan deduktiivisesti yksittäistapaukseen, minkä jälkeen hän siirtyy induktiivisesti ”kohtalotovereiden” kautta takaisin kaikkiin uhreihin:

Yksi auto-onnettomuudessa menehtyneitä oli Lauri Viita. Olen käynyt läpi hänen tuotantaan löytääkseni sieltä runon, jonka esittäisin tässä uudenvuodenpuheesani kunnianosoituksena poismenneelle suurelle runoilijalle ja hänen kohtalotoverilleen. (PK 2, 413.)

Kekkonen käyttämä tekniikka tunnetaan Ciceron ja Quintilianuksen eritteilyjen perusteella kahden hieman harvinaisemman käsitteen kautta: *amplificatio* ja *incrementum*. Ensimmäisessä on kyse yleistämisestä, jälkimmäinen – joka

on etenkin Quintilianuksen (suom. 2014) suosikki – vetoaa alkuperäisen väitteen uudelleenhyväksyttämiseen iskevän esimerkin avulla. Ciceron (suom. 2006) retoriikasta tuttu *encomium* – jonkin tahon retorinen kunnioittaminen ja ylistäminen – näkyy myös Viidan tapauksessa selvästi.

Liikenneonnettomuudet ovat esillä myös vuoden 1967 uudenvuodenpuheen *peroratio*ssa. Vuosien 1966 ja 1967 puheissa onkin nähtävissä jatkumo: siinä missä Kekkonen esittää vuonna 1966 ”huolensa maantieliikenteen surkeasta tilasta”, vuonna 1967 lähestymistapa on suurempi:

[--]henkilökohtaisen vastuun puute aiheuttaa järkyttävimmät onnettomuudet. [--] Vaikka en kuulukaan siihen koulukuntaan, joka uskoo ankarilla rangaistuksilla voitavan parhaiten vastustaa rikollisuutta, olen tullut siihen tulokseen, että yhteiskunnalle ei ole jäänyt muuta mahdollisuutta kuin rangaistusten tuntuva koventaminen rattijuoppoutena ilmenevän vastuuttomuuden rankaisemiseksi. (PK 2, 423.)

Tässäkin kyseessä on puheen lopetuslause. Kekkonen kaksipuolinen argumentointi rangaistuspolitiikassa noudattaa aristotelisen eetosretoriikan periaatteita (ks. Malink 2013, 195) mutta on toisaalta selkeästi kantaaottava. Toisin kuin useissa muissa uudenvuodenpuheissa, Kekkonen ei pehmennä kannanottoaan jälkilauseilla vaan lopettaa suoraan rangaistusvaatimukseen (vrt. esim. PK 2, 355).

Vaikka Kekkonen uudenvuodenpuheiden lajityyppi on kokonaisuudessaan lähempänä ennemminkin eetos- kuin paatosretoriikkaa, Kekkonen käyttää yksittäisenä tehokeinona niin *kiasmaa* (lat. *chiasmus*, kahden peräkkäisen lauseen asettaminen keskenään risteäviksi kuvattaessa jotain laajempaa havaintoa) kuin ”kehitysmään” kaltaista *hyperbolaakin* (liioittelu), joka kuuluu ennemminkin paatospuheen piiriin:

Suosikaamme suomalaista tuotantoa, lakatkaamme olemasta kehitysmää tässä suhteessa (PK 2, 355).

Samassa vuoden 1965 uudenvuodenpuheessa näkyy myös hyvin se, miten Kekkonen rakentaa tyyliin vaihteluilla aluksi tuttavallisuutta, esittää tämän jälkeen retorisen kysymyksen (lat. *interrogatio*) ja tyyliin muutoksen tehtyään päättyy yksinkertaistavaan vastakkainasetteluun:

Eiköhän sovita, että taloudellisesta mustamaalauksesta aluksi otetaan puolet pois ja sitten ryhdytään keskustelemaan. [--] Kainuun köyhällä ihmisellä tulee todella olla samat mahdollisuudet lastensa kouluttamiseen kuin Helsingin herralla. (PK 2, 354–355.)

Kekkonen rakentaa uudenvuodenpuheiden juhlallisen lajityypin sisälle näin ajoittain puhuttelumuotoja, joissa hän ei niinkään pidä juhlapuhetta kuin näyttäisi puhuvan, kuten Saarenheimo (2011,22) toteaa, ”kuin vastapäätä istuvalle ystävälle”. Jotkin sanavalinnat ovat selkeitä *hyperbolia*: ”[O]tetaan puolet pois” kertoo yllättävästä yksinkertaistuksesta muuten numerotarkan Kekkonen puheessa. ”Kainuun köyhän” ja ”Helsingin herran” vastakkainasettelu vetoaa puolestaan toisaalta mustavalkoiseen herravihaan ja on toisaalta selvästikin ajassaan kiinni. Kekkonen uudenvuodenpuhe osuu aikaan, jolloin Keskustapuolue menetti Maalaisliitosta periytyneitä äänestäjiään, ja Suomen maaseudun puolue (SMP) kasvatti asemaansa. Kekkonen puhuttelee niitä

samoja ”kansan syviä rivejä”, joihin huomasi SMP:n karismaattisen Veikko Vennamon vaikuttavan. (Kivioja & Cantell 1970.)

Uudenvuodenpuheiden kymmenen vuoden jatkumo avaa Kekkonen radiopuheisiin muistopuheista selvästi poikkeavan näkökulman. Muistopuheet olivat keino rakentaa yhteisöllisen surun kokemuksen kautta kansallista samanmielisyyttä, ja Kekkosesta tuli tuon suomalaiskansallisen yhteenkuuluvuudentunteen ääni. Uudenvuodenpuheissaan Kekkonen pyrki niin oman asemansa kuin yleisesti presidentti-instituutionkin vahvistamiseen: puheiden säännöllisyys ja keskinäinen sisällöllinen toiste loivat paitsi jatkuvuutta, ennen kaikkea tunnetta siitä, että presidentti valvoo vuosikatsauksissaan yhteiskunnan tilaa.

Kekkonen otti nimenomaan uudenvuodenpuheissa myös kantaa yhteiskunnallisiin *loci communes* -kysymyksiin: yleisluonteisiin ja toistuvan luonteisiin teemoihin, joihin valtionpäämiehen odotetaankin ottavan kantaa (Foss, Foss & Trapp 2014, 92). Selkein esimerkki Kekkonen osallistumisesta yleiseen julkiseen keskusteluun oli ensimmäisinä presidenttikausina liikenneturvallisuus. Kekkonen arvojohtajuus, kuten sitä on jälkikäteen kutsuttu¹⁵, löysi yleensä muotonsa uudenvuodenpuheiden *peroratioissa*. *Loci communesin* liittäminen nimenomaan *peroratioon* on, kuten Thomas Frazel (2009, 58–59) on tuonut hyvin esille, etenkin Ciceron retoriikassa suosima ratkaisu. Uudenvuodenpuheet ilmentävätkin näin Kekkonen nojaamista puheissaan klassisen retoriikan perinteisiin.

Yöpakkasista noottikriisiin

Kolmas ja viimeinen Kekkonen puheiden lajityyppi muodostuu niistä ulko- ja turvallisuuspoliittista puheista, jotka eivät sisälly kahteen edellä mainittuun luokkaan. Kekkonen puhui etenkin uudenvuodenpuheissaan usein myös ulkopolitiikan teemoista, mutta toisaalta *Puheita ja kirjoituksia* sisältää useita pelkästään ulko- ja turvallisuuspolitiikan jännitteistä kummunneita puheita. Keskityn tässä kahteen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta keskeiseen tapahtumaketjuun – syksyn 1958 yöpakkas- ja vuoden 1961 noottikriisiin – ja niiden yhteydessä esitettyyn neljään avainpuheeseen.

Kuten muistopuheiden yhteydessä todettiin, 10.12.1958 radioitu ”Yöpakkasten alettua” -puhe (PK 2, 66–74) ja tästä puolentoista kuukauden päästä 25.1.1959 lähetetty ”Yöpakkasten päättyessä” -puhe (PK 2, 82–86) muodostavat radiopuheina samankaltaisen protagonisti–antagonisti-asetelman kuin vuoden 1945 puheet. Ministeri Ahti Karjalaisen kaltaiset uudet protagonistit tukevat sankarin asemaan asettautuvaa Kekkosta, kun taas antagonisteja ovat ”lehdistö”, ”julkisen sanan käyttäjät” tai esimerkiksi ”piirtäjät ja pakinoitsijat” (PK 2, 73, 85; ks. myös Meinander 2006, 194–195). Kummallakin puheella on kuitenkin myös itsenäiset ominaispiirteensä, jotka tulee nostaa parirakennehavainnon rinnalle.

Metaforien tasolla ”Yöpakkasten alettua” noudattaa Kekkonen jo aiemmin hyväksi havaitsemaa *prosopopoeiaa*. Kekkonen viittaa etenkin puheen alkupuolella Paasikiveen ja tämän ”[laakso], joka oli syvä kuin rotko” -vertauksiin. Juuri tässä puheessa Kekkonen myös lausuu sittemmin idiomaattiseksi muodostuneet mutta alkujaan Paasikiveltä perityt virkkeet:

Kaiken viisauden alku on tosiasiainn tunnistaminen (PK 2, 60).

Jos tämä asia ei pian selvene, minä menen radioon ja pidän puheen (PK 2, 60).

Ulkopolitiikka kulkee aina sisäpolitiikan edellä (PK 2, 73).

15 <<http://yle.fi/uutiset/arvojohtaja/5463512>>.

”Yöpakkasten alettua” -puhe on kuitenkin merkittävä muistakin syistä kuin vain tunnettujen fraasiensa vuoksi. Se on ensimmäinen radiopuhe, jossa Kekkonen asettaa itsensä painokkaasti – ja nimenomaan henkilönä – Suomen selviytymisen takaajaksi:

Olen suurta levottomuutta tuntien seurannut näitä ilmiöitä (PK 2, 70).

[–]niin kauan kuin olen tasavallan presidenttinä, tulen käyttämään presidentille valtiosäännön mukaan kuuluvia valtaoikeuksia (PK 2, 71).

Kun Kekkonen sitten tammikuussa 1959 ”Yöpakkasen päättyessä” -puheessaan katsoo, että kriisi on ohitettu, hän myös asettaa vastaavasti itsensä suorasanaisesti tilanteen ratkaisijahahmoksi:

Kun Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet olivat syksyn kuluessa muodostuneet valitettavan kylmiksi, toivoin voivani saada aikaan yksityisen vierailuni kuluessa myös poliittisen keskustelun, mitä pidettiin mahdollisena (PK 2, 82).

Poliittisen johtajuuden rakentumisen kannalta yöpakkaspuheet ovat avainasemassa Kekkonen uralla. Molemmilla puheilla on esimerkiksi selkeät *narrationsa*, mutta lähempi tarkastelu osoittaa, että *narratioita* käytetään lähinnä toimijoiden glorifioinnin kehyksenä. Esimerkiksi ”Yöpakkasten päättyessä” -puheessa Kekkonen kuvailee ”leningradilaisia maailman vieraanvaraisimpina ja ystävällisimpinä ihmisinä”. Olennaisimmassa asemassa ovat kuitenkin Kekkonen ja hänen vaimonsa, jotka ovat tuon vieraanvaraisuuden kohteina. Puheen *tractatioissa* Kekkonen osoittaa suorasanaisesti olevansa Neuvostoliitossa erityinen henkilö: pääministeri Hruštšov tuli Minskistä varta vasten tapaamaan häntä Leningradiin, kun kuuli, että Kekkonen on siellä vierailulla. (PK 2, 83.)

Kekkonen painottaa puheissaan talvikauteen 1958–1959 sopivaa viileyttä ja kylmyyttä ja toteaa lähinnä omaa asemaansa korostaakseen, että kriisi ”oli syvempi kuin olimme ymmärtäneet” (PK 2, 85). Retoristen tekniikoiden tasolla ”Yöpakkasen päättyessä” -puhetta leimaa toistojen, painotusten ja korostusten runsaus. Kekkonen alleviivaa vahvasti puheiden välille rakentuvaa tarinaa: ”suomalainen lehdistö” (PK 2, 84) oli luonut Suomen ja Neuvostoliiton välille jäätävät suhteet, jotka Kekkonen omalla henkilökohtaisella panoksellaan kykeni palauttamaan lämpimiksi.

Etenkin ”Yöpakkasen päättyessä” on otteeltaan myös sensuroiva ja kontrollipainotteinen. Kekkonen kieltää suorasanaisesti Neuvostoliittoon kohdistuvat ”arvostelut ja ilkeydet” (PK 2, 84) ja päättää todistelunsa jälleen idiomaattiseen lauseeseen:

Kun ollaan ystäviä, käyttäydytään kuin ystävät (PK 2, 85).

Puheen *peroratio* sisältää Kekkoselle uuden klassisen retoriikan elementin: tunteisiin ja puhujan eetokseen vetoavan *incrementumin* (puheen intensiteetin kasvattamisen ja kliimaksin):

Olen vakuuttunut siitä, että minuun yhtyvät kaikki järkevät suomalaiset, kun esitän käsityksen, että meillä ei ole aihetta eikä varaa uusiin yöpakkasiin (PK 2, 86).

Kekkonen lopetus on tällaisenaan samankaltainen kuin Churchillin 13.5.1940 pitämän ”sotalordipuheen” (Hastings 2010) *peroratio*, jossa Churchill ”katsoi olevansa oikeutettu pyytämään apua kaikilta kuulijoiltaan” (Puukka

2008, 7). Kumpaakin puhetta leimaa myös jo aiemmin todetulla tavalla yleisradiokonteksti: Kekkonen puhutteli Churchillin tavoin kansallisen yleisradioyhtiön kautta kaikkia ”järkeviä suomalaisia” ja asetti Yleisradion tämän järkevän linjansa äänitorveksi.

Noottikriisiin liittyvistä puheista on käyty Suomessa kuluneina vuosikymmeninä laajaa keskustelua ja on väitetty, että noottikriisi oli poliittisesti tarkoitushakuinen tai lavastettu (Rautkallio 1992). Pelkästään Kekkonen 5.11.1961 pitämää ”Vierailu Pohjois-Amerikassa ja Yhdistyneissä kansakunnissa – Neuvostoliiton nootti” -puhetta (PK 2, 161–169) ja 26.11.1961 radioitua ”Noottikriisin tilitys” -puhetta (PK 2, 177–182) tarkastelemalla on helppo päätellä, mistä käsitys tarkoitushakuisuudesta kumpuaa.

”Neuvostoliiton nootti” -puheen vahvin antagonistina on aiempiakin puheita entistä selkeärajaisemmin määritelty ”erääksi turkulaiseksi lehdeksi” (PK 2, 164). Samalla niin puheen *narratio* kuin *tractatiokin* sisältävät aiempia puheita vetoavampia elementtejä: Paasikiven puolueettomuuspoliittinen tahdonilmaisuus leimataan ”testamentinomaiseksi” (PK 2, 166), ja Kekkonen on itse entistäkin vahvemmin läsnä puheissaan. Tästä kertovat esimerkiksi ilmaisut: ”Minun on taas pakko sanoa heille[–]” ja ”Olen mitä syvintä mielipahaa ja suuttumusta tuntien luenut, kuinka[–]” (PK 2, 168). Kekkonen myös ilmaisee tunnetilansa hyvin suoraan:

Tällaista en ole velvollinen sietämään, ja väite oikeuttaa minut sanomaan, että Suomen edessä ovat niin vakavat ajat, että niitä eivät kykene kansan onneksi hoitamaan poliittiset diletantit (PK 2, 168).

”Noottikriisin tilitys” on Kekkonen kaikista *Puheita ja kirjoituksia* -kokonaisuuteen kootuista radiopuheista kuitenkin se kaikkein selkeimmin kuulijan tunteisiin vetoava. Se löytyy myös esimerkiksi Simon Montefioren (2008) *Suuret puheet jotka muuttuvat maailmaa* -teoksen suomenkielisestä laitoksesta. Puheen *exordium* näyttää jälleen jäljittelevän klassisen retoriikan malleja, tällä kertaa etenkin niin kutsuttua *humilia*-periaatetta: Kekkonen ei suorasanaisesti pahoittele toimiaan mutta on aiempiin puhepareihin verrattuna aloituksessaan selvästi nöyrempi ja selittelevämpi ja pyrkii taustoittamaan toimiaan (Puro 2006, 34–40).

”Noottikriisin tilitys” poikkeaa rakenteeltaan edellä käsitellyistä: *Narratio* on lyhyt, mutta *tractatio* on pitkä. *Narration* voi jakaa ennemminkin Quintilianuksen kuin Ciceron perusteella *propositioon*, *refutatioon* ja *confirmatioon* (esitettyyn teesiin, vastatodisteluun ja teesin vahvistamiseen). Kekkonen ei ainoastaan perustele vaan käy yksityiskohtaisesti läpi omat ehdotuksensa ja muodolliset vasta-argumenttinsa ja perustelee näiden kautta näkemyksensä. Joko–tai-rakenteet tuodaan myös *Puheita ja kirjoituksia* -teoksessa taiton kautta samalla tavalla näkyviksi, kuin ne ovat äänitteiltä kuultavissa (PK 2, 178). Esimerkiksi Montefiorella (2008, 200) painotukset taas eivät näy:

Suomen osalta jää näissä olosuhteissa kaksi tietä: *joko* todetaan ystävyys- ja avunantosopimuksen 2. artiklan edellyttämät konsultaatiot välttämättömiksi, *tai* pyritään huolehtimaan poliittisella tasolla siitä, että 2. artiklan mukaisia sotilasneuvotteluja ei katsottaisi tarpeellisiksi (PK 2, 178).

Tractatio loppuu yllättäen ja näyttää johtavan virheelliseen johtopäätökseen (lat. *reprehensio*): Kekkonen sanoo ”lukevansa tiedonannon loppuosan”, mutta puheessa ei ole sellaista. Esimerkiksi Montefioren (2008, 196) kuvauksen pe-

rusteella *reprehension* voisi ajatella johtuvan siitä, että puhe on tehty kiireellä. Kekkonen palasi junalla Moskovasta 26.11. ja piti puheensa vielä samana iltana klo 21. Näennäinen virhe noudattaa kuitenkin tyylipuhtaasti niin kutsuttua Lysiaan periaatetta (Rorty 1996, 402–403): tiedonannon odotuttaminen mahdollistaa sen, että puhe yllättää loppupuolellaan. Kekkonen *peroratio* muistuttaa matkakuvauksessaan J. R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* -teosta:

Olen hyvin tyytyväinen matkaani. Se oli vaikein ja omalla tavallaan raskain matka, minkä olen valtakunnan asioissa koskaan tehnyt. (PK 2, 182.)

Peroratio on pitkä, mikä mahdollistaa jatkuvan intensiteetin kasvattamisen. Loppuosassa on iskusananomaista toistetta; esimerkiksi ”uhmamieli ja yltiöpäisyys on nyt kansallinen vaara” -lausahdus on suora toisto ”Neuvostoliiton nootti” -puheesta, minkä Kekkonen itsekin toteaa (PK 2, 182). Ennen *peroration* viimeisiä lauseita Kekkonen viittaa yllättäen filosofi Baruch Spinozaan:

Heidän henkilökohtaisena tyydytyksensä ja kansalaisten heille osoittamana kunnioituksena olkoon Spinozan sanat: ”Hengen suurpiirteisyys tai rohkeus, ne ovat yksityisiä hyveitä, valtion hyve on turvallisuus.” Kun he poistuvat näyttämöltä, he tietävät palvelevansa korkeinta vaatimusta, mikä kansalaisille asetetaan, oman isänmaansa turvallisuutta. (PK 2, 182.)

Tällä *peroration* osalla on paljon yhteistä etenkin John F. Kennedyn tammiukuussa 1961 pitämän virkaanastujaispuheen kanssa. Kennedyn puhe oli Kekkosella epäilemättä tuoreessa muistissa. Kennedyn ”älkää kysykö, mitä maanne voi tehdä puolestanne, kysykää mitä te voitte tehdä maanne puolesta” -puheen *peroratio* on tunnetusti ristiriitainen, jopa käsittämätön (Bose 1998). Kekkonen puheestakin on vaikea eritellä, keitä ”he” ovat ja mikä on se ”korkein vaatimus”, johon viitataan. Kekkonen tuskin myöskään oletti, että Spinoza – tämän hyve-etiikasta puhumattakaan – olisi Yleisradion kuulijoille kovinkaan tuttu.

Kekkonen osoittaakin puheensa lopussa hallitsevansa paitsi yksittäisiä retorisia tekniikoita myös laajojen allegorioiden käytön. ”Näyttämön”, ”korkeimman vaatimuksen” ja ”isänmaan” välille muodostuu epämääräinen, hyveiden kautta yhteen kietoutuva kimppu. Kekkonen vie puheen loppuun Salomonin rukouksella. Rukouksella ei ole sidettä edeltäviin asiasisältöihin, ja sen on vaikea nähdä liittyvän ylipäätään puheessa käsiteltyyn kriisiin:

Koska sinä anoit tätä, etkä anonut itsellesi pitkää ikää, et rikkautta etkä vihamiestesi henkeä, vaan ymmärrystä kuullaksesi, mikä oikein on, niin katso, minä teen niin kuin sanot (PK 2, 182).

Kekkonen asettautuu rukouksen kautta ennemminkin Mooseksen kaltaiseksi raamatulliseksi johdattajaksi kuin nykymuotoiseksi valtionpäämieheksi. Rukous on allegorinen, mutta on ilmeistä, että Kekkonen itse on puheessaan juuri se taho, joka katsoo tullessa puhutelluksi. Kekkonen uskonnollisuus ilmenee monista muistakin radiopuheista, mutta ”Noottikriisin tilityksen” lopetus muistuttaa tällaisenaan ennemminkin Augustinuksen henkilökohtaisia *Tunnustuksia* (suom. 2003) kuin perinteisiä valtiomiespuheiden loppuviitauksia Jumalaan – jotka olivat tunnusomaisia esimerkiksi Kennedyn puheille.

Kekkosen retorinen johtajuus

Kuten Saarenheimo (2011, 30) teoksessaan toteaa, Kekkonen pyrki radion avulla ”retoriseen johtajuuteen”. Saarenheimon väitteelle löytyy aineistosta laajalti tukea: Kekkonen hyödynsi radiopuheissaan uransa alusta alkaen monia klassisen retoriikan tekniikoita, mutta 1960-luvulle tultaessa tekniikoiden käyttö lisääntyi ja saavutti etenkin noottikriisin yhteydessä suureelliset mittasuhteet. Kari Palosen ja Hilkka Summan (1996) tunnetuksi tekemän sanonnan mukaisesti Kekkonen politikointi oli kiivaimmillaan ”pelkkää retoriikkaa”: sanahelinää, joka oli ennemminkin radioperformanssia kuin poliittista tai valtiollista puhetta.

Yleisradion asemaa puheiden välittäjänä on vaikeaa pitää neutraalina. Kekkonen hyödynsi yleisradioyhtiön suomaa virallisen äänen asemaa, mutta Kekkosesta oli vastavuoroisesti myös selkeää hyötyä Yleisradiolle. Kuten Simo Alitalo (1993, 94) on todennut, ”kansallisen yleisöyden” luominen oli yksi Yleisradion suurista tehtävistä 1940–1950-lukujen Suomessa. Kekkonen puheet olivat epäilemättä kiinteä osa tuon kansallisen yleisöyden rakentumista. Kekkonen vankisti Yleisradion asemaa – ja päinvastoin. ”Presidentillinen retoriikka”, sellaisena kuin se tunnetaan esimerkiksi yhdysvaltalaisessa tutkimusperinteessä (ks. Zarefsky 2004), muodostui Yleisradiossa Kekkonen vallankäytön ympärille.

Kekkonen oli puhujana taitava ja riskejä kaihtamaton. ”Noottikriisin tilitys” kertoo ehkä yksittäisenä näytteenä parhaiten siitä, miten Kekkonen heittäytyi puheisiinsa. Puhe on hengästyttävyyteen saakka täynnä tekstuaalisesti mielenkiintoisia todisteluita, metaforia ja allegorioita, mutta se on myös esittämisteknisesti painotuksineen ja korostuksineen hyvin erilainen, kuin mihin Kekkonen jälkeisessä suomalaisessa poliittisessa retoriikassa on totuttu. Vaikka Kekkonen uran alkupuoli oli painokasta tosiasiapuhetta, 1960-luvulla puheisiin ilmaantui hurmoshenkistä deskriptiivisyyttä, joka muistuttaa – ainakin nykykuulijan korviin – paikoin ennemminkin herätysliike- kuin valtionpäämiespuhetta.

Leimaa-antavaa kaikille Kekkonen radiopuheille on, että ne rakentuvat selkeästi klassisen retoriikan opeille. Esimerkiksi puheiden aloitukset, lopetukset ja rakenteelliset ratkaisut ovat iskeviä ja hallittuja ja tällaisenaan myös tehokkaita. Kekkonen onkin puhujana aito klassinen reettori. Kekkonen käyttämät yksittäiset vaikuttamisen ja suostuttelun tekniikat kertovat monipuolisesta retoristen työkalujen hallinnasta mutta ennen kaikkea siitä, että työkaluja ei kavahdeta käyttää. Kekkonen näyttääkin itse suhtautuvan retoriikkaansa suoraviivaisesti. Kekkonen siteeraa esimerkiksi *Sivalluksissaan* (1982, 57) Thomas Macaulayta: ”Parlamentaarinen hallitseminen on hallitsemista puhumalla.” Sitaatti peilaa ja taustoittaa Kekkonen radiopuheita erinomaisesti: radio oli Kekkoselle uran alkuvuosina paras mahdollinen työkalu puhumalla hallitsemiseen.

LIITE 1

Kekkonen radiopuheet teoksessa *Puheita ja kirjoituksia (II–II)**Puheita ja kirjoituksia I*

1	29.10.1939	Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan
2	7.4.1940	Mitä siirtoväellä on oikeus odottaa muulta Suomelta
3	25.9.1944	Suomen uusi asema ja sen velvoitukset
4	19.3.1945	Luottamus uuteen eduskuntaan
5	5.10.1945	Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen
6	9.10. 1945	Kansalaisen vastuu valtakunnan asemasta
7	28.1.1951	C. G. Mannerheimin muistolle
8	19.9.1952	Sotakorvausten merkitys teollisuudellemme
9	14.12.1952	Maassamme vallitsee henkisesti tunkkainen ilmapiiri
10	6.3.1953	J. V. Stalinin muistolle *
11	10.7.1953	Uusi hallitus hylkää devalvaation tien

Puheita ja kirjoituksia II

12	25.10.1956	Risto Rytin muistolle
13	14.12.1956	J. K. Paasikiven muistolle
14	21.9.1957	Jean Sibeliuksen muistolle
15	1.1.1958	Uudenvuodenpuhe
16	10.12.1958	Yöpakkasten alettua *
17	1.1.1959	Uudenvuodenpuhe
18	25.1.1959	Yöpakkasten päättyessä
19	17.7.1959	Kansanvaltaisen hallitusmuodon luomalla vakaalla pohjalla 40 vuotta
20	1.1.1961	Uudenvuodenpuhe
21	4.11.1961	Jean Sibeliuksen muisto
22	5.11.1961	Vierailu Pohjois-Amerikassa ja Yhdistyneissä kansakunnissa – Neuvostoliiton nootti
23	26.11.1961	Noottikriisin tilitys
24	1.1.1962	Uudenvuodenpuhe
25	15.2.1962	Tasavallan presidentti on koko kansan edustaja
26	1.1.1963	Uudenvuodenpuhe
27	23.11.1963	John F. Kennedyn muistolle
28	1.1.1964	Uudenvuodenpuhe
29	1.1.1965	Uudenvuodenpuhe
30	12.3.1965	Kauko Kleemolan muistolle
31	14.4.1965	Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa
32	19.9.1965	Porkkalan palauttamisen merkitys
33	1.1.1966	Uudenvuodenpuhe
34	1.1.1967	Uudenvuodenpuhe

*Puheet myös Elävässä Arkistossa

Tutkimuskirjallisuus

- Alitalo, Simo (1993) "Puheesta kuunteluun". Teoksessa Taisto Hujanen (toim.) *Radiotutkimusta kohti*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedostusopin laitos, 93–98.
- Aristoteles (suom. 2012) *Teokset IX: Retoriikka ja runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Augustinus (suom. 2003) *Tunnustukset*. Helsinki: SLEY.
- Bakhtin, Mikhail (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas press.
- Bose, Meena (1998) "Words as Signals: Drafting Cold War Rhetoric in the Eisenhower and Kennedy Administrations". *Congress & the Presidency*, 25:1, 23–41.
- Casson, Herbert (1939) *Hyvä puhuja*. Porvoo: WSOY.
- Cicero, Marcus Tullius (suom. 2006) *Puhujasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Collins, Raymond (2008) *The Power of Images in Paul*. Collegeville: Liturgical press.
- Conley, Thomas (1990) *Rhetoric in the European Tradition*. Chicago: University of Chicago press.
- Foss, Sonja (2009) *Rhetorical Criticism: Exploration and Practice*. Long Grove: Waveland.
- Foss, Sonja; Foss, Karen & Trapp, Robert (2014) *Contemporary Perspectives on Rhetoric*. Long Grove: Waveland.
- Frazel, Thomas (2009) *The Rhetoric of Cicero's "In Verrem"*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hastings, Max (2010) *Finest Years: Churchill as Warlord 1940–45*. Lontoo: Harper.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero (2012) "Genre – monitieteinen näkökulma". Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 17–50.
- Hujanen, Taisto (2003) "Ääniradio". Teoksessa Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio (toim.) *Suomen mediamaisema*. Porvoo, WSOY, 93–113.
- Hägg, Göran (2001) *Hyvin puhuttu*. Helsinki: Tammi.
- Hänninen, Sakari (1996) "Puhe on hyvinvoinnista." Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 161–174.
- Ilmonen, Kari (1996) *Yleisradion historia: Tekniikka, kaiken perusta*. Helsinki: WSOY.
- Jasinski, James (2001) *Sourcebook on Rhetoric. Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*. Lontoo: Sage.
- Kekkonen, Urho (1982) *Sivalluksia*. Helsinki: Otava.
- Kemppainen, Pentti (2015) *Radio kuuluu kaikille! Kaupallisen radion historia Suomessa*. Helsinki: Into.
- Kivioja, Erkki & Cantell, Jorma (1970) *Veikko Vennamon poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Otava.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996) "Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä". Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 85–108.
- Lyytinen, Eino (1996) *Yleisradion historia: Perustamisesta talvisotaan*. Helsinki: WSOY.
- Malink, Marko (2013) *Aristotle's Modal Syllogistic*. Cambridge: Harvard University Press.
- Meinander, Henrik (2006) *Suomen historia: Linjat, rakenteet, käännekohdat*. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) "Johdanto: Retorinen käänne?" Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 7–22.
- Perelman, Chaim (1996) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Puro, Jukka-Pekka (2006) *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.
- Puukka, Ilkka (2008) "Sotilasjohtaminen muuttuvassa maailmassa – Paradigmaattinen tarkastelu". *Tiede ja ase* 66:2008, 5–28.
- Quintilianus, Marcus Fabius (suom. 2014) *Puhujan kasvatusta I*. Turku: Faros.
- Rautkallio, Hannu (1992) *Novosibirskin lavastus: Noottikriisi 1961*. Helsinki: Tammi.
- Ridell, Seija (1994) *Kaikki tiet vievät genreen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ridell, Seija (2006) "Genre ja mediatutkimus". Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji*. Helsinki: SKS, 184–213.

- Rorty, Amélie (1996) *Essays on Aristotle's Rhetoric*. Berkeley: University of California press.
- Saarenheimo, Eero (1964) *Suomen presidentit puhuvat*. Helsinki: Otava.
- Saarenheimo, Eero (1995) *Rakas vanha radio*. Helsinki: Yleisradio.
- Saarenheimo, Eero. (2011) *Kansakunnan radio*. Keuruu: LURRA.
- Salokangas, Raimo (1996) *Yleisradion historia: Aikansa oloinen*. Helsinki: WSOY.
- Seneca, Lucius Annaeus (suom. 1964) *Tutkielmia ja kirjeitä*. Helsinki: WSOY.
- Summa, Hilikka (1996) "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan". Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 51–84.
- Suomi, Juhani (1986) *Urho Kekkonen 1936–1944: Myrrysmies*. Helsinki: Otava.
- Sääskilähti, Minna (2007) "Retoriikan välinein tekstilajia tutkimaan". *Puhe ja kieli*, 27:1, 41–46.
- Torkki, Juhana (2006) *Puhevalta*. Helsinki: Otava.
- Tuikka, Timo (2007) "Kekkosen konstit" – *Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Humanities.
- Tulppo, Pirkko (toim.) (1976). *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. Helsinki: WSOY.
- Uimonen, Risto (2010) "Milloin julkisen palvelun hautajaiset pidetään?" Teoksessa Airi Lepänen, Timo-Erkki Heino & Eeva Mäntymäki (toim.) *Yleisradio median murroksessa*. Tampere: Vastapaino, 211–226.
- Vacklin, Anders; Rosenvall, Janne & Nikkinen, Are (2007) *Elokuvan runousoppia*. Helsinki: Like.
- Vihavainen, Timo (1996) *Yleisradion historia: Sodan ja vaaran vuodet*. Helsinki: WSOY.
- Vilkuna, Tuomas (1967) Toimittajan otsikoimaton esipuhe. Teoksessa Urho Kekkonen: *Puheita ja kirjoituksia I–II*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ylikangas, Heikki (1986) *Käännekohdat Suomen historiassa*. Helsinki: WSOY.
- Zarefsky, David (2004) "Presidential Rhetoric and the Power of Definition". *Presidential Studies Quarterly* 34, 607–619.

Päivi Timonen ja Minna Lammi

Päivi Timonen, MMT
Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto
Minna Lammi, VTT
Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto

KEKKOSEN MATKASSA

Finlandia-katsaukset suostutteluvälineenä Kekkonen ensimmäisen presidenttikauden aikana

Kekkonen ensimmäisen presidenttikauden uutiskatsaukset näyttävät Kekkonen seremoniallisissa tilanteissa, kuten valtiovierailuilla. Lähtö- ja tuloseremonioissa näkyy myös suostuttelun ja vaikutusvallan korostaminen kotimaassa. Julkisilla esiintymisillään Kekkonen osoitti valta-asemansa muun muassa kättelyiden kautta. Hän esitteli myös Suomen valtiojohtoista neuvottelu- ja päätöksentekokoneistoa suhteessa Neuvostoliittoon sekä markkinatalouden rakentamista ja ylläpitämistä suhteessa länteen.

Artikkelissa käytettyjen kuvien julkaisuun on saatu lupa KAVI:ltä.

Kekkonen ensimmäistä presidenttikautta (1956–1962) voidaan pitää sodanjälkeisen kauppapolitiikan ja talouden aktiivisen muutoksen aikana, jolloin talouden toimintaympäristö niin Neuvostoliitossa kuin läntisillä markkinoilla muuttui. Tässä toimintaympäristössä Suomi tasapainoili Neuvostoliiton ja lännen ryhmien välissä. Kekkonen otti tehtäväkseen sovittaa yhteen toisaalta Neuvostoliiton rauhanomaiseen rinnakkaiseloon liittyvät vaateet, jotka kohdistuivat Suomen sisäpolitiikkaan ja edellyttivät valtiojohtolta ystävällisistä suhtautumisista Neuvostoliittoon, ja toisaalta vaateet, jotka edellyttivät tasa-arvoista kohtelua suhteessa kapitalistisiin markkinoihin (Nevakivi 1996, 219–222).

Artikkelissamme tarkastelemme Kekkonen ensimmäisen presidenttikauden (1956–1962) kuvastoa *Finlandia-katsauksissa*. *Finlandia-katsaukset* olivat Suomi-Filmin vuosina 1943–1964 valmistamia uutiskatsauksia, joita esitettiin elokuvateattereissa ennen illan pääelokuvaa. Tarkastelemme Kekkonen ensimmäistä presidenttikautta keskittyen presidentti-instituutioon liittyviin seremoniallisiin mediatapahtumiin pehmeän vallan resursseina, joiden kautta pyrittiin suostuttelemaan muita ja vaikuttamaan muiden poliittiseen toimintaan. Tarkastelemme uutiskatsauksissa sitä, millaisissa tilanteissa Kekkonen näytettiin ja mitä Kekkonen katsauksissa teki.

Ennako-oletuksemme on, että Kekkonen näytti esiintymisissään valta-asemansa erilaisten seremonioiden kautta ja pyrki näin luomaan uskottavaa kuvaa itsestään valtiojohtoon toimijana. Samalla hän pyrki vahvistamaan Suomen taloudellis-poliittista asemaa. Steven Rothman (2011, 50) on tarkentanut

amerikkalaisen kansainvälisen politiikantutkija Joseph Nyen (2004) *pehmeän vallan* käsitettä ja korostanut pehmeän vallan perustuvan saatavilla oleviin käyttökelpoisiin suostuttelun ja miellyttämisen resursseihin, kuten mediaan ja instituutioihin. Aappo Kähönen (2006, 20) korostaa konstruktivistista tulkintaa valtion tavoitteiden tutkinnassa. Tässä tulkinnassa kansainvälisen politiikan keskeisiä toimijoita eivät ole niinkään valtiot vaan yksilöt, joilla on mahdollisuus toimia instituutioiden luomassa sosiaalisessa rakenteessa. Anne Kosken (2005) mukaan kansainvälisessä politiikassa valtiot ja laajemmin keskeiset poliittiset toimijat arvioivat toistensa valtaa ja toimijuutta yhteisesti jaettujen kriteereiden pohjalta. Näin ollen on paitsi mielekäästä myös välttämätöntä pyrkiä näyttämään itsestään ulospäin omien tavoitteiden mukaista kuvaa.

1950-luvulla elokuva ja uutiskatsaukset olivat merkittävä media, jota voitiin hyödyntää pehmeän vallan ja suostuttelun resurssina. Aineistomme koostuu 36:sta Suomi-Filmin valmistamasta *Finlandia-katsauksesta*, joita esitettiin ennen illan näytelmäelokuvaa elokuvateattereissa. Kekkonen-materiaalia on presidenttikauden joka vuodelta. Merkittävä osa aineistosta sijoittuu vuoteen 1961, jolloin Kekkonen valmistautui presidentinvaaleihin. Kekkonen ensimmäisen presidenttikauden uutiskatsausten aineisto antaa rikkaan kuvan Kekkonen suuntautumisesta Suomelle tärkeisiin ulkovaltoihin. Aineisto kuvaa paitsi Kekkonen Neuvostoliittoon myös muun muassa Norjaan, Ruotsiin, Itävaltaan, Englantiin, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan suuntautuneita matkoja. Analysoimissamme *Finlandia-katsauksissa* on vierailujen ohella kuvauksia Kekkonen kohtaamisista erilaisissa kansallisissa tapahtumissa, kuten yliopistojen tilaisuuksissa ja urheilutapahtumissa. Niissä esitetään myös materiaalia Suomeen saapuvien suurlähettiläiden ensikäynneistä presidentin luona ja eri maiden johtajien vierailuista Suomessa.

Seuraavassa tarkastelemme ensiksi sitä toimintaympäristöä, joka 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa vallitsi. Sen jälkeen käsittelemme uutiskatsausten taustaa ja esittelemme tutkimusaineiston tutkimusmetodin. Aineiston analyysissa korostamme seremonioiden merkitystä pehmeän vallan välineenä.

Täpärä vaalitulokset loi hankalan alun presidenttikaudelle

Urho Kekkonen valittiin vuonna 1956 presidentiksi pienimmällä mahdollisella äänimäärällä. Nevakiven (1996, 157) mukaan hän ryhtyi välittömästi vahvistamaan kannatustaan ja varmistamaan Suomen talouden kehitystä rakentamalla henkilökohtaisia suhteita Neuvostoliiton johtoon. Jakobson (1968, 48) korostaa Kekkonen uskallusta rakentaa suhteita idän ohella myös länteen: hän pitää Kekkonen ensimmäisen kauden valtiavierailuja Pohjoismaihin, muualle Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin tärkeinä tapahtumina. Näkemyksemme on, että presidentti-instituution suostuttelukäytännöllä oli merkitystä myös menestyksellisten kauppasuhteiden muodostumisen kannalta ja että Kekkonen hyödynsi tätä mahdollisuutta.

Kansainväliselle järjestelmälle on luonteenomaista, että viralliset tavat, tapaamiset ja rituaalit luovat suuntaa valtion toiminnalle. Kekkonen matkusti usein ensimmäisellä kaudella, ja monet valtiojohtajat myös vierailivat Suomessa. Kekkonen vieraili Neuvostoliitossa lähes vuosittain, ja Kekkonen ensimmäisellä presidenttikaudella käynnistyivät neuvostoliittolaisten korkean tason vierailut Suomeen: presidentti Vorosilov vieraili Suomessa runsaat puoli vuotta Kekkonen aloitettua presidenttinä; pääministeri Bulganin ja puoluejohtaja Hruštšov taas saapuivat vierailulle kesäkuussa 1957. Hruštšov tuli

henkilökohtaisesti onnittelemaan Kekosta tämän 60-vuotispäiville vuonna 1960. Kekoksen ensimmäiset valtiovierailut suuntautuivat Ruotsiin, Islantiin, Tanskaan ja Norjaan, ja Pohjoismaiden monarkioista tehtiin kuninkaallisia vastavierailuja lähes vuosittain. Lisäksi kauden loppupuolella Kekkonen vieraili Britanniassa, uudestaan Norjassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Rauhanomainen rinnakkaiselo muodostui Stalinin kuoleman jälkeen 1950-luvulla Neuvostoliiton ulkopoliittiseksi periaatteeksi, ja Kekoksen ensimmäistä presidentinkautta voidaan pitää aikana, jolloin Neuvostoliitossa perinteisten turvallisuustavoitteiden rinnalle – osaksi poliittisten järjestelmien välistä ideologista kilpailua – nousivat taloudellisen kasvun tavoitteet. Neuvostoliiton taloudelle asetettiin ensimmäistä kertaa kulutukseen ja teknologiseen edistykseen liittyviä hyvinvointi- ja kasvutavoitteita, kun Neuvostoliitto tavoitteli Yhdysvaltojen kulutuksen ja teknologian tasoa. Tässä kilpailussa Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa ja kahdenvälisiä taloussuhteita Suomeen pidettiin rauhanomaisen rinnakkaiselon näyteikkunana. Niiden oli tarkoitus myös vakuuttaa länttä, että keskenään kooltaan ja ideologialtaan erilaiset maat voivat toimia yhdessä taloudellisissa intresseissä. (Jakobson 1968; Allison 1985.)

Markku Kuusman (2015, 249) mukaan Moskova nousi Suomelle tärkeimmäksi kansainväliseksi valtakeskukseksi toisen maailmansodan jälkeen. Kahden keskenään kamppailevan maailmanjärjestelmän välissä oleminen tuotti Suomeen kaksikasvoisen talousjärjestelmän. Apunen (1981) korostaa, että Stalinin jälkeisessä Neuvostoliitossa yhteiskunnan uudistaminen käynnistettiin lisäämällä teollisuuden osuutta tuotannossa, siirtämällä työvoimaa maaseudulta kaupunkeihin ja lisäämällä koulutusta ja tieteellis-teknologista opetusta. Näillä toimenpiteillä vastattiin lisääntyviin kulutusvaatimuksiin, kuten parempaan asumiseen ja kulutushyödykkeisiin. Erityisesti Hruštšovin aika näyttäytyy modernisaation alkuna. Modernisaatio loi paineita lisätä kauppaa lännen teollistuneen liittouman kanssa. Lännessä talous pystyi kustannustehokkaasti tarjoamaan kulutushyödykkeitä.

Tavoiteltaessa Suomen talouden kasvua politiikassa suosittiin Neuvostoliiton kanssa käytäviä kauppvoja. Lännen kanssa tehtävät kaupalliset sopimukset myös keskusteltiin Neuvostoliitossa. Kekoksen ensimmäisen kauden yöpakkasten on arvioitu johtuneen Neuvostoliiton reaktioista Suomen aktivoitumiseen kauppapolitiikassaan lännen suuntaan. Pakkasten jäädyttämiä neuvotteluja jatkettiin vasta, kun Kekkonen oli palauttanut uskon Suomen ystävällismielisyyteen ja siihen, että kauppasopimuksilla ei ole tavoitteena vaarantaa tasa-arvoisia suhteita (Kyröläinen 1981, 207). Se, että Suomi vastasi Neuvostoliitosta tuleviin talouden uudistuspuhaisiin, osoitti valtiojohtoista talouden ohjausta markkinavoimien sijaan. Toisaalta maa vaurastui kapitalistiseen länteen tehdyillä kaupoilla.

Suomelle hyvät kauppasuhteet Saksaan, Britanniaan, Ranskaan ja Ruotsiin olivat ensiarvoisen tärkeitä. Länsimaiden osuus Suomen tuonnista vuonna 1960 oli 65,5 % ja itäryhmän 20,6 %. Suomen viennistä 31 % osti Britannia, 15 % Länsi-Saksa, 6 % erikseen niin Ruotsi, Ranska kuin Yhdysvallatkin ja 18 % Neuvostoliitto. Saksan kauppa kasvoi nopeasti Kekoksen ensimmäisellä presidenttikaudella: tuonti Länsi-Saksasta kaksinkertaistui vuosina 1956–1960, ja samoin kävi viennille. Saksasta ostettiin koneita, autoja, terästä ja muoveja, ja sinne vietiin paperia ja puuta. Samaan aikaan Neuvostoliitosta tuotiin öljyä, puutavaraa, viljaa ja sokeria, ja sinne vietiin laivoja, koneita, laitteita, kuparia ja paperia. (Tilastokeskus 1962.)

Kekoksen ensimmäisellä presidenttikaudella teollisuuden tuotanto kasvoi – vuotta 1958 lukuun ottamatta. 1950-lukua ja 1960-luvun alkua leimasi

Suomessa kansainvälisten markkinoiden laajeneminen: tieteellis-teknisen kehityksen myötä talous kasvoi ripeästi, ja metalliteollisuus nousi puu- ja paperiteollisuuden rinnalle suureksi teollisuudenalaksi. Säännöstelyn päättyminen pari vuotta ennen Kekkonen presidenttikauden alkua johti kotimaan kaupan vuosikymmenen pituiseen kasvuvaiheeseen. (Hjerppe 1988, 408–431; Pihkala 1982, 453–455.) Talouden valtiojohtoisuutta perusteltiin kansallisilla, poliittisilla ja strategisilla eduilla, ja näitä perusteita pidettiin ylivertaisina verrattuna markkinavoimien tuottamaan talouteen.

Uutiskatsaukset suostuttelun välineenä

Lyhytelokuvilla oli Suomessa merkittävä rooli kansalaisten kasvattajana muun muassa uudenlaiseen talousajatteluun ja moderniin elämään (Lammi 2006; Lammi & Pantzar 2010). Ne olivat kuitenkin myös yhteiskunnallisen ajattelun ja poliittisen vallan esittämisen väline. Elokuva oli myös tärkeä mainonnan ja valistuksen kanava aina television tuloon saakka, jolloin televisio melko nopeasti syrjäytti elokuvan (Heinonen 1998, 376). Erityisesti 1950-luku oli niin näytelmäelokuvien kuin lyhytelokuvienkin tuotannon kulta-aikaa. Lyhytelokuvia tilattiin innokkaasti elokuvayhtiöiltä, koska elokuvateattereilla oli veronalennuskäytännön¹ takia kiinnostus ostaa niitä ja yhdistyksillä ja yhtiöillä tilata niitä elokuvavalmistamoilta.

Suomalainen lyhytelokuvatuotanto lisääntyi voimakkaasti 1933 veronalennuslainsäädännön ansiosta. Tuotanto jatkui runsaana myös sodan aikana, kun valtiolta käytti lyhytelokuvia yhtenä tiedotusvälineenä. Jälleenrakennuskauden Suomessa lyhytelokuvatuotanto oli edelleen runsasta, ja myös uudet tahot innostuivat tekemään ja toisaalta tilaamaan lyhytelokuvia. Jälleenrakennusvuosina maassa toimi suuri joukko tuotantoyhtiöitä, joista osa keskittyi erityisesti uutiskatsausten valmistamiseen. Tällaisia olivat esimerkiksi Filmiseppo ja Lii-Filmi. Elokuvyhtiöt tekivät uutiskatsauksia aina veronalennuslain voimassaolon loppuun eli 1960-luvun puoliväliin saakka. Uutiskatsaukset muodostivat suuren osan niin kutsutuista veronalennuselokuvista toisen maailmansodan jälkeen. Suomi-Filmi oli koko ajanjakson ajan suurin lyhytelokuvien valmistaja. Myös kotimainen näytelmäelokuvatuotanto oli voimissaan, mikä toi elokuvateattereihin runsaasti yleisöä. (Uusitalo 1972; 1975; 1977; 1978; 1981; 1984.)

Uutiskatsausten materiaalista määrättiin vuonna 1948 uudistetussa laissa, että kahdensadan metrin filmissä piti olla vähintään sata metriä kotimaassa kuvattua. Veronalennukseen oikeutettu elokuva täytyi myös esittää tietyn pituisen elokuvan yhteydessä; tällä säännöksellä haluttiin estää se, että teatterit eivät esittäisi viikosta viikkoon samoja vanhoja veronalennuselokuvia. Erityisesti pienet teatterit ostivat tarvitsemansa veronalennuselokuvat suoraan valmistajalta maksaen lyhytkuvasta kertahinnan ja pyörittivät samaa veronalennuskuvaa pitkään. Veronalennuksen taloudellinen hyöty jäi näin teatterille. Lainmuutoksen jälkeen veronalennuskäytäntö muuttui niin, että veronalennus jaettiin valmistajan, pääelokuvan vuokraajan ja teatterin omistajan kesken. Toinen käytössä ollut tapa oli, että vuokraamo osti veronalennuselokuvan valmistajalta ja veronalennuksen hyöty jaettiin elokuvavuokraamon ja teatterin kesken. (Laki leimaverolain muuttamisesta; Uusitalo 1965, 73–77; Uusitalo 1977, 171–179).

Veronalennuskäytäntö loi Suomeen omintakeisen lyhytelokuvatyypin kolmeksi vuosikymmeneksi. Koska veronalennuselokuvaksi hyväksyttiin

1 Vuosina 1933–1964 Suomessa oli voimassa veronalennuslaki: valtiolta myönsi elokuvateattereille veronalennuksen pääsylippu-putulojen leimaveroon, kun ennen illan pääelokuvaa esitettiin veronalennuselokuva. Veronalennuksen piiriin kuuluivat muun muassa lyhyet tiede-, taide- ja opetusfilmit, elinkeinoelämää kuvaavat filmit ja uutiskatsaukset. Elokuvatarkastamo määrittä käytännössä, mille elokuville myönnettiin veronalennuselokuvan status. Lainsäädäntöä tarkennettiin useaan otteeseen määrittäen muun muassa suhdetta mainontaan ja kotimaisen materiaalin minimimäärään.

myös elinkeinoelämää kuvaavat filmit, syntyivät vilkkaat tilauselokuvien markkinat. Osin tällaista aineistoa hyödynnettiin myös uutiskatsauksissa. Yrityksille oli luonnollisesti edullista esitellä itseään elokuvissa, vaikka veronalennuselokuvia ei voitukaan tehdä puhtaiksi mainoselokuviksi. Koska elokuvateattereissa käytiin ahkerasti, yritysten kannatti esitellä toimintaansa ja näin luoda yrityskuvaa veronalennuskuvien avulla. Elokuvalmistaamoille nämä tilauksesta tehdyt elokuvat puolestaan tiesivät rahaa. Elokuvatarkastamon kanssa muotoutui kaikkia osapuolia tyydyttänyt toimintatapa, jossa hyväksyttiin yrityksen mainitseminen ohimennen, vaikka suoranaista mainontaa vältettiin. Elokuvantekijä Felix Forsman (1995) on todennut, että elokuvaseurilla ja valmistaamoilla oli ainakin 1950-luvulla herrasmieksopi-mus, jonka mukaan veronalennuselokuvassa saatiin kerran mainita ja kerran näyttää yrityksen nimi.

Uutiskatsauksia katsottiin ennen kaikkea kotimaisissa elokuvateattereissa, mutta Suomessa toimiva diplomaattikunta seurasi kaikkia viestintävälineitä – siis myös uutiskatsauksia – tarkasti ja raportoi niistä kotimaahansa. Koski (2005) kuvaa, miten Suomen ja Neuvostoliiton välisiä valtiovierailuja ja niiden päätteeksi annettujen lausuntojen sanamuotoja tulkittiin lännessä merkeinä joko Neuvostoliiton kasvavasta tai vähentyvästä ylivallasta suhteessa Suomeen. Siksi voidaan sanoa, että uutiskatsausten sisältö oli myös ikkuna ulkomaailmaan: se, mitä idästä näytettiin, havaittiin kotimaan lisäksi myös lännessä, ja se, mitä lännessä näytettiin, havaittiin myös idässä.

Uutiskatsaukset olivat noin seitsemän minuutin pituisia, yleensä mustavalkoisia ja selostettuja lyhytelokuvia, joissa käsiteltiin yleensä useita aiheita. Kotimaisten aiheitten lisäksi katsauksissa saattoi olla ulkomailta ostettuja osuuksia, joita käytettiin usein elokuvan lopussa kevennyksinä. Koska uutiskatsauksia valmistivat elokuvayhtiöt, ne eivät nojanneet kerronnaltaan journalistiseen perinteeseen. Samaa uutiskatsausta saatettiin näyttää elokuvateattereissa pitkäänkin, eivätkä ne nykykäsityksen mukaan olleet varsinaisia uutisia tai välttämättä edes kovin ajankohtaisia. Katsausten kuvamaailma oli verkkainen: kuvamateriaaliksi riitti esimerkiksi kameran kiertäminen näyttelyssä, jäänmurtajan vesillelasku tai vaikkapa uuden rakennuksen harjannostajaiset. Aikakauden elokuvakamerat olivat järeitä ja vaikeita liikutella, mikä suurelta osalta vaikutti kuvamaailman jähmyteen.

Uutiskatsausten selostusteksti kertoi väljästi, mitä kuvassa nähtiin. Teksti oli enemmänkin kuvatekstin tyyppinen kuin asiaan pureutuva tai journalistisiin viittaava. Haastatteluja ei käytetty, kuten ei yleensä myöskään tilanteeseen liittyvää ääntä, vaan katsauksen selostusteksti ja taustamusiikki äänitettiin jälkikäteen. Television uutislähetykset jatkoivat tätä perinnettä 1960-luvun alkuvuosina (Toiviainen 1983, 115; Uusitalo 1984, 222–226), kunnes ammattikunta muuttui, ja uudet toimijat alkoivat ulkomaisten esimerkkien mukaisesti rakentaa televisiosta omintakeista mediaa. Uutiskatsaukset voidaankin nähdä nykyaikaisten televisiouutisten edeltäjinä niin Suomessa kuin muuallakin. (Dorté 2002, 239–245.) Uutiskatsauksilla ei kuitenkaan juuri ollut roolia kansallisen keskustelun avaajina, vaikka niitä tekivätkin riippumattomat elokuvavalmistaamot.

Artikkelimme aineistoksi olemme valinneet *Finlandia-katsaukset*, joita valmisti 1950- ja 1960-lukujen suurin suomalainen lyhytelokuvien valmistaamo Suomi-Filmi. *Finlandia-katsauksia* oli valmistanut jo toisen maailmansodan aikana Aseveliliiton omistama Finlandia-Kuva. Yhtiö oli perustettu tekemään nimenomaan sodanaikaisia uutiskatsauksia, mutta se levitti myös puolustusvoimain katsauksia. Aseveliliitto myi vuonna 1954 Finlandia-Kuvan Suomi-

Filmille. Finlandia-Kuva jatkoi toimintaansa vanhalla nimellä Suomi-Filmin tytäryhtiönä, ja uutiskatsausten teko säilyi ohjelmassa. (Harrivirta 1983, 108–115; Ristimäki 1996, 257–259; Uusitalo 1965, 76; Uusitalo 1977, 173, 201, 203.)

Katselimme aineiston lähilukutekniikalla useaan kertaan, teemoittelimme sen ja vertasimme löydöksiämme katselukertojen välillä. 13 uutiskatsauksessa oli kuva-aineistoa Kekkonen vierailusta Neuvostoliittoon tai neuvostoliittolaisten Suomen vierailuista. 18 katsauksessa kuvattiin joko Kekkonen matkoja länteen – Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan, Islantiin – tai läntisten valtioiden päämiesten Suomen vierailuja. Kirjasimme ylös kättelyt, seremoniat, paikat, keskeiset tapahtumat ja selostustekstit. Laskimme aineistosta myös Kekkonen kättelyiden määrän (297 kpl), viralliset lähtö- ja paluuseremoniat (24 kpl) ja kunniamppanioiden tarkistukset (11 kpl). Kiinnitimme huomiota, mitä asioita kohtaamisissa kuvattiin, millaisia kohtaamisiin liittyviä tapoja uutiskatsauksissa kuvattiin ja toistettiin ja millaista kuvamateriaalia kohtaamisista oli käytetty.

Tarkastelemme kohtaamisia Bordwellin (2008, 23–4) lähestymistavan avulla. Hänen mukaansa lähestymistapaa voidaan käyttää, kun tutkitaan, kuinka ja miksi jossakin empiirisissä olosuhteissa on toimittu tietyllä tavalla kuvattaessa ilmiötä, sen rakennetta, toimintaa, tavoitetta ja historiallista ilmentymää. Uutiskatsauksista tarkastelemme sitä, millaisissa tilanteissa presidenttiä ja hänen toimintaansa on kuvattu ja mitä presidentistä näytetään. Bordwell korostaa yksityiskohtien merkitystä tutkimuksessa: hänelle yksityiskohdat ovat keino filmin tulkintaan. Tulkinnan arvoisia detaljeja voivat olla esimerkiksi äänet, epätavallinen leikkaus tai yllättävä toiminnan hetki. Tärkeää on, että yksityiskohdat kuuluvat johonkin toiminnan kaavaan tai malliin, ja tämän mallin kuvaaminen on kuvan tutkimuksen tavoite. Mallien tunnistamisella voidaan tulkita toiminnan päämääriä. Kekkonen näkymistä ja esittämistä uutiskatsauksissa tarkastellaan poliittiseen ja taloudelliseen toimintaan liittyvänä julkisena suostutteluna ja näyttäytymisenä sekä pehmeän vallan instrumenttina.

Toistuvat julkiset esiintymiset vallan esittämisessä

Anne Koski (2005) korostaa, että valtioiden toiminta tapahtuu kansainvälisessä yhteistyössä tiukkoina ryhmittyminä. Omaan ryhmään kuulumisia ilmennetään yhteisillä eleillä, pukeutumisella ja kielenkäytöllä. Uutiskatsaukset mahdollistavat eleiden ja pukeutumisen tarkastelun, koska ryhmään sitoutuminen vaatii toistuvaa julkista osoittamista ulkopuolisille. Aineiston katselun myötä tuli esiin, että presidentti Kekkonen toimintaa kuvattiin toistuvasti tapahtuvina tervehtimiseen ja hyvästelyyn liittyvinä tekoina. Kekkonen esiintymisissä eleistä kaikkein yleisin oli kättely. Kättely on tavallinen tapa, joka luo ja on osa sosiaalista vuorovaikutusta (Hall & Hall 1983). Myös sillä, miten, missä kulisissa ja millaisten tavaroiden ympäröimänä kättelyt tapahtuvat, on merkitystä.

Goffmanin (2005) mukaan kätellen tervehtiminen on rituaalinen tapa, joka osoittaa vuorovaikutuksen olemassaoloa ja sen uusintamista ja jatkamista. Kättely mahdollistaa huomion kiinnittämisen jokaiseen, jota tervehditään tai hyvästellään, ja se on merkki vuorovaikutuksen jatkuvuudesta. Kekkonen tervehdyksiä näytetään uutiskatsauksissa yksityiskohtaisesti. Lähes kaikkien tapaamisten uutisointi alkaa tervehdyksiin valmistautumisella ja kättelyillä julkisilla paikoilla, kuten lentokentillä ja rautatieasemilla. Valmistautumisel-

Urho Kekkonen ja puoliso Sylvi kättelevät Seutulan kentällä valtiojohtoa vuonna 1957 osana presidenttiparin Tanskan valtiovierailun lähtöperformanssia. Kuva: *Finlandia-katsaus* 343.

la tarkoitamme Kekkonen ja muiden henkilöiden saapumista tilanteeseen. Valmistautuminen näkyy myös kuvina tulo- ja lähtökohtaamisiin liittyvistä symboleista, kuten lipuista, liikennevälineistä, julkisten tilojen koristeista, kukituksesta ja väkijoukoista. Tapahtumien julkisuus on jatkuvasti näkyvillä, ja tulojen ja lähtöjen kuvissa näytetään lehtimiehiä, lehtikuvaajia ja uutisfilmien kuvaamista.

Uutiskatsauksissa vuorovaikutuksen jatkuvuus on nähtävissä erityisesti presidentin ja muun valtioeliitin toistuvasti samankaltaisen rituaalin mukaan tapahtuvissa saapumisissa ja hyvästeissä. Toiseksi kättelyissä tapahtuu henkilöiden välisten kontaktien luomista, esittäytymistä ja ylläpitämistä. Kättelyt tuovat turvallisuudentunnetta ja keskinäistä hyväksyntää mutta rakentavat myös vallan hierarkiaa. Kuvat kättelyistä tuovat esiin toiminnan kulissin tai näyttämön. Tähän kuuluvat kättelyyn liittyvät esineet, valaistus ja pukeutuminen, jotka luovat katsojille odotuksia oikeanlaisesta käyttäytymisestä. Aineistossa ei ole kyse satunnaisten ja keskenään vieraiden henkilöiden tapaamisesta vaan presidentillisen protokollan mukaan suunnitelluista julkisista kohtaamisista: presidentin lähdöistä ja paluista lentokentillä, valtiovieraiden vastaanotoista ja erilaisista vierailusta, juhlista ja muista tapaamisista.

Uutiskatsauksissa esitetään julkisesti ennalta sovittuja tapaamisia, joissa henkilöt tietävät toisensa ennakolta ainakin asemaltaan. He myös tietävät olevansa julkisen katseen kohteena ja kuvattavina. Kättelyt esittävät ennalta arvattavaa vastavuoroisuutta samalla, kun tapahtuma sinetöi mahdollisuuden vuorovaikutuksen jatkumiseen tulevaisuudessa.

Usein aiemmassa kohtaamisten tutkimuksessa (mm. Lofland 1985; Emmison & al. 2012) kiinnostus on kohdentunut keskenään vieraiden ihmisten kohtaamisiin. Myös uutiskatsauksissa osa tervehdyksistä vaihdetaan keskenään vieraiden mutta toistensa aseman ja roolin tietävien henkilöiden välillä. Uutiskatsausten tapaamiset kertovat eri maissa vallitsevista kohtaamisen kulttuurin eroista. Ne tuovat esiin Kekkonen tervehdykset hänen ollessaan isäntänä Suomessa ja vieraana idässä ja lännessä. Emmison, Smith ja Mayall (2012, 191) tähdentävät, että sosiaalinen kanssakäyminen on luonnostaan visuaalinen toiminto, joka on suuressa määrin organisoitunut näkyvän symboliikan muotoon.

Uutiskatsauksissa Kekkonen avasi valtiovierailuiden performatiivisilla tapahtumilla, kuten vierailuilla, esittelyillä ja niihin liittyvillä lähdöillä, tuloilla, kättelyillä ja halauksilla, Suomen politiikan ja talouden sisältöjä sekä suoma-

laisille että Suomessa oleville idän ja lännen valtioiden lähetystöjen edustajille. Virallisilla lähtöseremonioilla on merkittävä rooli uutiskatsauksissa. Niissä näytetään toistuvasti Kekkonen lähtöjä valtiovierailulle.

Lähtöseremonioissa Kekkonen saapuu lentokentälle virka-autossaan ja kättelee eduskunnan puhemies, oikeuskanslerin, hallituksen edustajat, diplomaattikunnan ja kenraalikunnan. Sen jälkeen hän tarkistaa kunniamatkan. Usein näytetään myös, miten Kekkonen nousee lentokoneen portaita koneeseen mutta kääntyy ennen koneeseen menoaan takaisin päin paljastaen päänsä ja heiluttaen hyvästit. Suomessa tervetulo-kättelyt olivat pitkiä ja muodollisia rituaaleja, joihin liittyi monien toimijoiden esittelyt ja maan tai ehkä pikemminkin presidentin aseman esittely. Kaikille tuttu kättelyn tapa toi esiin presidentin vallan ja aseman. Käteltäviä oli paljon, ja paikalla oli koko valtiovallan eliitti – usein kaikki ministerit, kenraalit, eri maiden suurlähettiläät ja tuomarit.

Lyn Lofland (1985) korostaa kykyä arvioida vastaantulevien henkilöiden identiteettiä ja luonnetta heidän ulkonäkönsä tarjoamien vihjeiden perusteella. Aineistomme kannalta Loflandin analyysi sisääntulokohtauksista (*entrance sequence*) kaupungeissa on kiinnostava. Emmison, Smith ja Mayall (2012) ovat viitanneet Loflandiin seuraavasti: Ennen sisääntuloa ulkonäkö tarkistetaan, hiukset kohennetaan ja vaatteet järjestetään. Sisääntulija pyrkii liikkumaan pysähtymättä suoraan eteenpäin ottaen kuitenkin samalla katseellaan nopeasti paikan haltuunsa. Yksi mahdollinen taktiikka on hidastaa hetkeksi kulkua esimerkiksi hatun riisumisella. Tulija voi myös kohdistaa katseensa tarkkaan kohteeseen, suunnata sinne, pysähtyä ja jatkaa tarkkailua sieltä käsin. Voidaan ajatella, että Kekkonen pysähtymisellä rituaalin lopuksi on myös haltuunoton funktio: Valtionpäämies on lähdössä ja jättää vastuun paikallaolijoille. Haltuunotolla hän kuitenkin muistuttaa, kenellä valta lopulta on.

Lähtöseremonioilla Kekkonen myös rakentaa asemaansa kansallisena symbolina: kaikkien on oltava saattamassa ja vastaanottamassa. Vallan siirto hallitukselle tehdään näkyväksi, samoin sen palaaminen Kekkoselle. Seremoniallisuuden takia lähdöt ja paluut ovat erittäin tarkkaan kontrolloituja. Uutiskatsauskuvauksissa näkyy myös yksityiskohtien hioutuminen vuosien kuluessa: matkaseurueen siirtymistä lentokoneeseen ei enää näytetä kuvissa, mutta presidentin saattajien rivin pituus näyttää uutiskatsauksissa kasvavan ja erilaiset vallan symbolit, kuten Maamme-laulun kuunteleminen koneen ovelta, lisääntyvät. Kamera kuvaa presidentin saapumista lentokentälle virka-autolla ja seuraa lentokoneiden lähtöjä. Lentokoneen nousukiidon pituudella viestitään matkakohteen etäisyyttä Suomesta. Liikennevälineiden kuvastoon voidaan liittää lentoliikenteen harvinaisuus ja uutuusarvo sekä kiehtovan teknologian symbolinen voima edistyksen ja vallan näyttäjänä.

Seremonioiden maailma osana valtiojohtoista koneistoa

Paikan haltuunottoa ja vallan näyttämistä on runsaasti esillä Neuvostoliiton valtiovieraiden tulojuhllisuuksia kuvaavissa uutiskatsauksissa. Suomen ja Neuvostoliiton väliset matkat tapahtuivat Kekkonen ensimmäisellä presidenttikaudella usein junalla. Esimerkiksi uutinen (FK 305) presidentti Kliment Voroshilovin Suomen vierailusta elokuussa 1957 alkaa noin viiden minuutin mittaisella kuvauksella vieraan vastaanotosta Helsingin rautatieasemalla. Keskeinen toimija on Kekkonen, ja hänet esitellään heti kohtauksen alussa pitkällä sisääntulolla. Katsaus sisältää yksityiskohtaisen kuvauksen Kekkonen

saapumisesta asemalaiturille adjutanttien saattamana, kun muut vastaanottajat ovat jo ryhmittyneet asemiinsa. Hänet on kuvattu yläviistosta, ja kuva näyttää, kuinka Kekkonen kävelee ryhdikkäänä vetävin askelin laiturilla olevaa mattoa pitkin kohti saapuvaa junaa.

Asemalla on useita kameroita, ja tulon tapahtumat tuodaan katsojille esiin yksityiskohtaisesti. Kuvissa esitellään monipuolisesti tuloon liittyviä sivuhenkilöitä. Ennen vieraiden saapumista Kekosta tervehtii kunniakomppanian päällikkö ja väkijoukkoa vartioivat poliisit. Kuvassa näytetään väkijoukkoa, lehtimiehiä ja -kuvaajia, rivi mustiin takkeihin pukeutuneita ministereitä, kenraaleja, Neuvostoliiton lähetystön väkeä ja sotilassoittokunta. Sivuhenkilöt ovat jo odottamassa vieraita, kun Kekkonen päähenkilönä saapuu laiturille yhtä aikaa vieraiden kanssa. Kekkonen ottaa vieraat vastaan, kävelee edellä ja esittelee Neuvostoliiton presidentille vastaanottajat tuoden tällä tavoin esiin oman asemansa vierailun isäntänä ja toimijoiden valitsijana.

Kekkonen ja Neuvostoliiton johdon tulo-rituaaleissa kättelyt pysyvät liki muuttumattomina koko ensimmäisen presidenttikauden ajan; kättelyjen aikana johtajat hymyilevät toisilleen, katsovat silmiin ja vaihtavat tervehdykset. Ilmeet viestivät mukavasta tapahtumasta ja kiinnostuksesta. Venäläisiä tervehdyksiä tulojuhllaisuuksien kuvissa näkyy vain kerran. Presidentti Leonid Brezhnev saapuu junalla Suomeen kesällä 1961 (FK 557). Hän ottaa tilan haltuun seisomalla hetken ylhäällä junan oviaukossa, laskeutuu sitten laiturille, kättelee Kekosta ja jatkaa halauksella ja poskisuudelmalla. Tervehdystapaa voi tulkita joko läheisyyden ja tuttuuden näyttämiseksi kohtaamisessa tai haluksi sitouttaa Kekkonen mukaan oman ryhmän tapoihin.

Utiskatsaukset kertovat rikkaasti kättelyjen tavoista ja paikoista. Kädenpuristusten lisäksi kuvissa näkyy kättelyn vahvistamista toisella kädellä, kahden ristikkäisen käden kättelyitä ja kaukokättelyitä, joissa henkilö kättelee käsillään ja samalla viestittää katseellaan kättelevänsä näin kaikkia läsnä olevia henkilöitä. Tällaisia kättelyitä tapahtuu epämuodollisissa tilanteissa, kuten ennen juhlatilaisuuksia, tai siirtymätilanteissa, kuten kokoonnuttaessa neuvotteluihin. Kremlissä kuvattu aineisto näyttää, miten valtiojohtoinen neuvottelu- ja päätöksentekokoneisto toimii. Kuvissa näytetään valmistautumista neuvotteluihin, pitkiä ja perusteellisia kättelykierroksia ja asettautumista pitkän pöydän ääreen arvojärjestykseen siten, että Neuvostoliiton ylin neuvottelija ja Kekkonen istuvat vastakkain ja maiden valtuuskunnat eri puolilla pöytää (FK 370, 494). Kättelyiden lisäksi neuvottelujen avauksen rasvana toimivat pienet huomionosoitukset, kuten Castron lahjoittamat sikarit.

Kättelyiden tärkeydestä kertovat myös kuvat kokouksista, joissa johtajat tervehtivät kaikkia osallistujia kaukokättelyin. Koska kaikkien osallistujien kättelyyn kuluisi liikaa aikaa, henkilökohtaiset kättelyt on korvattu tilaisuuden tai puheen alussa tapahtuvilla kahden käden puristuksilla, joilla johtajat viestivät tervehtivänsä tai kiittävänsä kaikkia läsnäolijoita. Kekkonen ensimmäisellä valtiovierailulla Neuvostoliittoon vuonna 1958 hänen vierailunsa yhteydessä järjestettiin Kremlissä ystävyysjuhlat, joissa Neuvostoliiton eliitti oli kokoontunut kuulemaan vieraan ja isäntien puheita (FK 372). Puheensa loppuksi Kekkonen tervehtii seisomaan nousseita satoja tilaisuuden osallistujia kaukokättelyin. Lähellä istuvia Neuvostoliiton presidenttiä ja pääministeriä hän tervehtii kahden käden kättelyin. Näin hän ottaa luontevan näköisesti käyttöön paikallisia kättelyn tapoja.

Taputuksille ja kättelyille annetaan uutiskatsauksessa runsaasti aikaa samalla, kun varsinaisesta puheesta katsaukseen on valittu vain ”ikuinen kansojen välinen ystävyys”-katkelmia, jotka saavat yleisöltä pitkät aplodit.

Poliittisten sisältöjen sijaan kuvissa korostuvat yhteiset eleet ja tavat. Useimmiten kuvissa näytetään vain tärkeimmän vieraan kättely. Joskus tulijoita voi olla useita; esimerkiksi Neuvostoliiton johtajia oli matkalla muutaman hengen ryhmä, jotka kaikki olivat tärkeitä vieraita.

Ryhmää vahvistavaa kättelyä näytetään uutiskatsauksissa paitsi tulojuhlassuhteissa myös vierailun aikaisten neuvottelujen ja kokousten osana. Vierailuryhmissä on tarkka hierarkia, ja neuvottelujen joukkotervehdykset johtavat neuvottelijoiden istumajärjestyksen rakentumiseen. Näin yksilöiden välinen kättely muuttuu poliittiseksi toiminnaksi. Uutiskatsauksissa poliittisen toiminnan paikkoja ovat lentokentät, juna-asemat, Kremlin neuvotteluhuoneet ja juhlasalit ja valtiovierailujen vierailukohteet. Seuraavaksi tarkastelemme, millaisiin paikkoihin uutiskatsauksissa on ennalta sovittu käyntejä ja millaisia poliittisen toiminnan elementtejä vierailuihin on ladattu.

Valtiovierailut Neuvostoliittoon ovat pääosin neuvostoliittolaisten kuvaamia. Kenties tästä syystä idän vieraiden Suomenkäynnit näytetään tarkoin. Nikita Hruštšovin ja Nikolai Bulganin vuoden 1957 kesän vierailusta tehtiin neljä noin kymmenen minuutin mittaista uutiskatsausta. Lännelle näytettiin idän juhlat vastaanotot, kättelyt, vieraanvaraisuus ja lahjat. Kokonaisia lähetyksiä tehtiin Neuvostoliiton johtajien Hruštšovin ja Bulganin Suomen vierailuista vuonna 1957 (FK 332, 333, 334, 335), Kekkonen matkasta Neuvostoliittoon vuonna 1958 (FK 370, 371, 372; näissä kuvamateriaali on peräisin Neuvostoliitosta) ja Hruštšovin vierailusta Kekkonen syntymäpäivillä vuonna 1960 (FK 484).

Neuvostoliiton vierailuista näytetään valtavat autosaattueet matkalla Kremliin ja kansanpaljous, joka seuraa kaduilla autojen kulkua. Lisäksi kuvataan kättelyitä, kukittamisia, puheita ja toisten puheiden eleellistä kehumista loputtomien kättelyin ja kumarteluin. Kekkonen on katsauksissa näyttävä ja varma esiintyjä, ja hänen pukeutumisensa on huoliteltua. Hän ei sopeuta pukeutumistaan vaatimattomammaksi edes Neuvostoliiton vierailuilla. Sytleileminen, halaaminen ja suutelu ovat olleet suomalaisessa tapakulttuurissa vieraita tapoja. Ensimmäisen presidenttikauden uutiskatsauksissa Kekkonen kuvataan vain kerran halaamassa ja suutelun kohteena.

Kekkonen vierailut suuntautuvat myös länteen

Länteen suuntautuneiden valtiovierailujen kuvaamisella viestitään paitsi suomalaisille lännen merkitystä, myös niin idän kuin lännenkin diplomaattikunnalle Suomen asemitumista yhdeksi länsimaaksi, joka tekee itsenäisiä poliittisia päätöksiä. Erityisen kiinnostavia kohtia katsauksissa ovat kuvaukset Kekkonen Norjan vierailun yhteydessä tapahtuneesta käynnistä atomien tutkimuslaitoksessa (FK 525), Kekkonen vihkimisestä kunniatohtoriksi Kanadan vierailun yhteydessä (FK 527), vierailusta Oxfordin yliopistoon Englannissa (FK 544), maatalousvierailuista Englannissa ja Kanadassa ja presidentti Kennedyn tapaamisesta Yhdysvalloissa (FK 573). Kekkonen kiinnostavat katsauksien keskusteluissa kulutusmarkkinat, kuten autot, vapaa-aika ja yritteliäisyys. Hän on kiinnostunut myös sivistyksestä, kulttuurista ja teknologian saavutuksista, mikä ilmenee keskusteluina yliopistoista, baletista, atomien energiasta ja karjanjalostuksesta.

Vierailuista esitetään valtionpäämiesten ja johtavien poliitikkojen tapaamisten lisäksi käynnit merkittävissä paikoissa. Näiden näyttämällä on epäilemättä myös diplomaattinen ja poliittinen merkitys. Esimerkiksi sopii

Urho Kekkonen tutustuu vuoden 1961 Norjan valtiovierailullaan atomienergiälaitoksen toimintaan. Kuva: *Finlandia-katsaus* 525.

vierailu Norjan atomienergian tutkimuslaitokseen (FK 516 ja 525), jonka toiminta on kolmentoista Euroopan maan yhteistyön tulosta. Kekkonen saapuu laitokseen mustien autojen saattueessa. Heti kadulla tummiin pukuihin pukeutuneet esittelijät ottavat vieraat vastaan kätellen. Uutiskatsaus seuraa, miten Kekkonen tutkii paikkoja kiinnostuneena ja kyselee asioita esittelijöiltä. Selostaja kertoo, että tutkimuslaitoksessa työskentelee myös kaksi suomalaista tiedemiestä, joista toinen, käyttöryhmän johtaja tohtori Vapaavuori, esittelee nyt laitoksen johtajan Gunnar Randersin ohella Kekkoselle asemaa.

Kamera kuvaa kiiltävää koneistoa, valkotakkisia miehiä seuraamassa tutustujia ja laitteistojen yksityiskohtia. Kekkonen keskustelee vilkkaasti niin Vapaavuoren kuin Randersinkin kanssa. Keskustelua näytetään pitkään. Kekkonen näyttää kyselevän ja kuuntelevan tarkkaavaisesti. Selostaja toteaa aseman työn olevan tunnettua ”tiedemiespiireissä kautta maailman”. Natoon kuuluvan maan atomienergiälaitokseen tutustuminen, eurooppalaisen yhteistyön korostaminen ja lännen tutkimuksen korkeatasoisuuden ylistäminen ovat epäilemättä poliittisia valintoja, joiden kautta halutaan korostaa Suomen nojautumista tieteen ja tutkimuksen saralla länteen. Samalla korostetaan Suomen edistyneisyyttä ja Kekkonen asemaa niin idän kuin lännenkin ystävänä: avautuvathan hänelle portit sekä Kremliin että lännen tutkimuslaitoksiin. Tärkeä yksityiskohta on myös suomalaisten tiedemiesten osuuden mainitseminen.

Lännen vierailuilla esitellään myös koulutusyhteistyön tärkeyttä. Britannian vierailullaan (FK 530) Kekkonen tutustuu Oxfordin yliopistoon. Kekkonen nousee mustasta autosta kätelemään kaapuun pukeutunutta yliopiston varakansleri Norringtonia. Kekkonen kätelee myös kahta muuta akateemisiin pukuihin pukeutunutta vastaanottajaa ja osallistuu akateemiseen juhlakulkueeseen. Selostajan mukaan presidenttiparille esitellään yliopiston historiaa ja opinto-ohjelmia. Oxfordista Kekkonen siirtyy tutustumaan upseeriryhmän opastuksella Sandhurstin kuninkaalliseen kadettikouluun. Kekkonen vastaanottamassa on upseeriryhmän lisäksi koulun johtaja kenraalimajuri Gordon-Lennox. Kadettikoulussa Kekkonen tutustuu opetusohjelman ohella urheilutunteihin.

Valtiovierailuilla sekä saapumiset että lähtemiset ovat performanssin kaltaisia pitkiä esityksiä, joissa vallitsee tarkka, molempien osapuolten jakama ymmärrys siitä, miten toimitaan. Saapumisperformansseissa kättelyillä on vastavuoroisen esittäytymisen, luottamuksennäytön ja kommunikoinnin tehtävä. Uutiskatsausten vierailuilla kättely tapahtuu välittömästi kulkuvä-

lineen, lentokoneen tai junan vieressä. Kekkonen Norjan-matkalla (FK 528) Oslon rautatieasema oli koristeltu köynnöksin ja lipuin, ja kuningas odotti asemalaiturilla Kekosta kuljettavaa junaa. Kekkonen astui alas vaunusta, otti pari askelta kohti kuningasta ja samassa käteltiin. Autosattue linnaan oli juhlava. Kekkonen ja kuningas istuivat mustan auton takapenkille tervehtien heilauttamalla kadulla olevia ihmisiä. Autosattueen matkaa juhlistivat niin laivaston kunniakomppania, ilmavoimien ja maavoimien sotilaat kuin sotakoulun kunniakomppaniakin.

Pohjoismaiden kuninkaallisten vierailuilla arvohenkilö oli kuningas. Hänet oli helppo erottaa jo kaukaa koristeellisesta ja näyttävästä asusta. Kekkonen odotti Norjan kuningasta presidentinlinnan edessä laiturilla, kun kuningas saapui omalla jahdillaan valtiovierailulle (FK 536). Kuningas seisoo katsauksessa moottoriveneen perässä yksin ja saapuu ensimmäisenä laiturille. Kekkonen ottaa muutaman askeleen ja tervehtii, ja sen jälkeen hän johdattaa kuninkaan kohti muita käteltäviä. Kättely mahdollistaa vastaanottajien esittelyn ja tervehdykset. Käteltäviä vastaanottajia on laiturilla kymmenittäin: ministereitä, kaupungin edustajia, sotilaita ja Suomessa asuvia norjalaisia ja heidän lapsiaan.

Yhdysvaltoihin suuntautuneella vierailulla (FK 573) Kennedyn presidenttipari seisoo lentokoneen vieressä, ja presidentti Kennedy ojentaa kätensä kohti alas rappusia laskeutuvaa Kekosta. He kättelevät heti, kun Kekkonen on astunut maahan. Kekkonen tervehtii rouva Kennedyä, minkä jälkeen Sylvi Kekkonen laskeutuu koneesta ja tervehtii presidenttiparia. Muita kättelyitä ei näytetä. Kättelyjen jälkeen näytetään kävely punaista mattoa pitkin, kohti kaikista aselajeista koostettua kunniakomppaniaa. Tätä seuraa komppanian tarkastus ja puheet. Kentältä siirrytään Valkoiseen taloon, jonka ulkoportilla presidentit kättelevät uudemman kerran – nyt yhteistyön sinettinä. Yhteistyön sisältö jää selostuksessa epämääräiseksi viittaukseksi sivistykselliseen vaihtoon ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteistyöhön. Poliittisena kaneettina selostaja kuitenkin toteaa Kennedyn ilmoittaneen ”USA:n kunnioittavan Suomen puolueettomuuspolitiikkaa”. Lopuksi Kekosta kuljettava auto kaartaa pois Valkoisen talon pihasta, ja loppukuvassa presidentti Kennedy vilkuttaa lähtijöille.

Valtiovierailuilla kättelytilanteita ei tarvitse pohtia, sillä kaikki on sovittu valmiiksi. Vastaanottaja tietää, kuka astuu ensimmäisenä alas lentokoneesta tai junasta, ja häntä tervehditään välittömästi. Kättely toimii tervehdyksenä maahantulolle, ja tervehtimisseremoniat suoritetaan heti vieraan astuttua maan kamaralle. Kättely on tasa-arvoinen ele, jossa sekä vastaanottaja että vieraat luovat kättelyllä tasavertaisen aseman kuitenkin niin, että tulijat sopeutuvat isäntämaan kättelykulttuuriin.

Useilla vierailuilla näytetään lapsia vastaanottamassa vierasta tai vieraita. Lapsia ei kätellä, vaan heidän tehtävänä on kukittaa tulijat. Lapsia voidaan pitää tulevaisuuden ja rauhan vertauskuvina. Ketä kukitetaan, vaihtelee eri maiden performansseissa. Yhdysvalloissa presidentti Kennedyn puoliso antaa ruusukimpun Sylvi Kekkoselle, ja Detroitissa ruusukimpun ojentaa valkoisiin puettu tyttö (FK 573). Neuvostoliitossa kukkien antaminen on tasa-arvoista, ja kukkia on varattu merkittävälle määrälle delegaation jäseniä. Kukitus tapahtuu riehakkaasti ilman tiukkaa koreografiaa niin, että lapset juoksevat jakamaan kukkia, kuka kenellekin (FK 370). Vieraat otetaan vastaan vahvistamalla ryhmän jäsenten keskinäistä tasavertaisuutta ja ryhmätunnetta.

Uutiskatsauksissa näkyy valokuvia valtiovierailuille saapuvasta Kekosta niin Oslossa, New Yorkissa kuin Moskovassakin. Kuvien paikat ovat

erilaisia: Moskovassa valtavat kuvat Kekkosesta näkyvät katujen yläpuolella ja asemarakennuksen seinässä (FK 370), kun taas lännessä kuvat presidentti-parista somistavat kauppojen ikkunoita (FK 525, 573). Kun kommunistisessa valtiossa sen johtajille saapunut vieras esitellään kaupunkilaisille, lännessä yksityiset toimijat, kuten kukkakaupat, matkatoimistot ja kirjakaupat, valjastavat Kekkosen valikoimissa olevien suomalaistuotteiden mannekiiniksi ympäröimällä presidentin kuvan Arabian astioilla, muumipatsailla ja Suomen matkailuesitteillä.

Johtopäätökset

Finlandia-katsauksissa näkyy, millaisia liikkumisen ja vuorovaikutuksen tapoja ja eleitä uutiskatsauksissa kuvatuilla päähenkilöillä – Urho Kekkosella sekä idän ja lännen valtioiden päämiehillä – ja sivuhenkilöillä – Sylvi Kekkosella, ministereillä, virkamiehillä, upseereilla, autonkuljettajilla, tilaisuuksien isännillä ja emännillä – oli. Katsauksissa näytetään, että Kekkonen on aktiivinen toimija niin kotimaassa kuin maailmallakin. Uutiskatsauksissa korostuvat sosiaaliset tilanteet, kuten valtiovierailut ja muut seremonialliset tapahtumat, ja ne näyttäytyvät myös pehmeän vallan ja suostuttelun välineinä.

Pukeutuminen on tärkeä osa yhteisöllistä toimintaa. Pukeutumisessa Kekkonen kuuluu ennen muuta lännen ryhmään, eikä hänellä näy olevan intoa sopeuttaa pukeutumistaan idän vierailuille. Neuvostoliiton johdon pukeutuminen ei ole samalla tavalla yhtenäinen kuin Maon Kiinassa, mutta Kekkosen vierailuillaan käyttämät saketit, silinterit, tummat juhlavat puvut ja hyvin leikatut kävelypuvut erottuvat Neuvoliiton johtajien yksivärisistä arkipuvuista. Pukeutumisensa kautta Kekkonen näyttää julkisesti, ettei hän ole sitoutunut idän ryhmään. Voidaan tulkita, että kommunismin opeista hän on sitoutunut valtiojohtoiseen talouteen, ei kollektiivin korostamiseen yksilöllisyyden kustannuksella.

Lännen vierailuista osa tapahtuu monarkioihin – Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan ja Englantiin. Näissä kuninkaiden julkiseen näyttäytymiseen liittyvät erilaiset univormut. Myös naisia on mukana illallisilla ja juhlissa. Juhlallisiin tilanteisiin Kekkonen saapuu joko sakkiiin tai frakkiin pukeutuneena eikä pyri haastamaan vallitsevaa lännen yhteisön pukukoodia.

Moskovalla oli keskeinen merkitys Suomen politiikalle 1950–1960-luvuilla. Suomen poliittisella johdolla, eritoten Kekkosella, oli mahdollisuus päästä sisään Kremlin saleihin ja sodan voittajien pöytiin neuvottelemaan. Markku

Urho Kekkonen vierailulla Uzbekistanissa vuonna 1958. Kekkosen hyvin leikattu länsimainen puku erottuu neuvostoliitolaisten asuista. Kuva: *Finlandia-katsaus* 372.

Kuisman (2015) näkemys Suomesta Neuvostoliiton talouden etupiirimaana, jossa idänkauppa tapahtui kahdenvälisenä vaihtokauppana, näytetään uutiskatsauksissa. Kuvissa kerrotaan, mitä tarkoittaa, kun markkinavoimien sijaan talouden päätökset tehdään valtiojohtoisesti. Valtiojohtoisen politiikan eleissä korostuvat kaikkien osallistujien kättelykierrokset, pitkät asettautumiset neuvotteluihin ja asettautuminen valtahierarkian mukaiseen istumajärjestykseen. Kuisma korostaa (2015, 263), että Neuvostoliitossa Suomen taloutta pidettiin näyteikkunana demokraattisesti toimivaan valtioon. Talouden mannekiinina toimivan valtiojohdon toimintaa seurattiin näyteikkunassa jatkuvasti. Idänkaupan tärkeyttä näytettiin Neuvostoliittoon suuntautuneiden valtiovierailujen kuvissa, jotka välittyivät sekä länteen että itään. Valtiovierailujen poliittinen merkitys oli hyvin tunnistettu molemmissa ryhmissä. Hannu Rautkallio (1991, 209) referoi Britannian suurlähettiläs Buskin raporttia Kekkosen kesän 1958 matkasta Moskovaan, jossa Busk toteaa matkan onnistuneeksi. Hän toteaa kuitenkin, että Suomen hallitus pidättää hengitystään, kun presidentti matkustaa Moskovaan, ja hengähtää vasta, kun hän palaa poliittisesti vahingoittumattomana. Havainto lienee oma; onhan Busk nähnyt sekä Kekkosen että hallituksen eleet seisoessaan kättelijöiden rivissä lentokentällä.

Kekkosen intressinä on näyttää länteen suuntautuvista valtiovierailuista itään päin muun muassa se, että läntiseen ryhmään kuuluvat maat ottavat Suomen vastaan itsenäiselle valtiolle tarkoitettuun juhlallisuuksiin. Koristeltujen veturien saapuminen asema-laiturille tai lentokentälle, jonne on saapunut Englannin pääministeri tai Norjan kuningas henkilökohtaisesti ottamaan Suomen presidentin vastaan, tai lentokoneen laskeutuminen Yhdysvaltoihin, jossa presidentti odottaa vieraitaan kentällä, ovat näyttäviä hetkiä niin suomalaiselle kuin Suomessa oleville Neuvostoliiton edustajille. Molemmissa kylmän sodan ryhmissä valtiovierailuilla ja niihin liittyvillä tervetulojuhlallisuuksilla on poliittista arvovaltaa, joka antaa kättelyille merkitystä ja sisältöä.

Lännessä näytetyillä vierailukohteilla on niin ikään merkittävä roolinsa: turistikohteiden lisäksi katsauksissa näytetään Suomen sitoutuminen läntiseen teknologiaan ja kiinnostus läntisiin kulutusmarkkinoihin. Lännen taloudellinen ja poliittinen merkitys nousee esiin myös koulutuksen kautta: lännessä Kekkonen tuo oppinsa, olipa sitten kyseessä tieteellinen tai teknillinen osaaminen. Niiden kautta Suomi rakentaa tulevaisuutta. Lännen rooli Suomen talouden rakentajana on edelläkävijän rooli. Neuvostoliiton rooli taas jäsentyy vakauden ja valtiojohtoisen kaupan kautta.

Suomen ulkopoliittinen liikkumavara lännen suuntaan on pieni, mutta se käytetään katsauksissa hyvin. Lännen johtajien hyväksynnän ohella toinen keino näyttää poliittista liikkumavaraa on lännen vierailukohteiden valinta. Kekkonen vierailee katsauksissa Englannissa Oxfordin yliopistossa ja Wauxhallin autotehtailla, Norjassa eurooppalaisten valtioiden yhteisesti perustamassa ydinvoimantutkimuskeskuksessa ja Kanadassa, jossa hänelle myönnetään kunniatohtorin arvo. Vierailujen kautta Kekkonen tekee näkyväksi Suomen poliittiset tavoitteet sitoutua lännen tieteelliseen ja teknologiseen kehitykseen ja muutokseen. Tämän aineiston perusteella Kekkonen näkee lännen teknologisen ja tieteellisen kehityksen kiehtovana ja on myös valmis osoittamaan arvostuksensa. Idän pehmeä suostuttelu on poliittista ja taloudellista realismia, lännen näyttäminen uskoa tieteeseen ja edistykseen.

Tutkimuskirjallisuus

- Allison, Roy (1985) *Finland's Relations with the Soviet Union, 1944–84*. Oxford: MacMillan.
- Apunen, Osmo (1981) "Understanding Détente". Teoksessa Osmo Apunen (toim.). *Détente – A Framework for Action and Analysis*. Tampere: Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia 61, 1–84.
- Bordwell, David (2008) *Poetics of Cinema*. New York: Routledge.
- Dorté, P.H. (2002) *The B.B.C. Television Newsreel. In Yesterday's News. The British Cinema Newsreel Reader* (toim. L. McKernan). Lontoo: British Universities Film & Video Council.
- Emmison, Michael; Smith, Philp & Mayall, Margery (2012) *Researching the Visual*. Lontoo: Sage.
- Goffman, Erving (1986) *Frame Analysis*. York, Pennsylvania: Northeastern University Press.
- Goffman (2005) *Interaction Ritual: Essays in Face to Face Behavior. With a New Introduction by Joel Best*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Hall, Peter & Hall, Dee Ann Spencer (1983) "The Handshake as Interaction". *Semiotica* 45, 249–264.
- Harrivirta, Holger (1983) *Lykättävät lyhdyt ja kannettavat kamerat*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja no 13. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- Heinonen, Visa (1998) *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttaja-politiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hjerppe, Riitta (1988) *Suomen Talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Suomen Pankki. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Jakobson, Max (1968) *Finnish Neutrality – A Study of Finnish Foreign Policy Since the Second World War*. Lontoo: Hugh Evelyn.
- Koski, Anne (2005) *Niinkö on jos siltä näyttää? Kuva ja mielikuva Suomen valtaresursseina kansainvälisessä politiikassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, <<http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6361-7>> (linkki tarkistettu 31.5.2016).
- Kuisma, Markku (2015) *Venäjä ja Suomen talous 1700–2015*. Helsinki: Siltala.
- Kyröläinen, Hannu (1981) *Talous ja politiikka eri järjestelmän omaavien valtioiden suhteissa: Suomi ja Neuvostoliitto 1944–1979*. Tampere: Tampereen yliopiston Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 62.
- Kähönen, Aappo (2006) *The Soviet Union, Finland and the Cold War*. Helsinki: SKS Bibliotheca Historica 103.
- Lammi, Minna (2006) *Ett' varttuusi Suomenmaa. Suomalaisten kasvattaminen kulutusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuviissa 1920–1969*. Helsinki: SKS ja Suomen Elokuva-arkisto.
- Lammi, Minna & Pantzar, Mika (2010) "The Fabulous New Material Culture. How Plastics Were Introduced to Finnish Consumers". *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 2/2010, 105–129.
- Lofland, Lyn (1985) *A World of Strangers – Order and Action in Urban Space*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Nevakivi, Jukka (1996) *Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui*. Helsinki: Otava.
- Nye, Joseph (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Pihkala (1982) "Kotimaankauppa ja muut palvelut". Teoksessa *Suomen taloushistoria 2*. Helsinki: Tammi, 453–465.
- Rautkallio, Hannu (1991) *Kekkonen ja Moskova*. Helsinki: Tammi.
- Rillumarei ja valistus Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa* (1996, toim. Matti Peltonen). Historiallinen arkisto 108. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Ristimäki, Arhippa (1996) "Suomalaiset uutisfilmikatsaukset". Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Historiallinen arkisto 108. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 251–282.
- Rothman, Steven B. (2011) "Revising the Soft Power Concept: What Are the Means and Mechanisms of the Soft Power?" *Journal of Political Power* 4:1, 49–64.
- Tilastokeskus (1962) *Suomen tilastollinen vuosikirja vuonna 1961*. Helsinki Tilastokeskus.

Toiviainen, Sakari (1983) *Risto Jarva*. Suomen elokuva-arkisto A 3. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Uusitalo, Kari (1965) *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896–1963*. Helsinki Otava.

Uusitalo, Kari (1972) *Eläviksi syntyneet kuvat. Suomalaisen elokuvan mykät vuodet 1896–1930*. Helsinki: Otava.

Uusitalo, Kari (1975) *Lavean tien sankarit. Suomalainen elokuva 1931–1939*. Helsinki: Otava.

Uusitalo, Kari (1977) *Ruutia, riitoja, rakkautta... Suomalaisen elokuvan sotavuodet 1940–1948*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 3. Vammala: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1978) *Hei, rillumarei! Suomalaisen elokuvan mimmiteollisuusvuodet 1949–1955*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 5. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1981) *Suomen Hollywood on kuollut. Kotimaisen elokuvan ahdinkovuodet 1956–1963*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 12. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1984) *Umpikuja? Suomalaisen elokuvan vaikeat vuodet 1964–1969*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 15. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1994) *Kuvaus – kamera – käy! Lähikuvassa suomifilmit ja Suomi-Filmi Oy*. Suomen elokuvatutkimuksen seura ry. Helsinki Kirjastopalvelu.

Uusitalo, Kari (1999) *Suomi-Filmin 100-vuotias suurmies Risto Orko*. Helsinki: WSOY.

Olli Seuri

Olli Seuri, FM, YTM
Viestinnän, median ja teatterin
yksikkö, Tampereen yliopisto

KEKKONEN VALLANKÄYTTÄJÄNÄ JA VALLANKÄYTÖN VÄLINEENÄ

Urho Kekkonen historiakuva *Helsingin Sanomien* 1960-lukuviittauksissa

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Suomalaisessa julkisessa historiakulttuurissa elää monta Urho Kekkoa: on Raija Orasen romaanien naistenmies, Matti Hagelbergin sarjakuvien myyttinen supersankari, Rosa Liksomien naivististen maalausten seuramies ja monta muuta rakastettavaa, vihattavaa, naurettavaa, arookasta tai surullista hahmoa. Nuo Kekkoset kohtaavat julkisella näyttämöllä, muun muassa sanomalehden sivuilla. Tässä artikkelissa selvitetään, millainen on Helsingin Sanomien Urho Kekkosesta luoma historiakuva, kun huomio on ainoastaan 1960-lukua koskevilla historiaviittauksissa. Samalla pohditaan historian käyttöä sanomalehdessä. Kymmenistä historiaviittauksista muodostuva kuva kertoo Helsingin Sanomien painotuksista mutta myös laajemmin 2000-luvun suomalaisesta historiakulttuurista ja Kekkonen merkityksestä siinä.

Johdanto

Historiankirjoitus tuntee Urho Kekkonen elämäntarinasta monta erilaista vaihetta, joten painotuserot historiateoksissa ja elämäkerroissa olisivat itsessään jo mielenkiintoinen tutkimusaihe – puhumattakaan kansalaisten Kekkoskäsityksistä ja Urho Kekkonen paikasta suomalaisessa historiatietoisuudessa. Kekkonen on suomalaisille läheinen merkkihenkilö, josta monella on henkilökohtaisia tarinoita tai muistoja (Torsti 2012, 104–105).

Urho Kekkonen elämänselämä oli monipuolinen. Kekkonen toimi nuorena sisällissodassa valkoisten teloituskompaniassa, siirtyi jatkosodassa rauhanoppositioon, oli oikeusministerinä valvomassa sotasyllisyysoikeudenkäyntejä ja toimi presidenttinä neljällä vuosikymmenellä. Presidenttivuotia on tulkittu esimerkiksi täpärän ensimmäisen kauden, yöpakkasten ja noottikriisin, YYA-yhteyksien, poikkeuslain, Ety-kokouksen ja viimeisten vuosien sairastelun kautta. Lisäksi Kekkonen muistetaan ainakin intohimoisena urheilumiehenä, aktiivisena kirjoittajana ja saunadiplomaattina.

Suomalaisessa julkisessa historiakulttuurissa elää monta Urho Kekkonen.
 Kuva: © Dutch National Archives, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Urho_Kekkonen_1961.jpg.

Edellä esitetyn kaltaiset esitykset ovat aina valintoja. Menneisyyttä koskevat julkiset esitykset tai esiin nostetut ”faktat” ja ”tapahtumat” sisältävät vain pienen osan niiden potentiaalisesti rajattomasta kontekstista (Faber 1978, 44). Historian esittäminen on historian käyttöä ja menneisyyden merkitysten julkista määrittelyä, johon liittyy myös poliittinen ulottuvuus (Nyyssönen 1999, 41). Historian esityksillä saatetaan esimerkiksi ”oikeuttaa, opettaa tai velvoittaa” (Hentilä 2001, 27–28).

Media on yksi tärkeä foorumi, jolla käydään julkista kamppailua Kekkonen perinnöstä. Joukkotiedotusvälineillä on valtaa siihen, kuinka kansalaiset hahmottavat ympäröivää maailmaa – kuinka he ymmärtävät itseään ja menneisyyttään, esimerkiksi sitä, mitä on olla suomalainen. Sanoma- ja aikakauslehtien sekä sähköisten välineiden toimittajat poimivat tärkeimmät henkilöt, tapahtumat ja ilmiöt ja pohtivat niiden kestäviä merkityksiä. (Kitch 1999, 121–122.) Näin media osallistuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin (Kalela 2000) tai julkiseen määrittelyyn yhteiskunnalle tärkeästä menneisyydestä ja historiaa koskevista käsityksistä. Joukkotiedotusvälineet, kuten televisio, ovat Koivusen mukaan (2003, 60–64) historiakoneita (engl. *history machine*), joiden erilaiset esitykset sisältävät historiaa useilla eri tasoilla.

2000-luvulla länsimaissa on puhuttu historia- ja muistibuumista, joka on näkynyt sekä mediatutkimuksessa että populaarikulttuurissa (ks. Lehtisalo 2011a). Suomessa historian käyttöä ja esittämistä on tutkittu etenkin television ja elokuvan näkökulmista (ks. esim. Pajala 2012; Kurvinen 2011; Lehtisalo 2011b; Kuusi 2008; Pajala 2006). Yksi esimerkki buumista suomalaisessa printtimediassa on iltapäivälehtien historialiitteet, joissa niissäkin on käsitelty kattavasti Urho Kekkonen elämää. *IS Historia* julkaisi jopa Sylvi Kekkonen -erikoisliitteen vuonna 2014. Amerikkalaisten aikakauslehtien erikoisnume-

roita tutkinut Kitch (2006) huomauttaa, että erikoisnumeroissa sekoittuvat journalismin kaupalliset ja kulttuuriset toiminnot. Ajatus pätee laajemminkin journalismiin, jonka on kyettävä puhuttelemaan lukijoitaan myös kuluttajina (ks. Töyry 2005, 335).

Tässä artikkelissa pohditaan Urho Kekkosen julkista historiakuva sel-laisena, kuin se sanomalehdessä näyttäytyy. Monen Kekkosen dilemmaa ja historian käyttöä lähestytään tarkastelemalla *Helsingin Sanomissa* vuosina 2008 ja 2013 julkaistuja juttuja, joissa mainitaan 1960-luku. Noiden 1960-lukuviittausten yhteydessä Kekkonen mainitaan 48 jutussa.¹ Kuusikymmenluku on mielenkiintoinen ikkuna Kekkosen elämään, sillä se oli yksi hänen uransa merkittävistä vuosikymmenistä: Vuonna 1961 Kekkonen selvitti noottikriisin, minkä ansiosta hänet valittiin Honka-liiton kaataneena toiselle presidenttikaudelle vuonna 1962. Seuraavissa presidentinvaaleissa vuonna 1968 Kekkosen takana oli jo laaja maalaisliiton ja vasemmiston kansanrintama. Vanhan ylioppilastalon radikaalitkin vetosivat ”toveri Kekkoseen”.

1960-luku on valikoitunut artikkelin näkökulmaksi kolmesta syystä: Ensinnäkin se on tutkijalle itselleen läheisin. Artikkelissa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkijan omaa väitöskirja-aineistoa.² Toisekseen 1960-luku oli Kekkosen elämänpolulla merkittävä. Kolmanneksi 1960-luku on kiistelty mutta kattavasti tutkittu vuosikymmen, joten se sopii hyvin mediatutkimuksen aineistoksi ja tutkimuskohteeksi. 1960-luku on nykyhetken näkökulmasta mielenkiintoinen vuosikymmen, sillä se on joillekin edelleen elossa oleville sukupolville tarpeeksi lähellä muistettavaksi, mutta toisaalta nuoremmille sukupolville tarpeeksi kaukana tarkasteltavaksi kriittisen etäisyyden takaa.

Artikkelin tutkimuskysymyksenä on: millainen on *Helsingin Sanomien* Urho Kekkosesta luoma historiakuva, kun huomio on ainoastaan 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa? Aineistorajaus auttaa pohtimaan, miten historiallisen merkkihenkilön eri puolet tulevat esiin rajatussa otoksessa. Olennaista on, miten Kekkoseen ja hänen uransa eri vaiheisiin viitataan ja mitä näiden viittausten kautta kerrotaan. Tutkimuskysymyksen ohella artikkelissa käsitellään sekundaarisena tutkimusongelmana sanomalehden Kekkos-viittausten poliittista käyttöä. Kyse ei ole historian käyttämisestä ”väärin” tai ”oikein” vaan siitä, millaisia muotoja historian käyttö sanomalehdessä saa. Tutkimuksen tulokset kertovat osaltaan Kekkosen paikasta 2000-luvun suomalaisessa historiakulttuurissa ja sanomalehden ja toimittajien roolista historiamerkitysten tuottajana.

Sanomalehden tuottama historiakuva ja sen poliittisuus

Journalismia on kutsuttu tärkeäksi – jopa tärkeimmäksi – tekijäksi, joka tuo historiaa koskevan tiedon osaksi kansalaisten arkea (ks. esim. Edy 1999; Kitch 1999). Se on määritelmästä riippuen joko muistitekni- sen rekisteröinnin instituutio (Zelizer 2008, 85) tai yksi kansanomaisen historian laji (Kalela 2001). Kalelan (ks. kuvio Kalela 2001, 20) mukaan historian julkiset esitykset ja kansanomaisen historia ovat koko ajan vuorovaikutuksessa. Historiaa koskevat käsitykset ovat alati liikkeessä, kun esimerkiksi historiantutkimukset, elämäkerrat, tv-dokumentit, journalistiset jutut ja kansalaisten omat muistemat kohtaavat.

Sanomalehti on yksi historiaa koskevien merkitysten tuottaja ja historiaa koskevan keskustelun foorumi. Sen voi sanoa tuottavan *historiakuvia*. Historiakuva perustuu käsitykselle siitä, mitkä menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt

1 1960-lukua koskevia historiaviittauksia on aineistossa yhteensä 3 789. Näistä 48 viittausten yhteydessä mainitaan myös Urho Kekkonen. Jokainen juttu on eritelty tilastoon omaksi ”juttutyypikseen”, jolloin esimerkiksi kuvateksti on erillään pääjutusta tai kainalojutuista. Näin yksi juttukokonaisuus saattaa useine kuvineen ja kainaloineen näyttäytyä useampana viittauksena, jos niissä on erikseen mainittu 1960-luku. Viittausten määrä indikoi näin juttujen määrää, eivätkä ne osoita Kekkos- tai 1960-lukuviittausten kumulatiivista määrää.

2 Tuleva väitöskirjani *Historian journalistinen esittäminen. 1960-luku Helsingin Sanomissa 2008 ja 2013* käsittelee juuri 1960-lukua. Tämän artikkelin aineisto on osa väitöskirjan tutkimusaineistoa. Lisäksi Suomen ja yleisen historian pro gradu -tutkielmani 1960-luvun aseistakieltäytymisestä ilmestyi vuonna 2008. *Moraalijonglörismiä vakaumuksella* löytyy Tampereen yliopiston kirjaston sivuilta osoitteesta <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03381.pdf>>.

on katsottu aikakaudelle merkityksellisiksi. Historiakuva on ”kokonaiskäsitys siitä, millainen joku mennyt ajanjakso oli” (Miettunen 2009, 11) – se ei siis ole sama kuin menneisyys tai edes historia vaan ”menneisyydestä tehtyjen kertomusten valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen nykyhetkestä” (emt.). Historiakuvat eivät synny tai rakennu sattumalta, vaan niitä muokkaavat useat aktiiviset toimijat, joilla kaikilla on omat motiivinsa. Historiakuvan kannalta ei lopulta ole merkittävää ”vain se, mitä menneisyydessä on oikeasti tapahtunut vaan myös se, mitä uskotaan tapahtuneen” (emt.). Julkisilla historiakuville on merkitystä. Esimerkiksi Ahonen (2000) on havainnut kaupallisen historiakulttuurin – johon sanomalehdet voi laskea – muokkaavan nuorten historiakuvia.

Historiakuviin liittyy myös poliittisuus. Ei ole yhdentekevää, millaista historiakuva Urho Kekkosesta, hänen elämästään tai toiminnastaan presidenttinä luodaan. Menneisyyttä koskevat käsitykset ohjaavat politiikan ja yhteiskunnallisen toiminnan oletettuja realiteetteja, odotuksia ja pelkoja. Lisäksi historiankirjoituksessa on aina osittain kyse ”nykyisyyden politiikan heijastamisesta menneisyyteen” (Watt 1991, 16–18). Historia onkin ”väistämättä poliittista” (Fulbrook 2002, 75). Kirjailija George Orwellin (2008, 37) sanoin: ”kuka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta; kuka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä”. Historia voi auttaa selviämään monimutkaisessa maailmassa, mutta samaan aikaan historian esittämiseen liittyy monia vaaroja yksipuolisuudesta väärentelyyn ja epäonnistuneisiin vertauksiin (MacMillan 2010, xiii, 168).

Sanomalehden tuottama historiakuva rakentuu päivä päivältä lehden eri osastoissa historiaa luotaavista jutuista ja historiaviittauksista. Historiakuva on dynaaminen ja muuttuva, monikerroksinen ja elävä. Se syntyy, elää ja muuttuu – menneisyyden ja nykyisyyden väliset yhteydet katkeavat ja muodostavat uusia yhteyksiä – tietoisesti ja tiedostamatta. Siksi unohtaminen on yksi olennainen osa historiakuva. Tarinoiden kertominen tai historiaan viittaminen vaatii aina valintaa ja pois jättämistä. Sturkenin (1997, 7–8) mukaan ”kaikki kulttuurinen muisti ja kaikki historia on synnytetty kontekstissa, jossa menneisyyden yksityiskohdat, äänet ja käsitykset unohdetaan”. Valinnan ja unohtamisen logiikkaa voi lähestyä empiirisesti vain tutkimalla sitä, mitä muistetaan tai historiasta kirjoitetaan. *Helsingin Sanomien* Kekkosta koskeva historiakuva muodostuu otsikoiden, ingressien, kuvien ja juttujen historiaviittauksista.

Artikkelin aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineistona on *Helsingin Sanomien* (HS) vuosikerrat 2008 ja 2013. HS on Pohjoismaiden suurin päivälehti, joten se sopii hyvin tutkimuskohteeksi sekä kokonsa että yhteiskunnallisen merkittävyytensä vuoksi. Se toimii yhteiskunnallisena vaikuttajana ja suomalaisen julkisuuden rakentajana. Vuosi 2008 oli eräänlainen 1960-luvun muisteluvuosi, jona etenkin vuoden 1968 tapahtumat nousivat HS:ssa esiin (ks. esim. Miettunen 2009, 169–171). Vuosi 2013 toimii muisteluvuoden vertailuvuotena tuoden aineistoon leveyttä ja syvyyttä. 1960-lukuviittauksia on vuoden 2008 HS:ssa enemmän kuin vuoden 2013 lehdissä. Aineiston kerääminen kahdesta vuosikerrasta tasoittaa tätä eroa.³

Tutkimusta varten on käyty läpi vuosien 2008 ja 2013 kaikki HS:n 711 numeroa. Vuonna 2008 ilmestyi 357 lehteä, ja vuonna 2013 lehtiä oli 354.⁴ Huomio

3 Aineistoa käsitellään tutkimuksessa yhtenä kokonaisuutena tietoisena joistakin aineistoa koskevista eroista. HS siirtyi esimerkiksi tiistaina 8. tammikuuta vuonna 2013 tabloidikokoon. Uudesta koosta ja muista uudistuksista huolimatta päätoimittaja Mikael Pentikäinen lupasi lukijoille, että HS jatkaa lehden perinteisiin vahvuuksiin eli edistyskäsityksen ja rohkeaan uudistamiseen nojaamista. (HS 6.1.2014.) HS:ssa tabloidiuudistuksen aiheuttamat muutokset sisältöön olivat pieniä. Muutosta ja sen vaikutusta sisältöön tutkinut Reunanen (2013) arvioi HS:n muuttuneen ”hieman ajattomampaan, henkilöivämpään ja viihteellisempään suuntaan”. Tässä artikkelissa ei vertailla *broadsheetin* ja *tabloidin* eroja. Myös tabloidisaatiota koskeva keskustelu jää artikkelin ulkopuolelle.

4 Vuonna 2008 HS ei ilmestynyt kaikkiaan yhdeksänä päivänä pyhäpäivien vuoksi, kun taas vuonna 2013 lehdetömiä päiviä oli 11. Vuosi 2008 oli karkausvuosi, minkä vuoksi mahdollisia lehden ilmestymispäiviä oli 365:n sijaan 366. Lehdet on käyty läpi joko fyysisinä, painettuina lehtinä tai mikrofilmeillä. Jokainen tutkimuksessa esiin tuleva viittaus on tarkistettu erikseen HS:n digitaalisesta arkistosta tai arkiston näköislehdistä. Joissain tapauksissa digiarkiston otsikko on toinen kuin painetun lehden.

on ainoastaan historiaviittauksissa, joissa mainitaan sekä 1960-luku tai jokin tuon vuosikymmenen vuosi sekä Kekkonen nimi joko kokonaisuudessaan tai ainoastaan sukunimenä. Tarkka rajausta mahdollistaa tutkimusongelman tarkastelun valitusta näkökulmasta. Keskittyminen yhteen vuosikymmeneen tarjoaa yhden vastauksen kysymykseen Kekkonen eri puolista.

Aineiston historiaviittaukset ovat niin HS:n otsikoissa, ingresseissä, kuvateksteissä kuin varsinaisissa leipäteksteissäkin. Huomio on journalistisissa teksteissä⁵, ei esimerkiksi kuva-aineistossa. Se ei tarkoita, etteikö visuaalinen historian esittäminen olisi merkityksellistä. Valinta kuitenkin korostaa sitä, että visuaalista historia-aineistoa tulisi lähestyä teksteistä poikkeavalla tavalla. Valokuvan voi ymmärtää esimerkiksi visuaalisena muistijälkenä (ks. Koskinen 2014), kun tässä artikkelissa tekstit ymmärretään journalistisiksi historiaesityksiksi.

Aineiston käsittelyn pohjana on ollut kaikkien HS:n 1960-lukuviittausten *sisällön erittely* (ks. Pietilä 1973; Reunanen 2003; Herkman 2005; Seuri 2014). Sisällön erittely on ”joukko menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen” (Pietilä 1973, 4). Se toimii tietojen keruun, järjestelyn ja käsittelyn pohjana. Erittelyn määrällinen tarkastelutapa antaa selkänöjan tämän artikkelin aineiston laadulliselle tarkastelulle. 1960-lukua, Kekkoa koskevia juttuja ja historiaviittauksia lähestytään historian tutkimukselle ominaisen lähdekritiikin keinoin. *Lähdekritiikki* on usein intuitiivisena näyttäytyvä historian tutkimuksen metodi, jota tutkija harvoin kirjoittaa auki. Metodina sitä voisi kutsua *kontekstoivaksi lähiluvuksi*.

Historiallisen metodin ytimessä on lähteiden kriittinen tarkastelu ja vertailu. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija arvioi, mitkä HS:n jutuista ylipäänsä ovat tutkittavan ilmiön kannalta tärkeitä ja millaisiin yhteyksiin ne liittyvät. Mediaa hyödyntäessään tutkijan tulee ymmärtää myös tiedotusvälineen konteksti(t), käytännössä sen sidonnaisuudet, kytkökset valtioon sekä taloudelliset, poliittiset ja ideologiset taustat (Clerc 2012, 78–80, 84–85). Tässä artikkelissa noudatetaan samankaltaista lähestymistapaa kuin Miettunen (2009, 37–38) on omassa väitöskirjassaan hyödyntänyt. Miettunen korostaa, että historiakuvan tutkiminen vaatii erityistä käsittelytapaa: tutkimuksen päätelmien ymmärrettäväksi tekeminen vaatii usein referointia ja johtolauseita. Lukijan on pystyttävä erottamaan, milloin kyse on lähteen tekemästä tulkinnasta, milloin tutkijan näkemyksestä.

Historiaa tai historiakuvia koskevassa tutkimuksessa on oleellista määrittää tutkimuksen kontekstit, ne ”todellisuuden osat” tai ”olosuhteet”, joiden puitteissa tutkimuskohdetta tarkastellaan. Tässä artikkelissa käsitellään HS:n Kekkoa koskevan historiakuvan rakentumista rajatusti jutuissa, joissa viitataan 1960-lukuun. Niitä tarkastellaan journalistisina historiaesityksinä ja suomalaisen historiakulttuurin osana. Aineiston viittauksista muodostuva Urho Kekkonen historiakuva toimii esimerkkinä keskustelussa monesta Kekkosesta suomalaisessa historiatietoisuudessa ja historiakulttuurissa. Esitys on jaettu kolmeen analyysilukuun, joissa käsitellään Kekkoa journalistisena huomion herättäjänä, historiallisena vallankäyttäjänä ja Suomen kylmän sodan symbolina. Samalla tehdään huomioita journalismista historian esittäjänä ja historiapolitiikan näyttämönä. Lopuksi pohditaan, miten HS:n Kekkos-viittaukset ilmentävät laajemmin suomalaista historiakulttuuria.

5 Tässä artikkelissa ei ole problematisoitu journalismin käsitettä, vaan sen katsotaan kattavan koko tutkimusaineiston eli sanomalehden journalistisesti syntyneen ja julkaistun materiaalin. Journalismia on tosiasiapohjaisten esitysten kokoaminen, muokkaus ja esittäminen joukkotiedotusvälineiden avulla. (Hemánus 1990, 14.) Huomio on *Helsingin Sanomien* historiakuvassa, jolloin olennaista on, että kaikki artikkelissa huomioitut jutut (ml. mielipidekirjoitukset) ovat käyneet läpi toimitusprosessin. Sisällön erittelyssä ei ole tutkimustehtävän puitteissa eritelty eri tekstilajeja tai juttutyyppejä, mutta aineiston erilaiset osat on pyritty tuomaan esiin raportoinnin ohessa.

Kekkonen huomion herättäjänä

Urho Kekkonen merkitys suomalaisessa historiakulttuurissa näkyy jo aineiston otsikkotasolla. Kekkonen on 1960-lukuviittauksia sisältävien juttujen ykkösnimi. Aineiston otsikoissa Kekkonen mainitaan 11 kertaa vuoden 2008 lehdissä ja viisi kertaa vuoden 2013 lehdissä. Lisäksi Kekkonen nimi on kolmen jutun alaotsikossa, vaikka näiden juttujen pääotsikkoon Kekkosta ei ole nostettu. Muihin aineistossa usein esiintyviin nimiin – kuten John F. Kennedy, Nelson Mandela tai Martin Luther King – verrattuna Kekkonen on suosituin henkilö. Kotimaisia vertailukohtia Kekkoselle on mahdotonta löytää. Esimerkiksi 1960-luvun sosiaalipolitiikka -klassikkoteoksen julkaissut Pekka Kuusi mainitaan vain kaksi kertaa otsikoissa (HS 1.9.2013; HS 22.12.2013) ja presidentti J. K. Paasikivi ainoastaan kerran (HS 8.4.2008).

Kekkonen nimen käytölle otsikoissa on erilaisia syitä, mutta ilmeisimmät niistä ovat Kekkonen presidenttiajan merkitys ja sen huomioarvo suomalaisessa historiakulttuurissa. Kekkonen paikka suomalaisessa historiakulttuurissa on niin vahva, että hänen nimellään voidaan ”myydä” juttuja lukijalle siinä, missä Kekkonen nimellä myydään olutta tai kirjoja. Kekkonen on nostettu esimerkiksi HS:ssa ooppera-aiheisen tietokilpailun voittajista kertovan jutun otsikkoon: ”Urho Kekkonen ei laulanut, mutta Vieno lauloi” (HS 20.7.2008). Tässä otsikossa on mielenkiintoista, että siinä mainitaan myös Kekkonen etunimi. Syynä lienee se, että otsikon – ja oopperavisan kysymyksen – koukku liittyy juuri kahteen eri aloilla nimensä tehneeseen Kekkoseen: presidentti Urho Kekkoseen ja laulaja Vieno Kekkoseen.

Urho Kekkosta koskevista kestävästä merkityksistä on kyse otsikoissa ”Kekkonen perintö” (24.2.2008b) ja ”Kekkonen lapset kovassa maailmassa” (HS 24.2.2008a). Perinnön materiaallinen puoli sen sijaan heijastuu otsikkoon ”Kampinkadusta tuli Urho Kekkonen katu presidentin syntymäpäivänä 1980” (HS 24.8.2008). Samoin alaotsikossa, joka nostaa yksityiskohdan esiin Lahden vanhojen autojen näyttelystä: ”Kekkonen Cadillac suuren klassikonäyttelyn tähti” (HS 3.5.2008). Näissä otsikoissa ei kiinnitetä huomiota ottamalla kantaa Kekkonen elämään, vaan Kekkonen toimii houkuttimena, jolla lukija saadaan asettumaan jutun ääreen. Toimittaja, editoija tai toimitus on katsonut, että Kekkonen on jutulle hyvä täky.

Kekkonen nimeä hyödynnetään journalismissa ja juttujen otsikoinnissa silloinkin, kun Kekkonen on vain jutun sivujuonne. Kaikkein ilmeisimmin tämä näkyy muistokirjoituksissa. Maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkönä uransa tehneestä Reino Urosta muistetaan nekrologin otsikossa kaksi asiaa: ”Kekkonen nimittämä kansliapäällikkö toi joutsenmerkin pakkauksiin” (HS 11.10.2013). Valmetin pääjohtajana ja ministerinä toimineen ministeri Olavi J. Mattilan muistokirjoituksessa muistutetaan, että hän oli ”(teollisuus)johtaja ja Kekkonen mies” (14.8.2013). Näin mittavan uran tehneiden miesten oman perinnön ohella muistetaan heidän yhteytensä Kekkoseen ja tämän menestykseen. Heidät ikään kuin tunnetaan tai muistetaan Kekkonen kautta. Samoin kansanedustajana ja ministerinä toimineen Matti Kekkonen muistokirjoitus on otsikoitu ”Presidentin poika valvoi Kekkonen arkistoa” (HS 6.7.2013). Tunnetun isän varjo tai perintö on läsnä kuolemassakin.

Tällainen kehystäminen muistokirjoituksissa ei ole aivan epätyypillistä. HS:n muissa 1960-lukuviittauksissa ainakin TM-liikkeen johtaja Maharishi Mahesh Yogi tulee otsikossa määritellyksi omien ansioidensa sijaan The Beatles -yhtyeen kautta: ”Beatles-guru tavoitteli maailmanrauhaa” (HS 7.2.2008). Samoin vuorineuvos Aarne J. Aarnion muistokirjoituksen yhteydessä on

julkaistu valokuva, jossa Aarnio on Kekkonen kanssa M/S Saaran kannella kesällä 1968, vaikka juttu on otsikoitu ”Vuorineuvos ihaili Mannerheimia” (HS 9.4.2013).

Joissain tapauksissa muistokirjoituksen kirjoittaja ei ole toimittaja, mutta silti jokainen julkaistu juttu on käynyt läpi journalistisen toimitusprosessin. Juttutyyppejä voi siis kutsua journalistiseksi ja otsikointia sen mukaan journalistisia käytäntöjä mukailevaksi. Perinteisesti otsikoiden tehtävä on ollut kertoa selkeästi, mitä juttu käsittelee, mutta informatiivisten otsikoiden rinnalla on 2000-luvulla alettu arvostaa yhä suoraviivaisempaa, koukuttavampaa tai iskevää tyyliä. Iskevyyttä on esimerkiksi kulttuurisivuilla Rosa Liksomin Kekkos-näyttelyn otsikossa: ”K – hän elää!”. Alaotsikko on taso, jossa lukijalle tarjotaan enemmän informaatiota: ”Rosa Liksom teki näyttelyn lapsuutensa Kekkosesta ja Suomesta” (HS 16.4.2013).

Tasapainottelu koukuttavuuden ja informatiivisuuden välillä näkyy muistokirjoituksissa, joiden otsikoissa mainitaan kuolleen yhteys Kekkoseseen. Näin on poliittisen uran tehneiden miesten ohella Anita Hallaman nekrologin otsikossa: ”Kekkonen sydänystävä edusti Suomea maailmalla” (HS 26.6.2008). Suhteen laatua tai syvyyttä ei otsikossa tai jutussa eritellä sydänystävä-ilmausta enempää, mutta silti Hallaman elämää hahmotellaan presidentin sivusuhteen kautta. Raija Orasen romaanin arviossa ollaan muistokirjoitusta suorasukaisempia, mikä voi kertoa osin juttutyyppeiden eroista. Suhteen laatu tulee esiin jo otsikkotasolla: ”Kekkonen sivusuhte oli suurta rakkautta” (HS 22.8.2013). Arvion kirjoittanut pitkän linjan politiikan toimittaja Unto Hämäläinen kirjoittaa, että Kekkonen ”sivusuhte oli valtiovallan erityisessä suojeluksessa”, jolloin ”[s]uuri apu tuli tiedotusvälineiltä: lehdet, radio ja televisio vaikenivat lähes täysin suhteesta”. Hämäläinen pohtii myös historian kirjoittamista ja median roolia suhteessa valtaapitäviin: ”Orasen kirjaa lukiessa olikin pakko nipistellä itseään. Ajat ovat tosiaan muuttuneet, jos vertaa Kekkonen käsittelyä esimerkiksi Matti Vanhasen käsittelyyn mediassa pääministerin avioeron jälkeen.”

Kekkonen tekijänä ja vallankäyttäjänä

HS:n otsikoista yleisimpiä ovat väitelauseet, joissa toimittaja osallistuu intentionaalisesti Urho Kekkonen historiakuvan muokkaamiseen. Näissä otsikoissa kerrotaan siitä, mitä Kekkonen teki tai miten Kekkonen lähipiirissä toimittiin. Yhden otsikon mukaan ”Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa” (HS 19.10.2008), kun taas toisaalla ”Kekkonen halusi poistaa Viipurin nimen urheiluseuralta” (HS 11.11.2008) juuri idänsuhteiden vuoksi. Tänä päivänä tiedetään myös, että ”[s]auna oli Kekkonen salainen hiostusase” (HS 13.1.2008). Otsikossa todetaan näin siitäkkin huolimatta, että jutussa tutkija Esa Seppänen ”hillitsee myyttejä ulkopolitiikoinnista, jossa venäläisiä pehmitettiin löylyllä”.

Historia nousee harvoin sanomalehden sivuilla uutiseksi, mutta professori Kimmo Rentolan löytämät Johannes Virolaisen ja Max Jakobsonin CIA-yhteydet olivat vuonna 2013 HS:n uutinen. Tuon uutisen alaotsikko sisältää useita historiaa koskevia väitteitä: ”Urho Kekkonen yksinvaltaa vastustettiin hakemalla selkänöjää CIA:lta” (HS 14.6.2013). Ensinnäkin alaotsikko sisältää professori Rentolan väitteen Virolaisen ja Jakobsonin motiiveista. Toisekseen Kekkonen presidenttiyttä kuvataan otsikossa yksinvallaksi. Yksinvaltaa voi tarkastella itsevaltiuden sisarkäsitteenä, joka herättää mielikuvia epädemokraattisesta toiminnasta eli sellaisesta, joka sopii ehkä paremmin toisenlaisiin

valtiomuotoihin kuin suomalainen 1960-luvun presidenttivetoinen parlamentaarinen demokratia. Toimittaja olisi voinut kirjoittaa myös, että ”Urho Kekkosen valtaa vastustettiin hakemalla selkänöjää CIA:lta”, jolloin historian-tulkinta ei olisi niin kärjekäs. ”Pelkkä” vallan vastustaminen on eri asia kuin yksinvallan vastustaminen, joka voi tuntua oikeutetummalta.

Kekkosen lähipiiri tulee myös hyvin esille. Vuoden 2008 vaalirahasotkun aikainen otsikko ”Kekkosen taustajoukot olivat tehokkaita rahanruinaajia” (HS 22.5.2008) kertoo yhteyksistä elinkeinoelämään. Väite nostatti pienen historiapolitiittisen kiistan, kun historiantutkija Juhani Suomi vastasi jutussa esitettyihin väitteisiin mielipidekirjoituksella. Kirjoitus on otsikoitu ”Kekkosviittaukset menivät ohi maalin” (HS 24.5.2008). Itse kirjoituksessa näkyy, kuinka sanomalehti voi toimia julkisen, historiapolitiittisen keskustelun areenana. Juhani Suomi kirjoittaa:

Jos [professori Heikki] Paloheimo halusi puolustella nykyistä vaalirahoitustoilailua tyyliin ’niin teki Kekkonenkin’, keppihevonen oli väärin valittu. Kekkonen vastusti uransa loppuun asti puolueiden lihottamista verovaroin eli niin kutsutulla puoluetuella, joka hänen päivistään on kasvamistaan kasvanut. (Emt.)

Näin Kekkonen on enemmän kuin huomion herättäjä: historiasta ja Kekko-sesta tehdään kiharaisen vaalirahasotkun ja historiapolitiikan pelinappulaa.

Tutkimusartikkelin aineistossa korostuu presidentti Urho Kekkonen toimijana ja vallankäyttäjänä. Kekko-sesta kerrotaan esimerkiksi, että hän ”pani paperipatruunat ruotuun” (HS 14.1.2008). Lisäksi Kekkonen saa etuliitteitä, jotka rakentavat aktiivisesti HS:n kuvaa Kekko-sesta ja korostavat tämän merkitystä historiallisena toimijana. HS kuvaa muun muassa korkeakoulujärjestelmän olleen keskustalle tärkein aluepolitiikan väline 1960-luvulta lähtien: ”Maakuntakorkeakoulujen kantaisä oli presidentti Urho Kekkonen, jonka hanslankarina toimi ministeri Johannes Virolainen.” (HS 24.2.2008.) Lisäksi “[a]luepolitiikan voimamies presidentti Urho Kekkonen osallistui Enso-Gutzeitin Uimaharjun-sellutehtaan perustamisjuhlaan 1965” (HS 13.9.2008). HS:n Kekkonen on kotimainen valtiomies, presidentti Urho Kekkonen.

Historiaviittauksissa Kekkosen vallankäyttö ei ole välttämättä aggressiivista vaan myös sovinnollista. Esimerkiksi parissa viittauksessa Kekkosen arvioidaan toimineen rakentavasti suhteessa nuorisoradikalismiin ja vasemmistoon. Historiallis-yhteiskunnallisen kasvatuksen dosentti Sakari Suutarinen tarjoaa mielipidekirjoituksessaan kouludemokratiaa lääkkeeksi väkivaltaan. Samalla hän aloittaa kirjoituksensa viittauksella Kekko-seen ja 1960-lukuun:

Suomi välttyi Eurooppaa 1960- ja 1970-luvuilla koetelleelta väkivalta- ja terroriaallolta. Miksi? Keskeisenä syynä on pidetty sitä, että osa tärkeistä poliitikoista asettui Kekkosen johdolla tukemaan vaatimuksia nuorten etujen huomioimiseksi ja demokratian lisäämiseksi. (HS 5.10.2008.)

Ylioppilaslehden historian kirjoittanut Jukka Kortti lähestyy samaa kysymystä HS:n haastattelussa sanomalla, että ”Kekkonen oli radikaaleille mestarien mestari” (HS 3.12.2013). Näille HS:ssa ääneen pääseville tutkijoille Kekkonen oli vallankäyttäjä, joka suojeli demokratiaa radikalisoitumiselta.

Vuonna 2008 HS:ssa kulttuurisivujen avustajan ja valtiotieteen tohtori Veli-Pekka Leppäsen huomion herätti vuoden 1918 sisällissodan vähäinen muistelu. Sunnuntaidebatissaan Leppänen pitää skandaalina sitä, ettei valtiolta kommentoinut 90 vuoden takaisia tapahtumia vuosipäivinä mitenkään.

Kirjoituksen lopussa hän ottaa esiin Urho Kekkosen – ikään kuin Kekkoskorttinsa pöytään lyöden: ”Koetun flopin rinnalla muistettakoon, että 6. joulukuuta 1967 presidentti Urho Kekkonen laski seppeleen myös punaisten muistopatsaalle Malmin hautausmaalla. Ja että yhdessä pääministeri Kalevi Sorsan kanssa hän oli paljastamassa Punavankimuistomerkkiä Fellmanin puistossa Lahdessa toukokuussa 1978.” (HS 30.3.2008.) Näin kirjoittaja asettaa rinnakkain pääministeri Matti Vanhasen hiljaisuuden ja arvokkaana pitämänsä Urho Kekkosen sovinnollisen toiminnan. Toimittaja käyttää historiaa hyväkseen ja esittää Kekkosen toiminnan positiivisena esimerkkinä, josta nykyisen valtionjohdon olisi syytä ottaa oppia. Kekkonen ja Vanhanen edustavat samaa aatteellista taustaa, mutta vain toinen näyttäytyy sovinnon tai sovituksen edistäjänä.

Kekkonen idän ja lännen välissä

Artikkelin tutkimusaineistossa näyttäytyy ennen kaikkea 1960- ja 1970-lukujen Urho Kekkonen, presidentti ja vallankäyttäjä. Kylmä sota ja idänsuhteet korostuvat seuraavissa aineistosta poimituissa esimerkeissä, jolloin viittausten maailma ei rajaudu vain 1960-lukuun. Historiaviittauksissa ei käsitellä myöskään vain Kekkoa, sillä niissä rakennetaan laajemmin kuvaa YYA-ajan Suomesta. Meinander (2010, 134) on huomioinut, kuinka kiistely Urho Kekkosen poliittisesta perinnöstä on laajentunut yleisemmin kiistelyksi kylmän sodan aikaisesta Suomesta. HS:n itä- ja länsisuhteita koskevat Kekkos-viittaukset paljastavat, kuinka Kekkosen perintö ja Suomen kylmän sodan historia ovat edelleen kiistanalaisia ja toisiinsa sidottuja asioita, joita voidaan käyttää journalismissa myös poliittisesti.

Suomen kylmän sodan historian tulkinnanvaraisuus näkyy siinä, miten Kekkosen perintöä käsitellään edelleen 2000-luvulla. Esimerkiksi HS:n vuoden 2008 suuressa professorikyselyssä yhtenä kysymyksenä oli, ”veikö Kekkonen Suomen tarpeettoman lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä?” (HS 19.10.2008). Otsikkoon on nostettu väite: ”Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa”. Nyansseja tähän tuovat historian professorien haastatteluista poimitut sitaatit. Kimmo Katajalan mukaan ”Kekkonen oli reaalipoliitikko, jonka toiminnasta idänkaupan hyväksi koitui 1960- ja 1970-luvuilla paljon hyvinvointia”. Sen sijaan professori Jouko Vahtolan mukaan Kekkonen vei Suomen liian lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä omien ja maalaisliiton valtapyrkimysten vuoksi. Vahtola kommentoi, että ”[k]eskeistä oli se, että Kekkonen valittiin 1956 ja 1962 presidentiksi ratkaisevasti NL:n tuen turvin”. Kekkonen siis nojasi Neuvostoliiton tukeen mutta tuotti samalla Suomelle hyvinvointia.

Kekkosen idänpolitiikkaa arvioidaan HS:ssa paikoin kriittisesti. Esimerkiksi toimittaja Unto Hämäläinen tarkastelee Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta kirjoituksessaan ”Lenin ja Suomi” (HS 6.1.2008):

Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen syksyllä 1968 Neuvostoliiton johto ryhtyi kaventamaan myös Suomen itsenäisyyttä, vaikka julkiset juhlapuheet tihkuivat rauhanomaista rinnakkaineloa ja ystävyyttä. / Presidentti Urho Kekkosen oli keksittävä keino torjua – hienovaraisesti – naapurin painostus. Niinpä Kekkonen ryhtyi puhumaan Suomen itsenäisyydestä Leninin lahjana, jota Leonid Brežnev ja muut johtajat muka ansiokkaasti vaalivat.

Valtiotieteen tohtori Alpo Rusi kirjoittaa ”Vieraskynä”-kirjoituksessaan (HS 14.8.2013), että ”Suomettumisen ydin oli poliittisessa pelissä”. Hän ajoittaa Kekkosen ja Johannes Virolaisen välirikon samoihin aikoihin:

Virolaisen välirikko Kekkosen ja KGB:n kanssa kumpusi ulkopoliitiikasta. Virolainen toivoi vuonna 1968, että Suomi olisi tuominut Tšekkoslovakian miehityksen samalla tavoin kuin muut Pohjoismaat. Näin Virolainen sai vastaansa KGB:n Helsingin verkostot.

Max Jakobsonin kuolema alkuvuodesta 2013 toi esille sekä Jakobsonin suhteet Kekkoseen että keskustelun Suomen paikasta kylmän sodan maailmassa. Laajassa muistokirjoituksessa (HS 12.3.2013) HS:n entinen päätoimittaja Janne Virkkunen kävi läpi Jakobsonin uraa muun muassa 1960-luvulla ulkoministeriössä ja New Yorkin YK-lähetystössä, jossa Jakobson jatkoi Ralph Enckellin työtä Suomen puolueettomuuspolitiikan kehittäjänä. Jakobsonin ja Kekkosen välillä Virkkunen näkee sekä yhteistyön että vastakkainasettelun piirteitä:

Max Jakobsonin kiistaton älykkyys vei hänet presidentti Urho Kekkosen lähipiiriin, vaikka herrat eivät aina olleetkaan samaa mieltä. Kekkosen kuitenkin sieti luottomiehensä erilaisia näkemyksiä, sillä hyöty oli närkästystä suurempi.

Muutama päivä myöhemmin toimittaja Unto Hämäläinen kirjoitti ”Suomen parhaasta lounaasta” (HS 17.3.2013). Tuo lounas synnytti ajatuksen Etykin huippukokouksesta, joka toteutui vuonna 1975:

Viime viikonloppuna kuollut Max Jakobson muisteli mielellään keskusteluja presidentti Urho Kekkosen kanssa. Usein hän palasi varsinkin yhteen lounaaseen, jonka Kekkosen ja Jakobson söivät huhtikuussa 1969. Kolmantena Tamminiemen pöydässä istui rouva Sylvi Kekkosen.

Kokouksessa pohdittiin, miten Suomi vastaisi Neuvostoliiton ehdotukseen Euroopan turvallisuuskonferenssin järjestämisestä. ”Lounaalla he kehittivät vastauksen, Suomi ottaisikin aloitteen nimiinsä, mutta sen sisältö poikkeaisi Neuvostoliiton ehdotuksesta. Ja Helsinkiä tarjottaisiin kokouspaikaksi.” (Emt.) Etyk on selkeästi 1970-luvun historiaa, mutta Jakobsonin ja Kekkosten yhteisen lounaan kautta sen juuret 1960-luvulla tulevat näkyviksi. Samalla korostuu Suomen kylmän sodan aikainen tasapainottelu ja pyrkimykset länteen.

Kekkosta ja Suomen kylmän sodan historiaa koskevat tulkinnat liittyvät nykyisyydessä selviytymiseen ja siihen, millaisina tulevaisuuden mahdollisuudet nähdään (ks. esim. Hyrkkänen 2011, 266; Tosh 2008, 44). Muun muassa Carr (1963, 130) kuvaa historian prosessimaisuutta keskusteluksi menneisyyden tapahtumien ja tulevaisuuden päämäärien välillä. Suomen kylmän sodan politiikkaa koskevat tulkinnat määrittävät osaltaan sitä, millaisina Suomen 2000-luvun kansainväliset suhteet hahmotetaan. Esimerkiksi toimittaja Kari Huhta arvioi koko sotien jälkeisen Suomen historiaa idän ja lännen välissä kirjoittaessaan Olof Palmén lännenpolitiikasta ja verratessaan sitä Urho Kekkosen toimintaan Vietnamin sodan aikoihin (HS 8.9.2013):

Suomessa 1960-luku sujui erilaisissa merkeissä [kuin Ruotsissa]. Presidentti Urho Kekkosen jyräsi läpi luottamuspolitiikkansa Neuvostoliiton kanssa. Siinä ohessa hän tuli vahvistaneeksi Vietnamin sodan vastaisessa liikehdinnässä neuvostomyönteistä ja syvästi Yhdysvaltain vastaista haaraa. / Niissä oloissa Suomessa ei tiedostettu juuri lainkaan Yhdysvaltain merkitystä Suomen liikkumatilalle Euroopassa, eikä sitä ymmärretty kovin hyvin myöhemminkään.

1960-luvun ja laajemmin kylmän sodan Suomea käsittelevissä historiaviittauksissa paljastuu myös monen Kekkonen tai moneen taipuneen Suomen näkökulma. Ainakin jos ajatellaan, että Kekkonen ei vallankäyttäjänä pelannut ainoastaan itään päin. Etykiin liittyen toimittaja Kari Huhta korostaa, kuinka Kekkostä ajoi länsisuhteiden vahvistaminen (HS 3.12.2008):

Presidentti Urho Kekkosella oli selvä tavoite, kun Suomi ryhtyi ajamaan Euroopan ja Pohjois-Amerikan yhteistä turvallisuuskokousta 1960-luvun lopussa. Kekkoselle oli tärkeää vahvistaa Suomen asemaa Neuvostoliiton puolueettomana naapurina. Prosessiin osallistuneiden diplomaattien mukaan loppuasiakirjan sisältö kiinnosti Kekkostä vain välillisesti.

Tämäkin Kari Huhdan kirjoitus liittyy suoraan julkaisuhetkeen, sillä analyysissään hän tarkastelee Venäjän tuoretta ehdotusta (emt.):

Tällä kertaa Neuvostoliiton perillisvaltio Venäjä ehdottaa Helsingissä uutta turvallisuussopimusta. Moskovan perustelut ovat hyvin samanlaisia kuin ne olivat 1950- ja 1960-luvuilla. Olemassa olevat turvallisuusjärjestelyt eivät toimi, ja tilalle tarvitaan sopimus. Viimeksi Venäjä halusi vahvistaa Venäjän rajat. Tällä kertaa se haluaa pysäyttää lännen etenemisen lähialueellaan.

Näyttää siltä, että monipuolisen historiakuvasiivon ansiosta Urho Kekkonen ja kylmän sodan Suomi taipuvat sanomalehden sivuilla erilaisiin asentoihin – riippuen ajankohtaisista tapahtumista, toimittajan tarpeista tai argumentin suunnasta. Kekkonen elämä ja perintö ovat alttiita historiankäytölle. Toimittajat eivät ole sidottuja mihinkään tiettyihin näkemyksiin, joten sama toimittaja voi jopa poimia historiasta hieman erilaisia painotuksia eri juttuihinsa. Kekkosella on tunnustettu asema suomalaisessa historiakulttuurissa, mutta samaan aikaan Kekkoseen liitetään jopa toisilleen vastakkaisia merkityksiä. Kekkonen symboloi Suomea kylmän sodan keskellä, mutta Kekkonen nimi ei tarjoa yhtä ainoaa, paikalleen sementoitua lukutapaa. Kekkonen historia on elävää historiaa, jota voi ulkopoliitikassa käyttää sekä länsi- että itä-orientaatiota korostavan argumentaation tukena.

Sanomalehden Kekkos-viittaukset historiakulttuurin ilmentäjänä

Sanomalehti osallistuu historiaviittauksillaan kulttuurissa tärkeäksi mielletyn historian määrittämiseen. Noista viittauksista rakentuu esimerkiksi sanomalehden luoma Urho Kekkonen historiakuva, joka on nykyhetkessä syntyvä kokonaiskäsitys merkityksellisiksi katsotuista tapahtumista ja ilmiöistä. *Helsingin Sanomien* historiaviittauksissa näkyy Urho Kekkonen perinnön moninaisuus. Historiallisena toimijana, symbolina tai viittauspisteenä Kekkonen ei typisty yhteen tai kahteen merkitykseen vaan sopii erilaisiin yhteyksiin – kylmän sodan Suomesta puhuttaessa jopa samankaltaisiin yhteyksiin erilaisiin painotuksiin. Jos suomalaisessa historiakulttuurissa on monta Kekkostä, niin myös HS:n rakentama kuva Kekkosesta on elävä.

Kun artikkelin huomio on ainoastaan 1960-lukuviittauksia sisältävissä jutuissa, kuva Urho Kekkosesta rakentuu etenkin presidenttiyden ympärille. Kekkonen on ennen kaikkea vallankäyttäjän. Kekkoseen liitetään määreitä, jotka korostavat hänen merkitystään Suomen historiassa. Kekkonen on ”maakuntakorkeakoulujen kantaisä” ja ”aluepolitiikan voimamies”, jonka kautta muiden

merkkihenkilöiden elämänkulut edelleen määrittävät ja jonka ”yksinvaltaa” vastustettiin. Valta tulee esiin myös teon sanoissa: ”Urho Kekkonen lähes pakotti Suomen Pankin pääjohtajana juuri aloittaneen [Mauno] Koiviston takaisin politiikkaan” (HS 25.11.2013). HS:ssa Kekkonen ei niinkään hiihdä tai kalasta vaan ”pakottaa” ja ”paneeruu”.

HS:n Kekkos-viittausten moninaisuus on kuitenkin rajallista. Se heijastelee ainoastaan presidenttiyttä ja kylmän sodan Suomea, ei niinkään Kekkonen muita elämänvaiheita. Historiakuva ei määritä ainoastaan se, mitä se sisältää, vaan myös se, mitä siitä puuttuu (ks. Kalela 2000, 24–26). 1960-lukuviittauksia sisältäviin juttuihin, joissa mainitaan Kekkonen, ei yllä sen enempää nuori Kekkonen kuin pääministeri Kekkonenkaan. Sen sijaan HS:n 1960-lukuviittauksista rakentuvassa Urho Kekkonen historiakuvassa korostuu Kekkonen presidenttikausi etenkin 1960- ja 70-lukujen näkökulmasta.

Kekkoseseen liitetyt merkitykset ja Kekkonen elämäntyötä koskevat arviot ulottuvat 1960-luvulta aina Etyk-kokouksen aikaan 1970-luvun puoliväliin. Kyse on kylmän sodan Kekkosesta, Suomen itä- ja länsisuhteesta ja Suomen modernisaatiosta. Historiaviittauksissa arvioidaan Kekkonen toimintaa ja perintöä, mutta Kekkonen kautta pohditaan myös Suomen paikkaa historiassa. Siinä missä Kekkonen on suomalaisen yhteiskunnan murrosajan vahva – paikoin vastuullinen – toimija, riippuu Kekkonen toiminnan arviointi idän ja lännen välissä kontekstista, kirjoittajasta ja arvion esittäjästä.

Presidenttiajan korostuminen johtuu yhtäältä aineistorajauksesta mutta toisaalta myös siitä, millainen Kekkonen resonoi suomalaisessa lukijakunnassa ja millaisella Kekkosella on merkitystä suomalaisessa historiakulttuurissa. Mielenkiintoista on, kuinka aineistosta rakentuva kuva Kekkosesta sopii yhteen Torstin (2012, 66–67) ”Kekkonen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolven” kanssa. Torsti hahmottaa vuosina 1945–1958 syntyneen sukupolven keskeiseksi määrittäjäksi Kekkonen, Kekkonen ajan ja kylmän sodan. 1960-lukuviittauksiin rajaaminen korostaa tulkintojen yhdenmukaisuutta mutta ei selitä sitä kokonaan. Yhden sukupolven historiakäsitysten heijastuminen aineistoon voi johtua siitä, että yhä työskentelevässä toimittajakunnassa ja *Helsingin Sanomien* toimittajissa on edelleen tämän sukupolven edustajia. Näin esimerkiksi Kekkos-viittauksia hyödyntäneiden Kari Huhdan ja Unto Hämäläisen Kekkosesta koskevat kokemukset saattavat korostua HS:n Kekkosesta muodostuvassa historiakuvassa historiapoliittiseen keskusteluun osallistuvien aikalaiden ja Kekkonen perintöä arvioivien tutkijoiden tekemien tulkintojen ohella.

Historiaa ja sitä koskevia väitteitä ja tulkintoja on pitkään käytetty politiikan välineenä. Samoin tulkinnat Kekkosesta ovat poliittisia, kun ne perustuvat Kekkonen perinnön julkiseen määrittelyyn tai Kekkonen perinnön hyödyntämiseen oman argumentaation tukena. HS:ssa Kekkonen on menneisyyden vallankäyttäjä, jonka elämäntyö taipuu tarvittaessa nykyisyyden vallankäytön välineeksi. Faberin (1976) jaottelun mukaan Kekkonen elämästä voi sanomalehtijutuissa poimia yksittäisiä positiivisia tai negatiivisia esimerkkejä ja moraalisia opetuksia sekä käyttää niitä tai niistä nousevia arvoja ja merkityksiä symbolisesti hyväksi. Journalistiset tekstit sisältävät arvovalintoja, vaikka ne näyttäisivät luonteeltaan dokumentaarisilta tai objektiivisilta. Kyse on menneisyydenhallinnasta, johon liittyy potentiaalisesti sekä väärinkäyttö että valmistautuminen ja varautuminen erilaisiin mahdollisiin tulevaisuuksiin (ks. esim. Hakkarainen 2016, 38–39). Historian arkipäiväisessä journalistisessä käytössä kyse voi olla siitäkin, että toimittaja tulkitsee historiaa tehdäkseen nykyajan tapahtumia ymmärrettäväksi.

Helsingin Sanomat toimii Kekkos-viittauksillaan sekä suomalaisen historia-kulttuurin ilmentäjänä että sen muokkaajana. Samalla se toimii historiapolitiikan foorumina ja sen aktiivisena toimijana. 1960- ja 1970-lukujen presidentti Kekkonen voi olla journalistisessa tekstissä huomion herättäjä mutta myös kiistan kohde, mistä johtuen on huomioitava viittausten poliittinen ulottuvuus. Toimittajat, mielipidekirjoittajat ja kolumnistit voivat poimia haluamansa Kekkosen etenkin keskusteluun Suomesta idän ja lännen välissä. Tuo keskustelu ei ole ainoastaan ”Kekkosin sukupolven” käymää, sillä Suomen paikka maailmassa on jatkuva debatin aihe. Kylmä sota ja Kekkonen tulevat nousemaan esiin jatkossakin, joten mielenkiintoista tulee olemaan, kuinka ajallinen etäisyys vaikuttaa historiakuvaan ja sen elävyyteen eli siihen, mikä Kekkonen pysyy pinnalla ja kestää parhaiten aikaa.

Toistaiseksi Kekkosin historiakuva tai kylmän sodan politiikka ei ole taipunut yhteen, yhtenäiseen kertomukseen tai tulkintaan, mikä tekee Kekkosesta journalistisesti houkuttelevan viittauskohteen. Painottamalla yhtä puolta voi rajata nykyisyyden tulkintoja yhteen suuntaan, mutta painottamalla jotain toista puolta tulkinnat ohjautuvat toisaalle. HS:n historiaviittausten perusteella voi tulkita, että Kekkosin elämän erilaiset – paikoin ristiriitaiset – elementit pikemminkin vahvistavat kuin heikentävät Kekkosin asemaa suomalaisessa historiakulttuurissa. Journalismin ja ajan kulumisen on tulkittu tyypistävän historiaa koskevia tulkintoja sekä hiovan tarinoista pois yksityiskohtia ja nyanseja (ks. esim. Lindgren 2012; Kitch 2007; Kitch 1999), mutta ainakaan vielä Urho Kekkoselle ei ole näin päässyt käymään.

Tutkimusaineisto

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2008.

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2013.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka (2000) ”Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana”. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2000.

Carr, E. H. (1963 [1961]) *Mitä historia on?* Helsinki: Otava.

Clerc, Louis (2012) ”Tiedotusvälineet ulkopoliittikan historian lähteinä. Esimerkkejä Ranskan historiasta vuosina 1900–1970”. Teoksessa Erkka Railo & Paavo Oinonen (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.

Edy, Jill A. (1999) ”Journalistic Uses of Collective Memory”. *Journal of Communication* 49: 2, 71–85.

Faber, Karl-Georg (1978) ”The Use of History in Political Debate”. *History and Theory* 17: 4, 36–37.

Fulbrook, Mary (2002) *Historical Theory*. Lontoo: Routledge.

Hakkarainen, Petri (2016) ”Ajattelua ajoissa”. Teoksessa Antti Blåfield (toim.). *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Helsinki: Siltala.

Hemánus, Pertti (1990) *Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hentilä, Seppo (2001) ”Historiapolitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö”. Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.). *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS.

Herkman, Juha (2005) *Kaupallisen median ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.

Hyrkkänen, Markku (2011) ”Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä”. *Historiallinen Aikakauskirja* 109:3, 254–266.

Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kalela, Jorma (2001) "Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia". Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos. *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS.
- Kitch, Carolyn (1999) "Twentieth-century Tales: Newsmagazines and American Memory". *Journalism & Communication Monographs* 1:2, 119–55.
- Kitch, Carolyn (2006) "'Useful Memory' in Time Inc. Magazines. Summary Journalism and the Popular Construction of History". *Journalism Studies* 7:1, 94–110.
- Kitch, Carolyn (2007) "Selling the 'Authentic Past': The New York Times and the Branding of History". *Westminster Papers in Communication and Culture* 4:4, 24–41.
- Koivunen, Anu (2003) *Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niska-vuori Films*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: SKS.
- Koselleck, Reinhart (2004 [1979]). *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Koskinen, Heikki J. (2014) "Valokuva, muisti ja ontologia". Teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.). *Muisti*. Tampere: Tampere University Press. Acta Philosophica Tamperensis vol. 6.
- Kurvinen, Heidi (2011) "Sukupuolikuvaus liikkeessä – Toimittajuuden ja sukupuolen sidokset tv-sarjassa *Uutishuone*". *Lähikuva* 24:2, 7–23.
- Kuusi, Hanna (2008) "Lankeemuksesta arkisiin irtiottoihin: Naisten humala valkokankaalla 1950- ja 1960-luvulla". *Lähikuva* 21:4, 40–55.
- Lehtisalo, Anneli (2011a) "Memory Studies – kohti tutkimusalueen vakiintumista". *Lähikuva* 24:2, 53–60.
- Lehtisalo, Anneli (2011b) *Kuin elävinä edessämme. Suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina 1937–1955*. Helsinki: SKS.
- Lindgren, Mikko (2012) *Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967–2007*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MacMillan, Margaret (2010 [2009]) *The Uses and Abuses of History*. Croydon: Profile Books.
- Meinander, Henrik (2010) *Kekkografia*. Helsinki: Siltala.
- Miettunen, Katja-Maria (2009) *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Saarijärvi: SKS Bibliotheca Historica 126.
- Nyysönen, Heino (1999) *The Presence of the Past in the Politics*. Jyväskylä: SoPhi.
- Orwell, George (2008 [1949]) *Nineteen Eighty-Four*. Englanti: Penguin Books.
- Pajala, Mari (2006) *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimuksia 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pajala, Mari (2012) "Televisio kulttuurisen muistin median. Miten itsenäisyyspäivä alkoi merkitä sotamuistelua?" Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.). *Media historiassa*. Historia Mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 127–150.
- Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Reunanen, Esa (2013) "Varovasti tabloidimaisemmaksi". Teoksessa Esa Reunanen (toim.). *Pienempään kuosiin. Helsingin Sanomien ja Satakunnan Kansan tabloidi-uudistus sisällön, tekijöiden, lukijoiden ja ilmoittajien näkökulmasta*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET.
- Sturken, Marita (1997) *Tangled Memories. The Vietnam War, The AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering*. Berkeley: University of California Press.
- Torsti, Pilvi (2012) *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tosh, John (2008) *Why History Matters*. Kiina: Palgrave Macmillan.
- Töyry, Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Viestinnän julkaisuja 10. Saarijärvi: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Watt, Donald Cameron (1991) "Mitä oman ajan historia on?" Teoksessa Seppo Hentilä & Timo Turja (toim.) *Poliittinen historia, Suomi ja muut*. Oulu: Oulun kirjateollisuus.
- Zelizer, Barbie (2008) "Why Memory's Work on Journalism Does Not Reflect Journalism's Work on Memory". *Memory Studies* 1:1, 79–87.

Jukka Rastas

VTM, Poliittikan tutkimuksen laitos, Turun yliopisto

Kaksi kuningasta Urho Kekkonen Kari Suomalaisen pilapiirroksissa

Kari, Kekkonen ja uusi aika

Tämä katsaus perustuu Kari Suomalaisen vuosina 1950–1986 *Helsingin Sanomissa* ja *Viikkosanomissa* julkaistuihin Urho Kekkonen-käsittelyihin pilapiirroksiin. Kari Suomalainen – tai Karia, millä nimimerkillä hänet tunnettiin – voi hyvällä syyllä kutsua Suomen kautta aikojen merkittävimmäksi pilapiirtäjäksi. Hänestä tuli 1950-luvun alussa *Helsingin Sanomien* pilapiirtäjänä yksi näkyvimmistä Urho Kekkonen-kriitikoista. Muiden vaietetessa Kari jatkoi. Katsauksen empiiriset tutkimustulokset perustuvat laajan aineiston läpikäymiseen ja luokitteluun hyödyntämällä sisällönanalyysin menetelmiä. Karin pilapiirroksia on asetettu oman aikansa kontekstiin ja aiemman tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

Karin pilapiirroksia luovat aikalaiskuvan Urho Kekkonen-aikakaudesta ja niistä poliittisista ja yhteiskunnallisista voimista, jotka ohjasivat kehitystä. Pilapiirroksia eivät koskaan edusta objektiivista totuutta, vaan on otettava huomioon niiden luonne subjektiivisena ja kärjistävänä näkemyksenä (Navasky 2013, 35; Ylönen 2001, 17). Karin Kekkonen-kuvaa tutkittaessa keskeisessä roolissa ovat piirtäjän intressi ja hänen edustamansa maailmankatsomus; Kari Suomalainen oli arvoiltaan konservatiivi (Ylönen 2001, 266; Niiniluoto 1979, 99). Kekkonen edusti hänelle tietyn poliittisen suuntauksen keulakuvaa.

Kuitenkin pilapiirroksia ovat historiantutkimuksen välineenä informatiivinen lähde rekonstruoitaessa aikalaiskäsitysten kautta Kekkonen-Suomen syntyä ja kehitystä. Laajan aineiston kautta yksittäiset pilapiirroksia asettuvat osaksi kokonaiskuvaa. Vaikka Karin pilapiirroksia ovat usein reagoineita ajankohtaisiin tapahtumiin, niistä on pidemmällä ajanjaksolla havaittavissa laajempia kehityskulkuja: ne ovat tallentaneet historiaa sen syntyhetkellä. Pilapiirroksia yleensä on myös nähtävä merkittävänä yhteiskunnallisen keskustelun luojana. Pilapiirroksissa on voimaa, ja siksi ne on usein nähty uhkana vallanpitäjille – niin myös Kekkonen-ajan Suomessa. Poliittisesti kuohuvina aikoina pilapiirros menestyy, ja sen merkitys kasvaa, kun eri poliittiset suunnat ja arvomaailmat pyrkivät saattamaan kilpailijansa naurettavaan valoon vahvistamalla stereotyyppisiä mielikuvia (Navasky 2013, 35; Rivers 1991, 250–251; Ylönen 2001, 16). Kekkonen ei kyennyt suitsimaan Karia, ja hän ei voinut lopulta muuta kuin niellä ”myrkyn” ja kestää Karin terävät pistot (Niiniluoto 1979, 139).

Kari Suomalaisen menestyksen myötä pilapiirtäjät yleistyivät suomalaisissa sanomalehdissä. Kari oli suomalaisen pilapiirtämisen merkittävimpiä kehittäjiä. Hänen vaikutuksensa oli suuri sekä pilapiirroksen merkityksen ja aseman vahvistumisessa että tyylin kehittämisessä. Suomen vaikeasta ja luonnollisesti myös tiedonvälityk-

Katsauksen kuvia on käytetty tieteellisessä tarkoituksessa.

seen vaikuttavasta ulkopoliittisesta asemasta huolimatta suomalainen pilapiirros kehittyi siihen rooliin ja siihen muotoon, jollaisena me sen nykyään tunnemme. (Ylönen 2001, 262–266.)

Karin työssä yhdistyivät hänen kykynsä, poliittinen näkemyksensä ja *Helsingin Sanomien* tarjoama foorumi, jolla hän pääsi laajalti levittämään mielipiteitään (Porvali 1999, 56–57; Ylönen 2001, 264). Lehti tarjosi Karille taiteellisen vapauden, sillä hän oli omistaja Eljas Erkon suojeluksessa (Porvali 1999, 56–58; Niiniluoto 1990, 18). Kun Kari aloitti *Helsingin Sanomissa*, hänen kriittinen linjansa ei ollut mitenkään poikkeuksellinen. Hänen kuvansa Kekkosesta oli laajojen kansalaispiirien jakama. Kari itse sanoi olleensa Kekkos-vastaisen rintaman lemmikki. Hän näki Kekkosen 1950-luvulla todellisena vaarana Suomen itsenäisyydelle, ja hänen piirroksistaan välittyy pelko Kekkosen noususta presidentiksi. (Niiniluoto 1979, 138.)

Suomettuminen ja Karin Suomi

Suomettuminen on ristiriitainen käsite, ja se jakaa suomalaisia historiantutkijoita. Osa korostaa ilmiön vahingollisuutta, ja osa taas kiinnittää huomiota Kekkosen valtakauden saavutuksiin. (Seppänen 2009, 132, 280–283.) Ilmiön taustalla on nähty sotien jälkeinen poliittinen suunnanmuutos ja Neuvostoliitosta riippuvainen ulkopoliittinen asema (Laqueur 1980, 6–7; Vihavainen 1991, 9). Suomettumistermi antoi kasvot ja nimen sille aikakaudelle, jona Neuvostoliitto vaikutti Suomen politiikan taustalla suoraan tai epäsuorasti (Mouritzen 1988, 2, 365, 367).

Vaikka termi syntyikin vasta 1960-luvulla, suometumisesta voi puhua myös tätä edeltävällä ajalla. Ilmiöön liitetyt piirteet olivat näkyvissä politiikassa ja laajemmin yhteiskunnassa jo aiemmin. (Kallenautio 2005, 305; Vihavainen 1991, 9, 19; Maude 1976, 45; Tarkka 2012, 277–278.) Tämän katsauksen tarkoituksena ei ole ottaa kantaa suomettumiseen itsessään. Tarkoitus on tuoda esiin, miltä Kekkosen vallankäyttö Karin pilapiirroksissa näytti ja miten Kari havainnoi suomettumisilmiötä; millaisia piirteitä hänen näkökulmansa korostaa? Hedelmällisintä onkin keskittyä siihen, kuinka Kari aikalaisena koki suomettumisilmiön. Hänen pilapiirroksensa näkemystä ei pidä ottaa totuutena suometumisesta vaan yhtenä näkökulmana monista.

Kekkonen ja suomettumisen kietoutuivat syy- ja seuraussuhteeseen. Suomettumisen liittyi Karin pilapiirroksissa vahvasti Kekkosin johtajuuteen ja hänen asemaansa. Kekkonen ei luonut suomettumisilmiötä, mutta piirrosten mukaan se voimistui hänen aikakaudellaan. Myös pilapiirrosten keskeiset suomettumiseen liittyvät elementit ovat vahvasti sidoksissa Kekkoseen. Kari käsitteli Kekkos-aiheisten pilapiirroksensa kautta sitä, miten suomettumisen vaikutti Suomen riippumattomuuteen, porvarilliseen yhteiskuntaan ja demokraattiseen järjestelmään.

Urho Kekkosin valtakaudella kriittisten mielipiteiden esittäminen kuului perustuslain suojaamaan sananvapauteen. Tiedotusvälineisiin kohdistunut paine edisti itsesensuurin voimistumista. Sananvapauden puolustaminen ja käyttäminen oli riippuvainen niistä yksilöistä ja lehdistä, jotka vallitsevasta ilmapiiiristä huolimatta hyödynsivät ilmaisuvapauttaan. Karin piirrokset toimivat Kekkos-kriittisenä kanavana vuosikymmeniä. *Helsingin Sanomien* rooli oli merkittävä antaessaan Karille vapauden säilyttää oman linjansa. *Helsingin Sanomien* kannalta taas Kari antoi mahdollisuuden tuoda esiin niitä asioita, joista pääkirjoitus ja muu uutisisältö joutuivat vaikeutumaan.

Karin pilapiirroksia voi tutkia ikään kuin ulkopuolisen tarkkailijan aikalaiskuvana tai sitten aktiivisen toimijan pyrkimyksenä muokata lukijoiden maailmankuvaa, puuttua kehitykseen ja vaikuttaa harjoitettuun politiikkaan. Sitoutumattoman lehden pilapiirtäjänä Kari Suomalaiselle avautui mahdollisuus muokata laajan yleisön

käsityksiä. Hän saattoi valtakunnan johtavan sanomalehden kautta tavoittaa nekin, jotka olivat poliittisilta mielipiteiltään eri linjoilla hänen kanssaan. Oman lisänsä hänen suosionsa leviämiseen antoivat hänen säännöllisesti julkaisemansa, suuriin painosmääriin yltävät kokoelmansa. Niiden kautta hän saavutti niidenkin tietoisuuden, jotka eivät kuuluneet *Helsingin Sanomien* lukijoihin.

Kari Suomalainen nousi myös nimimerkkinsä takaa persoonana esiin tunnetuksi hahmoksi suomalaisessa julkisessa elämässä. Julkisuus lisäsi hänen arvovaltaansa käydä yhteiskunnallista keskustelua. Yksi Karin asemaan vaikuttanut tekijä oli myös se, että hän ei omien sanojensa mukaan ollut puoluepoliittisesti sitoutunut. Näin häntä ei voinut syyttää jonkin poliittisen ryhmän suosimisesta (Niiniluoto 1979, 137–138, 141), vaan hänellä oli mahdollisuus kritisoida kaikkia. Hän halusi pysyä syrjässä politiikan ja poliitikkojen suhteen säilyttääkseen abstraktin näkökulmansa ja käsitelläkseen pilapiirroksissaan poliittisia toimijoita ainoastaan heidän toimintansa kautta (Niiniluoto 1977, 134–135). Tähän perustui varmastikin Karin pyrkimys pitää henkilökohtaisella tasolla etäisyyttä Kekkoeseen (Niiniluoto 1979, 140).

Oman riippumattomuutensa vuoksi Karista tuli pelätty, jopa vihattu hahmo, jota kohtaan kanavoitui voimakasta arvostelua ideologisesti eri mieltä olevien taholta. Karin voima oli suuresti juuri siinä, että hän ei pelännyt asettua vastakkain kenenkään poliittisen tai yhteiskunnallisen toimijan kanssa, jonka arvomaailma soti hänen omaansa vastaan. Kaikki poliitikot oikealla ja vasemmalla saivat olla varpailaan hänen pilapiirroksensa suhteen. Tosin Kari nautti myös poliittisissa piireissä kunnioitusta, sillä mielipide-eroista huolimatta hänen pilapiirroksensa osuvuutta ja tarkkanäköisyyttä harva saattoi vähätellä.

Loppujen lopuksi pääsy hahmoksi Karin pilapiirrokseseen koettiin saavutuksena. Pilapiirroksessa huumori pehmentää muuten voimakasta viestiä. Kekkosengin tiedetään raivostuneen Karille ja halunneen suitsia häntä, mutta toisaalta tiedetään hänen arvostaneen Karin pilapiirroksia. Hänen piirroksensa naurattivat lopulta siis myös kritiikin kohteita. Karin voi nähdä vaikeina kylmän sodan vuosina lievittäneen jännitteitä antaessaan kansalaisten suuttumukselle turvallisen purkautumisväylän.

Karin pilapiirrosten myötä *Helsingin Sanomat* saattoi esittää vallitsevasta Kekkoesta ja neuvostoyönteisestä suuntauksesta poikkeavia käsityksiä. Karin pilapiirrosten kautta Kekkos-kriittinen näkemys tunkeutui *Helsingin Sanomissa* esille itsesensuurin läpitunkemasta media-ilmapiiristä huolimatta. Pilapiirroksiset – ja varsinkin Karin pilapiirroksiset – on nähtävä sananvapautta puolustavana vaihtoehtoisena mielipidekanavana tuoda esiin niitä asioita, joista lehdet joutuivat muuten vaikenemaan. Karin pilapiirroksia ei pidä ajatella objektiivisena totuutena, vaan ne on nähtävä yhtenä maailmankatsomuksena ja näkökulmana. Tämän katsauksen piirrosten kautta avautuukin kuva Karin Suomesta.

Sotienjälkeinen aika asetti haasteita suomalaiselle journalistiselle työlle. Tiedotusvälineissä jouduttiin ottamaan huomioon uudet ulkopoliittiset realiteetit. Karin piirroksiset ja *Helsingin Sanomat* on nähtävä osana tätä muuttunutta mediaympäristöä. ”Vaaran vuosina” 1944–1948 tiedotusvälineitä ohjattiin valtiojohdon taholta varovaisuuteen Neuvostoliiton suhteen. Itsesensuurin siemen oli kylvetty. (Salminen 2004, 190–191.) Tiedonvälityksestä kehittyi varsinainen taistelulentä osana laajempaa vastakkainasettelua kilpailevien maailmankatsomusten välillä.

Vasemmiston piirissä pyrittiin aktiivisesti valjastamaan kaikki tiedotustoiminta oman asian puolelle siirrettäessä Suomi sosialismiin. Vastapuolellakin ymmärrettiin tiedotusvälineiden rooli puolustettaessa vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää. Marxilaisen ja liberaalia läntistä journalistista näkemystä edustavan suuntauksen välillä alkoi taistelu informaation hallinnasta. (Salminen 2004, 21,23.) Politisoituvassa viestinnässä merkittävään rooliin nousivat sitoutumattomat sanomalehdet. Itsesensuurin ja Kekkosin varaan rakentuneen konsensuksen myötä Yle ja puoluelehdistö joutuivat

omaksumaan entistä tiukemmin roolin vasemmistolaisen ja neuvostoliittolaisen tiedotuspropagandan välineenä. (Salminen 2004, 23, 24, 26, 28–29, 146, 159, 187–189.)

Helsingin Sanomat ui vastavirtaan ja taisteli sitoutumattoman lehdistön aseman säilyttämiseksi läntisen journalistisen perinteen puolesta marxilaista vaikutusta vastaan. Karin pilapiirroksiset olivat keskiössä jakaantuneessa mediakentässä; hän edusti kaikkea sitä, mitä voimistuva marxilainen koulukunta vastusti – itsenäistä, sitoutumatonta ja yksilökeskeistä tiedonvälitystä. (Salminen 2004, 78–79, 173–174.) Katsaukseen valitut esimerkkipiirroksiset antavat kattavan läpileikkauksen siitä, millaisena Kekkosen vallankäyttö näyttäytyi Karin katsantokannassa ja millaista Kekkosen kuvaa hän rakensi yhtenä suomalaisen median harvoista kriittisistä äänistä. Esiin nousevat ulkopoliittinen linja, puolueettomuuspolitiikka, ulkopoliittinen diskriminointi, yhteiskunnallinen ilmapiiri ja demokratian tila.

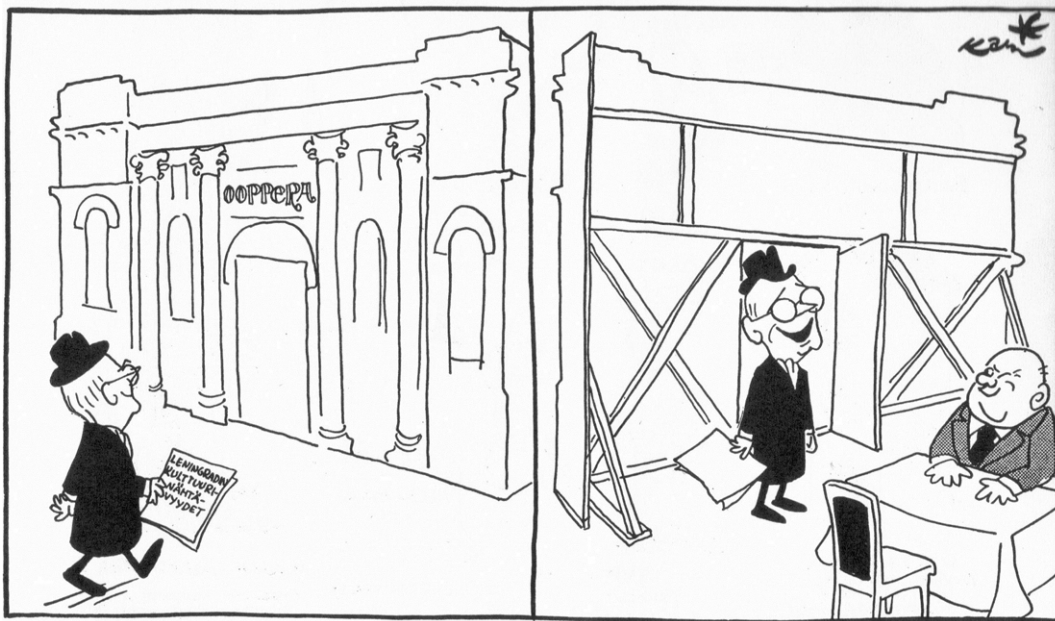
Kekkosen ulkopoliitiikka ja Karin linja

Kari arvosteli avoimesti piirroksissaan Neuvostoliiton puuttumista Suomen sisäisiin asioihin. Hänen pilapiirroksensa edustivat vastavoimaa puolustaessaan kansallista etua ulkopoliitiikassa. ”Toiset pitivät Paasikiven reaalipoliitiikkaa myöntyväisyyden rajana, ja toiset katsoivat Mannerheimin pidättyvyyden olleen oikea linja. Kekkosen kannattajat näkivät hänen toimiensa pysyvän isänmaallisuuden rajoissa”. (Häikiö 2008, 198–199.)

Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden rauhallinen jakso päättyi 1950-luvun lopulla, kun kommunistien vaalivoitto vuoden 1958 vaaleissa muutti sisäpoliittista asetelmaa (Suomi 1992, 130, 132). Maiden välit viilenivät, ja niiden suhteissa alkoi yöpakkasiksi nimitetty kriisi. Neuvostoliitto painosti Suomea kaataakseen hallituksen. (Rentola 1997, 414.) Kekkosen lähti vuoden 1959 alussa epäviralliselle lomamatkalle Leningradiin tutustuakseen kulttuuriin. Neuvostoliiton painostus Suomea kohtaan päättyi Kekkosen ja neuvostojohdon tapaamiseen ”sattumalta”. (Suomi 1992, 201; Kallenautio 2005, 98.)

Kari otti piirroksellaan (*Helsingin Sanomat* 23.1.1959) kantaa yöpakkaskriisiin. Piirroksesta näkee Karin tuon ajan erittäin voimakkaan Kekkosen vastaisuuden. Hän katsoo kriisin olleen ennalta lavastettu Kekkosen aseman vahvistamiseksi, eikä mitään todellista kriisiä ollut olemassakaan. Kari kuvaa Kekkosen kulttuurimatkan ”Potemkinin kulisseinä” (Seppänen 2004, 176–177). Kuvassa silmää iskevä Hruštšov viittaa Kekkosen ja Neuvostoliiton yhteistyöhön Fagerholmin hallituksen kaatamiseksi. Yöpakkasten seurauksena alettiin yleisesti puhua ulkopoliittisista ”edellytyksistä”, ja Kari arvosteli kriisin hyödyntämistä sisäpolitiikassa. Neuvostoliitolla oli valtaa Suomen hallitusratkaisuihin, ja sisäpolitiikassa menestyivät sen tukemat henkilöt (Suomi 1992, 211; Seppinen 2004, 334).

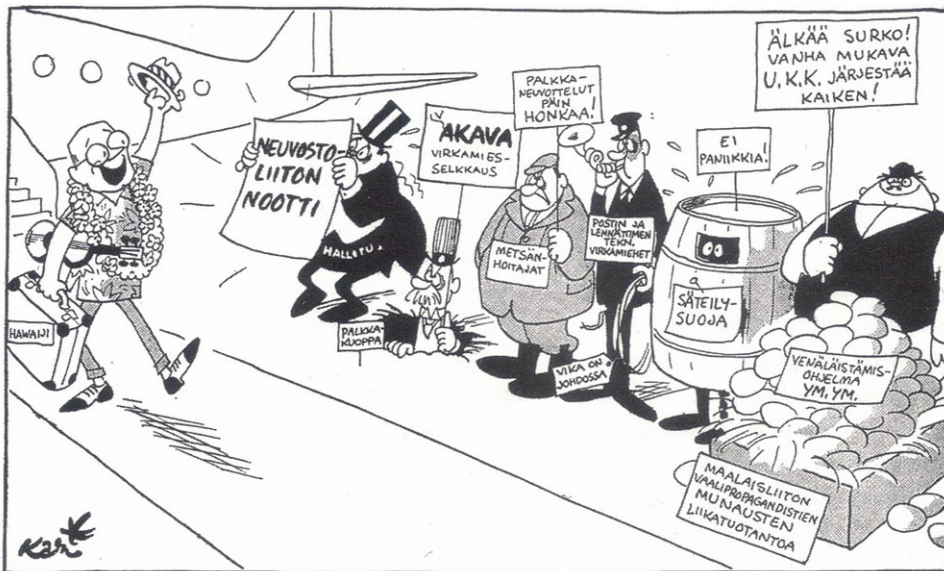
Kekkosen lähti syksyllä 1961 Yhdysvaltoihin, jonne hän sai Suomesta tiedon Neuvostoliiton lähettämästä nootista (Suomi 1992, 446–448; Kallenautio 2005, 136). Toisessa Karin piirroksessa (*Helsingin Sanomat* 3.11.1961) Kekkosta odotetaan kuin pelastavaa sankaria, ja hän palaa kotiin huolettomana kriisistä huolimatta. Kari vihaa nootin liittyvän vaaleihin. Maalaisliitto lupaa piirroksessa Kekkosen järjestävän asiat kuntoon. Kari katsookin maalaisliiton pelaavan noottikriisillä presidenttipeliä. Noottikriisi hyödytti Kekkosta, ja hänestä tuli erottamaton osa sisä- ja ulkopoliitiikkaa (Soikkanen 2003, 43–44; Suomi 1992, 545, 548; Seppinen 2004, 401). Kari kuvaa piirroksessa Suomessa vallinnutta epävarmuutta. Siitä näkee hänen suhtautumisensa kriisin vakavuuteen: hän antaa kuvan, että se oli vaarattomampi, kuin on annettu ymmärtää.

HS. 23. 1. 59

Kulttuurin neuvottelupäivät

Kari otti piirroksillaan kantaa yöpakkaskriisiin ja viittasi sen olleen lavastettu. Kuva: HS 23.1.1959.

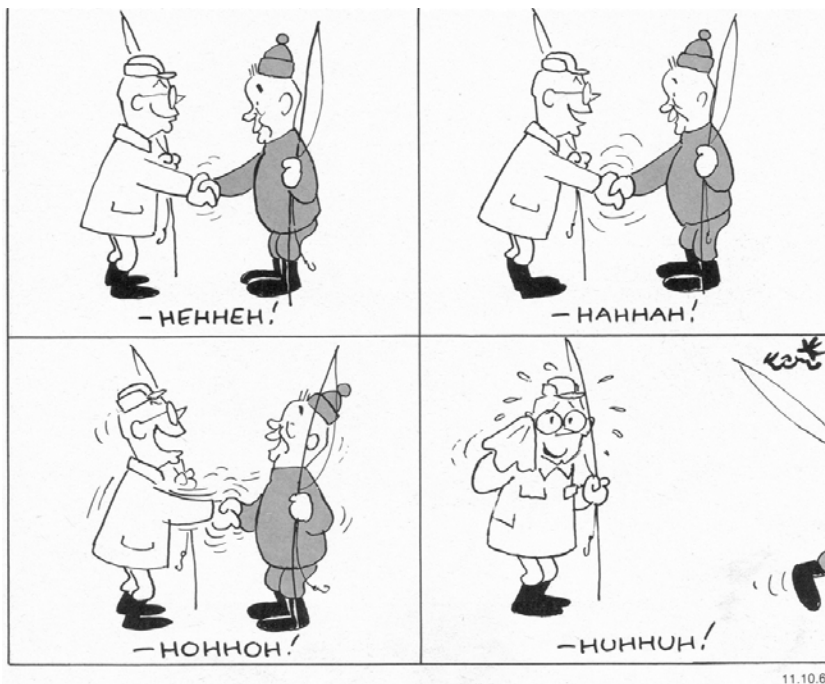

- Aloha! Onko tapahtunut mitään erikoista sillä aikaa kun olin poissa?
HS 3.11.1961

Karin pilapiirros, jossa Kekkonen palaa noottikriisistä huolimatta huolettomana Yhdysvalloista Suomeen, vihjaa maalaisliiton pelanseen noottikriisillä presidenttipeliä. Kuva: HS 3.11.1961.

Tšekkoslovakian miehitys syksyllä 1968 oli vaikeaa aikaa Suomelle ja Kekkoselle henkilökohtaisesti. Kekkonen oli uskonut, että Neuvostoliitto antaa liittolaistensa kehittyä ilman sotilaallista puuttumista asioihin, mutta miehitys sai Suomen pelkäämään samaa kohtaloa tai ainakin tiiviimpää yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Tšekkoslovakian tapahtumat olivat yllätys Suomen johdolle. (Suomi 2010, 441, 443–444; Meinander 1999, 411–412; Kallentautio 2005, 214, 216.)

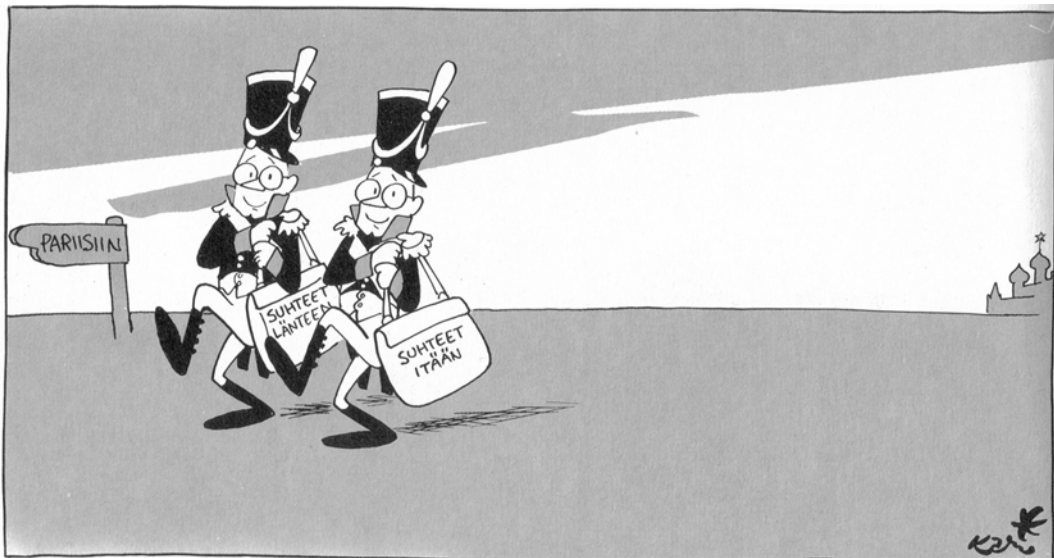
Eräs Karin asiaa käsittelevä piirros (*Helsingin Sanomat* 11.10.1968) liittyy Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosyginin Suomenvierailuun myöhemmin syksyllä. Suomessa oltiin huolissaan matkan tavoitteesta. (Suomi 2010, 444–445; Meinander 1999, 412; Jacobson 2001, 462.) Piirros kuvaa hyvin Suomessa laajasti vallinnutta epävarmuutta, joka ulottui Kekkoseen saakka. Nyt Kari ei piirroksessaan epäile matkan olevan Suomen sisäpolitiikkaan liittyvää ulkopoliittista peliä, eikä hän arvostele Kekosta. Piirroksen Kekkonen näyttää olevan aidosti huolissaan Suomen asemasta. Piirros tiivistää hyvin Tšekkoslovakian kriisin vaikutuksen Suomeen: epävarmuuden jälkeen tuli suuri helpotus. Tässä piirroksessa Kari esittää Kekkosien sympaattisessa valossa. Vaikka Kari pysyi Kekkosien kriitikkona, alkoi hän kuitenkin nähdä tämän lempeämmin.

Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosyginin Suomenvierailua kuvaava pilapiirros osoittaa, että Tšekkoslovakian kriisi sai Karin näkemään Kekkosien aiempaa lempeämmin. Kuva: HS 11.10.1968.

Puolueettomuuden ihanne ja todellisuus

Kari toivoi Paasikiven periaatteiden kunnioittamista Kekkosien aikakaudellakin, ja hän laitto piirroksissa usein vastakkain Paasikiven reaali politiikan ja Kekkosien liiallisen myötäilyn politiikan (Vihavainen 1991, 33). Piirrokset henkivät epäluottamusta Kekkosien aikaa kohtaan ja pelkoa etäännyttämisestä Paasikiven alkuperäisistä tavoitteista. Kari toi esiin eron puolueettomuuden ihanteen ja Suomen puolueettomuuspolitiikan todellisuuden välillä. Hänen piirroksensa varoittivat puolueettomuuteen

"Päin Ranskaa kaks' urhoa samoaa,
oli kumpikin Venäjän vanki ..." — Heinrich Heine

21.10.62

Kekkosen valtiovierailua Ranskaan kuvaava piirros mukailee Heinrich Heinen runoa Napoleonin Venäjän-retkestä. Kuva: HS 21.10.1962.

kohdistuvista vaaroista. Vallitsevan tilanteen kuvaamisen ohella piirroksiset tuovat esille myös näkemyksen siitä, millainen suomalaisen yhteiskunnan tulisi olla. Pila-piirtäjä ei voi ainoastaan seurata poliittista tilannetta, vaan hänen on tuotava esiin oma mielipiteensä hyvästä yhteiskunnasta.

Suomen suhteet länteen olivat riippuvaisia niiden vaikutuksesta idänsuhteisiin. Yksi Karin piirros (*Helsingin Sanomat* 21.10.1962) liittyykin Kekkosen valtiovierailuun Ranskaan, sen jälkeen kun tämä oli juuri palannut Neuvostoliiton matkalta (Suomalainen 1985, 130). Piirroksessa viitataan Neuvostoliiton erityisasemaan, kun kaksi Kekkosta matkaa Ranskaa kohti mukaillen Heinrich Heinen runoa Napoleonin Venäjänretkestä. Se kertoo Suomen voivan rakentaa suhteita länteen vain, jos ne eivät ole ristiriidassa hyvien idänsuhteiden kanssa.

Kari ei piirrostensa suomettumiskritiikistä huolimatta menettänyt uskoaan Suomen kansalliseen selviytymiseen. Hän ymmärsi kuitenkin idealismin ja realismin välimatkan ja totesi eräässä piirroksessaan, ettei moraalista ole jäljellä kuin moraalisten miesten patsaat. Hän ei maininnut suomettumistermiä monessakaan piirroksessaan, vaikka suomettuminen sinänsä oli keskeisessä osassa hänen tuotantoaan. Suomettumisen takana olevat tekijät esiintyivät piirroksissa laaja-alaisesti jo kauan ennen termin syntyä. Hän olikin ensimmäisiä, joka nosti esiin myöhemmin suomettumisena tunnetun ilmiön.

Karin piirroksiset kuvaavat idän ja lännen vastakkainasettelun heijastumista Suomeen. Hän halusi piirrostensa kautta osoittaa puolueettomuuspolitiikan käytännön ongelmat. Kekkonen sai maailmalla kunnioitusta taitavasta henkilökohtaisesta suhteiden hoidostaan (Soikkanen 2003, 49, 52–53), eikä Karikaan piirroksissaan arvostellut Kekkosen kykyjä. Piirroksista välittyy kuitenkin kritiikki Kekkosen keskittymisestä henkilökohtaisessa diplomatiassa liiaksi itään. Ulkomailla Suomen Neuvostoliittoa myötäilevä toiminta vahvisti kuvaa suomettumisesta, vaikka Urho Kekkonen pyrkikin hälventämään maailmalla epävarmuutta Suomen puolueettomuudesta ja tuomitsemaan puheet suomettumisesta (Suomi 2010, 457–458, 486–488, 490; Kallenautio 2005, 173–174).

Kari kuvasi piirroksissaan myös sitä, miten hyvien suhteiden säilyttäminen Neuvostoliittoon oli Suomen diplomatian keskeisin tavoite. Suomi ei voinut arvostella neuvostoleirin ihmisoikeusloukkauksia niin kuin muut länsimaat. Suomen johto vaikeni Itä-Euroopan tilanteesta, kuten eräs Karin piirroksista havainnollistaa (*Helsingin Sanomat* 12.11.1980). Kuvassa Kekkonen on lähdössä Moskovaan. Kuva liittyy Puolassa alkaneisiin demokratiamielenosoituksiin Solidaarisuus-liikkeen johdolla (Visuri 2006, 245; Reimaa 2013, 222). Puolan tilanne asetti vastakkain sosialistisen leirin todellisuuden ja ETYK:n tavoitteet.

HS 12.11.80

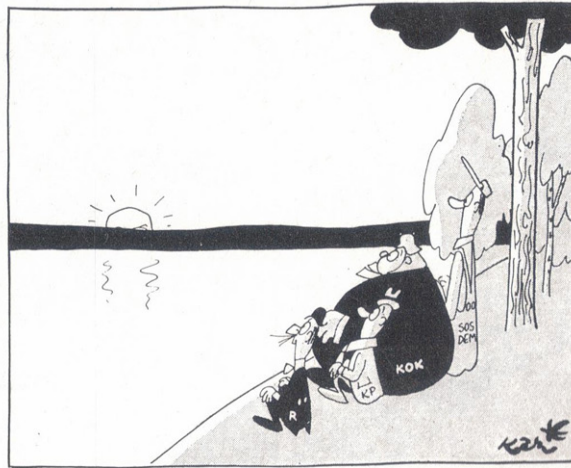
– Muistakaa, että sitten kun kerromme tukevamme yhteisiä ETYK-pyrkimyksiä, emme käytä sanaa solidaarisuus.

Karin pilapiirroksiset kertoivat hyvien Neuvostoliiton suhteiden olleen Suomen diplomatian keskeisin tavoite. Kuva: HS 12.11.1980.

Ulkopoliittinen diskriminointi ja Kekkos-konsensus

Kari käsitteli piirroksissaan laajasti ulkopoliittisen diskriminoinnin seurauksia sisäpolitiikassa. Yöpakkaskriisi toi ulkopoliittikan vastakkainasettelun kärjistetymin esiin, sillä se voimisti Kekkonen arvostelua (Suomi 1992, 214–215; Kallenautio 2005, 104). Suomen politiikassa oli kaksi kilpailevaa suuntausta: Kekkos-vastainen ja Kekkosta tukeva rintama. Piirroksissaan Kari kuvaa voimakkaasti jakautuneen sisäpolitiittisen asetelman, ja niissä korostuu SDP:n johtava rooli Kekkonen vastaisessa taistelussa. Oppositio rakensi yhteisrintaman Kekkosta vastaan. Kekkonen oli saamassa varteenotettavan kilpailijan myös 1962 vaaleihin, kun SDP asetti Olavi Hongan presidenttiehdokkaakseen. Puolue keskittyi yöpakkasten jälkeen Kekkonen kaatamiseen seuraavissa vaaleissa. (Soikkanen 2003, 44; Suomi 1992, 2015; Kallenautio 2005, 103.) Syntyi Honka-liitto.

Auringonlaskun odotus juhannuksena 1961.

23.6.61

Pilapiirros ennakoi vuoden 1962 presidentinvaalien tulosta: aurinko ei laske juhannuksena, eikä Kekkonen poistu vallasta. Kuva: HS 23.6.1961.

Neuvostoliiton edustajat seurasivat tarkkaan Suomen sisäpoliittista kehitystä ja alkoivat entistä enemmän puuttua siihen virallisesta puuttumattomuuden korostamisesta huolimatta (Nevakivi 1996, 157–158). Kekkonen aikoi pysyä Karin pilapiirroksen (*Helsingin Sanomat* 23.6.1961) mukaan vallassa. Piirros on tyyppillistä Karia ja perustuu yksinkertaiseen vähäsanaiseen oivallukseen kuvaten hyvin presidentinvaalijännitteitä. Piirroksessa oppositio seuraa keskikesällä vakavana, kun aurinko ei laskekaan; Karin pilapiirros ennakoi oikein, että Kekkonen ei poistu maisemista. Lyhyt kuvateksti paljastaa piirroksen ratkaisun, sillä eihän aurinko juhannuksena laske. Piirros huokuu pahaenteistä uhkaa Honka-liiton suhteen ja antaa ymmärtää, että Kekkosella on vielä sanansa sanottavana.

Karin piirrosten hahmot kuvasivat hyvin puolueiden ominaisluonnetta Kekkonen kaudella. Puolueet ovat piirroksissa keskeisessä roolissa Kekkonen valta-aseman taustalla. Hahmot muistetaan edelleen, vaikka puolueet ovatkin muuttuneet entisajoista. 1960-luvulla ne vakiintuivat piirroksissa kuvaamaan suomalaista puoluepolitiikkaa (Ylönen 2001, 269). Poliitikot vaihtuivat, mutta puoluehahmot pysyivät mukana. Ne näyttivät puolueiden taistelun kovuuden ja raadollisuuden mutta myös sen koomisuuden ja naurettavuuden.

SDP oli keskeisessä osassa Karin ulkopoliittista diskriminointia käsittelevissä piirroksissa. Sen ja maalaisliiton vastakkainasettelu näkyy selkeästi piirroksista. Kokoomusta Kari käsitteli usein pitäen esillä ulkopoliittisen diskriminoinnin jatkumista. Kokoomuksen asema symboloi piirroksissa suomettumisen aiheuttamaa uhkaa porvarilliselle yhteiskunnalle oikeistovastaisuuden kasvaessa. Piirroksissa korostuu kokoomuksen ja Kekkonen keskinäinen suhde. Kari kuvaa puoluepolitiikan voimakasta vastakkainasettelua Kekkonen kauden alkupuolella.

Puolueiden ulkopoliittisen konsensuksen aika alkoi uudesta kansanrintaman luomisesta, ja niiden asemat vakiintuivat SDP:n ryhmitettyä Paasikiven–Kekkonen linjalle. Kekkonen keskeinen tavoite saada SDP ulkopoliittikkansa taakse toteutui (Soikkanen 2003, 44). Kekkonen ulkopoliittikkaan perustuva johtajuus heijastui sisäpolitiikkaan, ja puolueet mukautuivat hänen ohjausvaltansa alle (Soikkanen 2003, 57–58).

Eräs Karin piirroksista (*Helsingin Sanomat* 27.5.1975) kuvaakin hyvin, miten puolueista tuli Kekkonen ”itsevaltiuden” myötäilijöitä, ja ne alkoivat esiintyä Kekkonen

nimissä ja nimessä. Piirros liittyy poikkeuslakiin ja sen jälkeiseen aikaan. Puolueiden toiminnassa oli pelkoa diskriminoinnista, suomettumisen kulttuurin tuomaa mielistelyä ja uskoa Kekkonen kaikkivoipaisuuteen. Kari arvostelee puolueita kansanvallan unohtamisesta. Piirroksessa voi nähdä symboliikkaa yhteiskunnallisesta kehityksen suunnasta. Kari haluaa nostaa esille SDP:n linjanmuutoksen ja johtavan roolin 1970-luvulla (Suomi 2010, 576, 579; Meinander 1999, 439). Karin piirroksista voi tehdä tulkinnan, että heikot puolueet loivat vahvan presidentin ulkopoliittisen konsensuksen hengessä.

HS 27.5.75

»Urhojansa kansanvalta esiin nostaa kaikkialta . . .»

Puolueista tuli 1970-luvulla Kekkonen ”itsevaltiuden” myötäilijöitä. Kuva: HS 27.5.1975.

Yhteiskunnallinen virtaus vie vasemmalle

Kari oli huolissaan Kekkonen vallan vaikutuksista yhteiskunnalliselle ilmapiirille. Kylmän sodan aikana isänmaallisuus ei näkynyt avoimesti yhteiskunnassa, sillä suomalaiset eivät saaneet olla avoimesti ylpeitä kulttuuristaan ja historiastaan (Vihavainen 1991, 208). Historiakäsitykseen tuli piirteitä neuvostoliittolaisesta tulkinnasta, joka vaikutti nuorten tietoisuuteen (Vihavainen 1991, 186; Meinander 1999, 394). Eräässä piirroksessaan (*Helsingin Sanomat* 6.5.1960) Kari kritisoikin itsenäisyyden hyssyttelyä Neuvostoliiton pelossa.

Piirros liittyy Kekkonen puheeseen soveliaasta käytöksestä: ”On eletävä sävyisästi, eikä käytävä itsenäisyydellä elämöimään” (Suomalainen 1985, 112). Kari korostaa piirroksessa suomalaisten oikeutta olla ylpeitä isänmaasta, itsenäisyydestä ja vapaudesta. Hän vertaa piirroksessa hiljaista isänmaan kunnioittamista ja suomettunutta ulkopoliittikalla ilakoimista osoittaakseen kumpi toiminta vaarantaa Suomen itsenäisyyden ja aseman. Hän tuomitsee Kekkonen syytöksen itsenäisyydellä elämöimisestä ja katsoo ulkopoliittisen diskriminoinnin olevan epäitsenäisyydellä elämöintiä. Piirroksen henki on, että itsenäisyyttä voi kunnioittaa hiljaisuudella muttei vaikenemisellä.

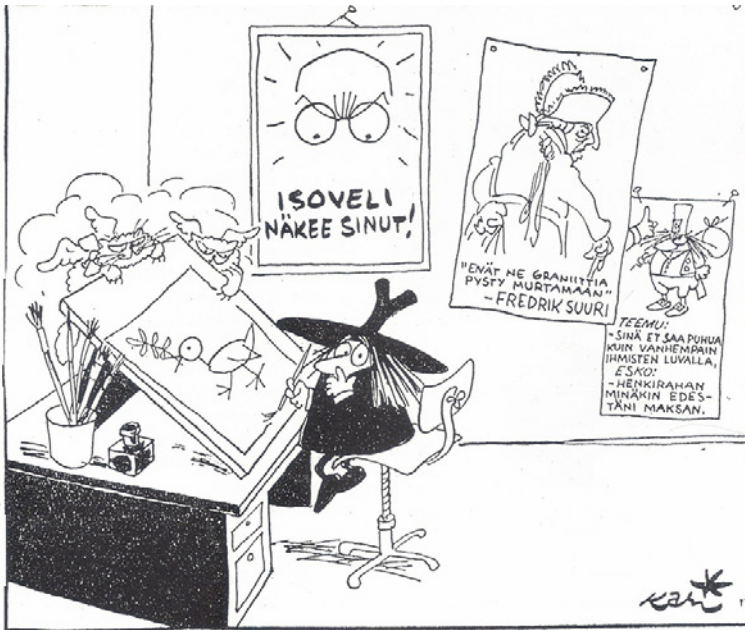
Karin pilapiirros kritisoi itsenäisyyden hyssyttelyä Neuvostoliiton pelossa. Kuva: HS 6.5. 1960.

Itsesensuuri oli yksi suomettumisen keskeisimpiä ilmenemismuotoja, sillä se ruokki suomettumista edelleen vaikuttamalla kansalliseen identiteettiin. Itsesensuurin myötä Suomen ulkopoliitikasta ja Neuvostoliitosta ei sallittu käytävän normaaliin länsimaiseen journalismiin kuuluvaa keskustelua. Kari arvosteli piirroksissaan tiedotusvälineitä journalistisen perinteen unohtamisesta. Niissä tiedotusvälineet olivat suomettuneen propagandan palveluksessa.

Yksi Karin kiinnostavimmista piirroksista (*Helsingin Sanomat* 27.1.1959) liittyikin Kekkosen lausuntoon, jossa hän tuomitsi suomalaiset piirtäjät ja pakinoitsijat, jotka olivat suuttaneet Neuvostoliiton. Tarkemmin sanottuna suuttumuksen kohteena oli Karin "Volgan lautturit" -piirros. Piirros osallistui kansainväliseen pilapiirroskilpailuun, ja se sai maailmanlaajuista huomiota nousten aiheeksi myös Suomen ja Neuvostoliiton diplomaatiassa. Kekkosen sanoi radiossa Leningradista palattuaan toivovansa, että Neuvostoliitto suhtautuu meidän pakinoitsijoihimme ja piirtäjiimme, kuten Fredrik Suuri: "Älkää välittäkö, eivät ne graniittia pysty murtamaan". (Suomi 2010, 275; Niiniluoto 1977, 142; Porvali 1999, 82; Suomalainen 1985, 96.)

Yleisesti tiedettiin arvostelun olevan oikeasti suunnattu ainoastaan Karia kohtaan. Kari itse otti Kekkosen hyökkäyksen vastaan "kohteliaisuutena" pilapiirtäjälle. Hän vastasi tietenkin uudella piirroksella Kekkosen kommenttiin. Piirroksessa Kekkosen valvoo isoveljenä Karia tämän työskennellessä. Kari ei muuttanut linjaansa painostuksen alla.

Poliittinen kulttuuri muuttui vähitellen Kekkosen valtakaudella avoimen neuvostomyönteiseksi. Vasemmistolaiset ihailivat neuvostojärjestelmän utopiaa, ja porvarillisetkin tahot joutuivat sen myötäjuoksijoiksi. Monet halusivat edistää urakehitystään politiikassa ja yhteiskunnassa pyrkimällä saamaan luotettavan maineen neuvostoliittolaisten silmissä. (Vihavainen 1991, 25.) Kari muistuttaa piirroksissaan Suomen kärsineen epäoikeudenmukaisuudesta Neuvostoliiton taholta. Piirroksat arvostelevat poliittista kulttuuria, joka unohti historialliset kokemukset. Hän näki YYA-aikanakin sen vanhassa valossa edelleen vihamielisenä valtana.

Kari vastasi piirroksella Kekkosen puheeseen, jossa tämä tuomitsi suomalaiset piirtäjät ja pakinoitsijat. Kuva: HS 27.1.1959.

– Ketöhän kumman piirtäjä presidentti puheessaan mahtoi tarkoittaa?
HS 27.1.1959

HS 17.11.74

– Ei mutta kas, Uusitalohan se sieltä . . .

Kari arvosteli pilapiirroksissaan pyrkimystä mitätöidä Suomen Neuvostoliiton taholta koke- ma epäoikeudenmukaisuus. Oheinen piirros kommentoi keskustan Eino Uusitalon ehdo- tusta muuttaa Suomen itsenäisyyspäivä välirauhansopimuksen solmimispäiväksi. Kuva: HS 17.11.1974.

Yksi Karin piirroksista (*Helsingin Sanomat* 17.11.1974) kuvaa, miten uutta Suomea rakennettiin idänsuhteiden perustalle. Piirros liittyy Keskustan Eino Uusitalon eh- dotukseen ottaa välirauhansopimuksen solmimispäivä uudeksi itsenäisyyspäiväksi (Uola 2006, 27; Vihavainen 1991, 222). Piirros osoittaa, että sota ja sitä edeltänyt aika pyrittiin häivyttämään pois, ja Suomen historia ja todellinen itsenäisyys alkoivat

pahimmissa historiantulkinnnoissa sodan jälkeisestä aikakaudesta. Piirros viittaa kansan syvien rivien suhtautumiseen ehdotukseen. (Uola 2006, 27; Vihavainen 1991, 223.) Edellisen kaltaiset ehdotukset eivät saaneet suurta vastakaikua, mutta piirros kuvaa kuitenkin hyvin uhkaa siitä, että itä alkaisi määritellä suomalaisuutta ja koko kansallista olemassaoloa.

Kekkonen vallankäyttö ja demokratia

Kekkonen toimi Paavonsalon näkemyksen mukaan presidenttinä yhtä itsevaltaisesti kuin pääministerinä ja otti kaiken irti presidentin valtaoikeuksista venyttäen niitä vielä pitemmälle. Suomi muistutti De Gaullen Ranskaa, viidettä tasavaltaa. Kekkonen valta perustui presidentin vahvoihin valtaoikeuksiin mutta myös hänen henkilökohtaiseen johtamistyyliinsä. (Paavonsalo 1995, 228–229.)

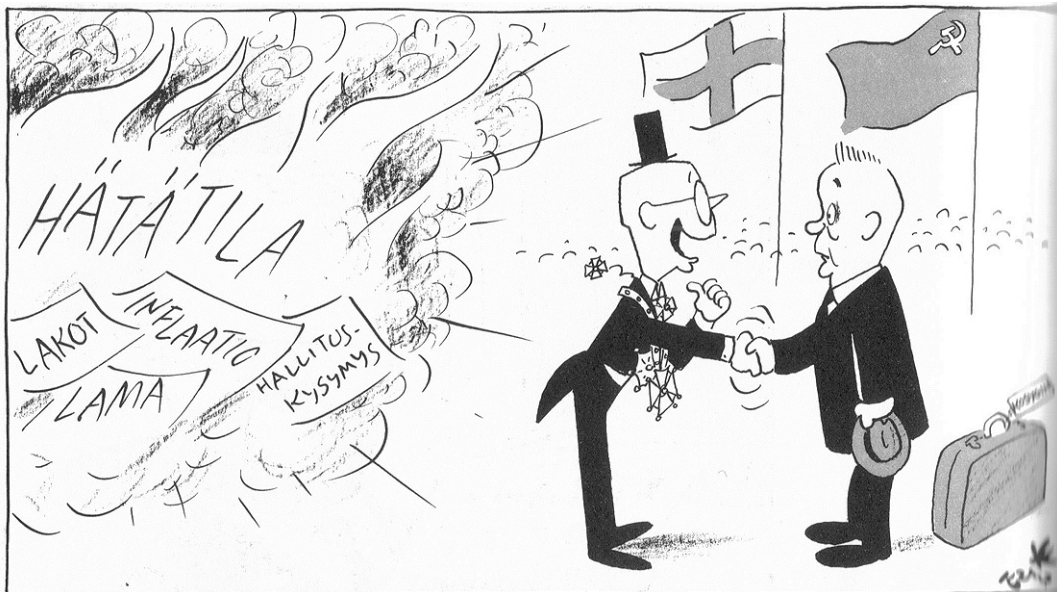
Piirroksissaan Kari kuvaakin Suomen demokraattiseen järjestelmään kohdistuvia paineita ja riskejä. Piirroksiset käsittelivät toteutuneita ja toteutumattomia uhkakuvia, joita Karilla oli Kekhosta kohtaan tämän presidenttiaikana; Kari pelkäsi Kekkonen vievän Suomea diktatoriseen suuntaan. Suomi ei muuttunut Kekkonen aikana diktatuuriksi, mutta piirroksiset ennakoivat ja näkivät suomettumisen vaikutukset poliittiselle järjestelmälle Kekkonen aikana. Kari ennusti oikein Kekkonen nousun suomalaisen politiikan tärkeimmäksi ohittamattomaksi hahmoksi: Suomen muuttumisen ”Kekkoslovakiaksi”.

Karin piirroksissa demokraattisen järjestelmän ongelmat kietoutuivat Kekkonen, eduskunnan ja hallituksen keskinäiseen arvovaltaan. Hän arvosteli sitä, että ulkopoliittikan myötävaikutuksella Kekkonen rooli sisäpolitiikassa kasvoi suhteessa muihin keskeisiin instituutioihin. (Tuikka 2007, 216–217, 296, 338; Tarkka 2012, 248.) Puhuttiin ”ruoskparlamentarismista”. Kekkonen ohjaili sisäpolitiikkaa 1970-luvulla hyvin avoimesti (Soikkanen 2008, 17, 19).

Yhdessä piirroksistaan (*Helsingin Sanomat* 22.3.1977) Kari viittaa Kekkonen lausuntoon ulko- ja sisäpolitiikan suhteesta. Maaliskuussa 1977 Kekkonen luokse Tamminiemen ilmaantui kaikkiaan seitsemän puolueen puheenjohtajat, ja he pyysivät presidenttiä asettumaan ehdokkaakseen vuoden 1978 presidentinvaaleissa. Kekkonen ilmoitti suostumuksensa, kiitti poliittisia johtajia ja kertoi päätöksensä perusteista: ”Minä joskus puolileikilläni tai kokonaan leikilläni sanoin, että jos maassa pitää jonkin asian olla rempallaan, niin olkoon se sitten sisäpolitiikka. Pääasia on vain, ettei se ole ulkopoliitiikka. Ja näin asianlaita kieltämättä on, vaikka vähän rankanpuoleisesti tuli sanotuksi”. (Porvali 1999, 111.)

Karin piirros pelkistää Kekkonen aikakauden. Se liittyy Kosyginin valtiovierailuun 1970-luvun puolivälissä, jolloin elettiin öljykriisin aikaa. Kari yhdistää ajankohtaiset talousongelmat Kekkonen lausuntoon ja kuvaa Suomen ulkopoliittista myötäilyä ja sisäpolitiikan väistymistä sen eduksi. Piirros symboloi Suomen ja Neuvostoliiton suhteita, kun sisäpoliittinen tilanne jäi idänsuhteiden varjoon ja oli riippuvainen ulkopoliitikasta.

Kekkonen näki ja ymmärsi Neuvostoliitto-keskeisen sodanjälkeisen aikakauden synnyn ja hyödynsi uutta poliittista tilannetta. Hänellä oli paljon poliittisia vastustajia, ja hän ei ollut suuri kansansuosikki 1950-luvulla (Porvali 1999, 78; Suomalainen 1985, 62). Tämä näkyi myös Karin piirroksissa, sillä ne heijastelivat omaa aikaansa, mutta niiden taustalla oli myös Karin henkilökohtainen epäluottamus Kekhosta kohtaan. Kekkonen oli värikäs poliitikko, ja hänestä tuli poliittisen huumorin suosikkihenkilö (Tuikka 2007, 204; Meinander 1999, 299.) Kari otti Kekkonen keskeiseksi henkilöhaamoksi piirroksiinsa jo 1950-luvun alussa. Suomessa oli tuolloin tapana, että tasavallan presidentistä ei tehdä pilakuvia (Porvali 1999, 78–79; Suomalainen 1985, 62).

HS 22.3.77

– Hehheh, kuten leikkisästi joskus olen sanonut että jos jonkin on oltava rempallaan niin olkoon se sitten sisäpolitiikka.

Kekkosen aikana ulkopoliitiikan merkitys korostui sisäpolitiikan kustannuksella. Kuva: HS 22.3.1977.

– Miltäkö minusta tuntuu?

Aivan kuten miehestä, joka on menettänyt kultakaivoksen.

Karin 1956 pilapiirroksen presidentiksi valitusta Kekkosesta piti olla viimeinen, sillä aiemmin presidentit eivät toimineet Suomessa pilapiirrosten kohteina. Kuva: HS 17.12.1956.

Helsingin Sanomissa 17.2.1956 julkaistu piirros onkin Karin jäähyväiset Kekkoselle tämän tultua valituksi presidentiksi. Siinä Kari on maalannut presidentin muotokuvan, jossa hän vielä viimeisen kerran pääsee kertomaan mielipiteensä. Hän kuvaa Kekkosen tyypilliseen 1950-luvun tapaan ivallisena ja vallanhimoisena.

Piirroksessa Kari itkee menettäneensä kultakaivoksen Kekkonen valinnan myötä. Kari kuitenkin rikkoi vähän ajan kuluttua tabun, jonka mukaan presidentistä ei saa tehdä pilapiirroksia, ja otti Kekkonen jälleen käsittelyn kohteeksi. Kari sanoi Kekkonen tyyliinsä mukaisesti suorastaan tarjonneen kalikoita pilapiirtäjän käteen, ja niin riemuralli alkoi taas. (Porvali 1999, 79; Suomalainen 1985, 62.)

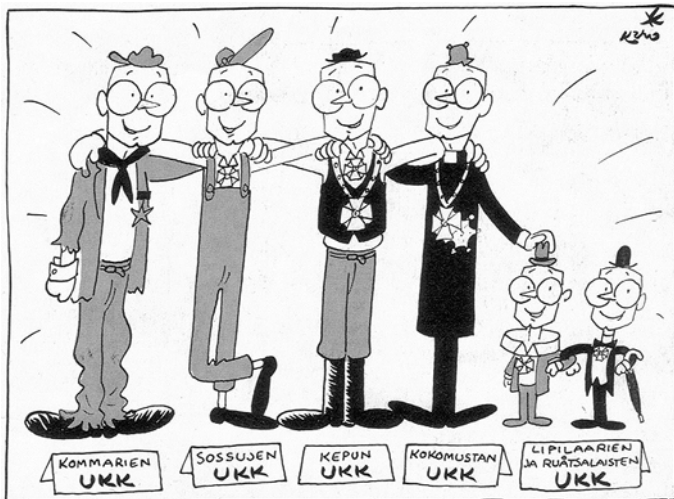
Karin piirroksissa Kekkonen ei näyttäydä aivan diktaattorina mutta diktatorisena hahmona kuitenkin, itsevaltiaana demokratian antamissa rajoissa. Kari ei hyväksynyt Kekkonen viehtymystä itsevaltaiseen vallankäyttöön, ja hän kuvasi Kekkonen vallantäyteisenä hahmona. Kekkonen hallitsi valtaoikeuksien ohella epävirallisella arvovallallaan, ja valta keskittyi vähitellen yhä enemmän hänelle (Tuikka 2007, 294–295; Tarkka 2012, 249). Kari esittikin Kekkonen usein monarkin tai diktaattorin roolista haaveilevana, ja hän varoitti demokratian vaarantumisesta suomettumisen rapauttessa kansanvallan perinnettä (Tuikka 2007, 299). Hänen piirroksensa Kekkostä saattoi verrata valistuneisiin itsevaltiaisiin, sillä Kekkonen edusti valistusajan ihanteita sivistyneenä, valtion kehittämistä laajasti kiinnostuneena henkilönä (Suomi 2010, 334–335; Tuikka 2007, 215–216). Piirroksissa Kekkonen kuvataan voimahahmona, viimeisenä ratkaisijana, joka ”runnoo” päätökset läpi. Niissä Kekkonen on usein takapiruna hallitusneuvottelujen taustalla. Piirrokset kuvaavat, miten Kekkonen arvovalta antoi hänelle mahdollisuuden aktiiviseen presidenttiyteen. Johtajuuden varjopuoli oli suomettumiselle hedelmällinen yhteiskunta.

Karin piirrokset antavat kuvan, että Kekkonen hiljaisesti hyväksyi suomettumisen kulttuurin kehittymisen. 1970-luvun piirroksissa suvereeni ja voimakas Kekkos-hahmo ylhäisessä yksinäisyydessä symboloi suomettumisen aikakautta. Karin presidentinvaaleja käsittelevissä piirroksissa näkyivät selvästi järjestelmän ongelmat. Karista tuli yksi kiivaimmista Kekkonen presidenttiyden vastustajista. Hän puolusti demokratiaa ja vapaita vaaleja sekä kansan todellista valtaa vaikuttaa presidentin valintaan. Karin piirrokset nostavat esiin vuoden 1962 presidentinvaalit taitekohtana Suomen politiikassa. Kekkonen ei halunnut osallistua vuoden 1974 presidentinvaaleihin.

Karin piirrokset kuvaavat, miten puolueiden ulkopoliittinen konsensus mahdollisti Kekkonen kauden jatkamisen lähes yksimielisesti. Karin piirroksissa presidentinvaalien tila symboloi suomettumista, sen räikeää demokraattisten perinteiden ja arvojen hylkäämistä. Poliitikka oli yhden miehen show, kun – sanontaa lainaten – ”presidentit olivat Kekkosia”. Ironista oli, että Karin piirrokset tahattomasti pitivät yllä kuvaa Kekkosesta miehenä, johon aika ei vaikuta. Karin hahmothän eivät vanhentuneet, vaan ne esiintyivät loppuun asti siinä muodossa kuin alussakin.

Eräässä piirroksessaan (*Helsingin Sanomat* 4.2.1978) Kari pilkkaa puolueiden yksimielistä Kekkos-palvontaa. Piirros kritisoi konsensuksen vaikutusta demokratialle. Se liittyy vuoden 1978 presidentinvaaleihin, jolloin Kekkonen näytti olevan kaikkien puolueiden ehdokas (Suomi 2010, 658–659; Meinander 1999, 440; Porvali 1999, 110). Piirros symboloi puolueiden ja Kekkonen suhdetta. Hänen jatkonsa oli selviö. (Meinander 1999, 440; Porvali 1999, 111.) Piirroksessa tutuilla puoluehahmoilla on kaikilla Kekkonen kasvot Karin verratessa ironisesti Kekkos-konsensusta kansalliseen eheyttämiseen, 1930-luvun politiikkaan ja Kekkonen rooliin siinä. Karin piirroksissa suomalaista demokratiaa presidentinvaaleissa oli se, että Kekkonen suostui ylipäätään vaaleihin.

Kekkosesta oli luotu myytti teräskuntoisena miehenä, ja hänen julkisuuskuvaansa vaalittiin tarkoin. Kekkonen todellista kuntoa salailtiinkin 1970-luvun loppupuolelta lähtien, ja tiedotusvälineet pidettiin pimennossa tai itsesensuurin avulla hiljaa. (Tarkka 2012, 375–376; Paavonsalo 1995, 228, 257.) Julkisuudessa korostettiin Kekkonen urheilullisuutta. Hänen uskottiin olevan vielä 1980-luvun alussa edelleen hyvässä kunnossa. Yksi Karin piirroksista (*Helsingin Sanomat* 18.1.1981) kuvaa Kekkonen

Vuoden 1978 presidentinvaaleissa kaikki ”presidentit olivat Kekkosia”. Kuva: HS 4.2.1978.

— Olen aina korostanut kansallista eheyttämistä. Katso-
kaa miten hyvässä sovussa minäkin elän.

4.2.78

HS 18.1.81

Vielä vuoden 1981 pilapiirroksessa Kekkonen nauraa katketakseen mahdollisille seuraajaehdokkaalleen. Kuva: HS 18.1.1981.

seuraajasta käytyä julkista keskustelua ja antaa ymmärtää, että Kekkonen tulee pysymään vielä pitkään Suomen politiikan johtohahmona. Kari ei osannut ennakoida Kekkonen kunnan romahdusta, eikä hän muiden lailla ymmärtänyt Kekkonen kauden olevan jo lopuillaan. Piirroksessa Kekkonen nauraakin katketakseen mahdollisille seuraajaehdokkaalle. (Niiniluoto 1990, 43–44.) Se on julkaistu tammikuussa 1981, syksyllä Kekkonen erosi.

Hevonen ja leijona

Kari käsitteli Suomen ulkopoliittista linjaa ja riippuvuutta Neuvostoliitosta kriisien kautta. Yöpakkaskriisi, noottikriisi ja Tšekkoslovakian kriisi kertoivat piirroksissa epävarmuudesta ulkopoliittisen linjan suhteen. Hän toi esiin Suomen puolueettomuuspolitiikan realiteetteja ja Suomi-kuvaa maailmalla. Puolueettomuuden ihanne ja todellisuus eivät kohdanneet. Idänsuhteiden ensisijaisuus ulkosuhteiden hoidossa sai kritiikkiä. Ulkopoliittisen hyödyntämistä ja puolueiden asemaa Kari käsitteli sisäpolitiikan yhteydessä. Ulkopoliittinen diskriminointi johti Kekkonen vallan varmistumiseen puolueiden alistuessa hänen ohjaukseensa ulkopoliittisen konsensuksen kautta. Yhteiskunnallinen ilmapiiri näyttäytyy piirroksissa isänmaallisuuden, itsesensuurin ja poliittisen kulttuurin muutoksen muodossa. Piirrokset kiinnittivät huomiota demokraattisen järjestelmän toimivuuteen ja demokraattisten periaatteiden kunnioitukseen Kekkonen johtajuuden ja presidentinvaalien pohjalta.

Karin piirroksia kannattaa tarkastella siinä valossa, että aikana, jolloin elettiin niin kutsutussa Kekkonen Suomessa, oli kuitenkin itsesensuurin kuristamassa mediassa mahdollisuus esittää Kekkonen-kriittistä sisältöä. Karin pilapiirrokset siis – pelkän ajankuvan lisäksi – osoittavat, kuinka Kekkonen valtakauden hallitseva totuus onnistuttiin haastamaan. Niiden kautta voitiin muokata yleisön mielipidettä. Sananvapaus on olemassa oikeastaan vain silloin, kun sitä käytetään. Karin pilapiirrokset symboloivat jo itsessään länsimaisen journalismin ihanteita. Karin pilapiirrokset kertovat Kekkonen-kritiikin eläneen mediassa suomettumisen ja itsesensuurin mustimpinakin hetkinä. *Helsingin Sanomat* tarjosi kuville mielipidekanavan suojellen Karin mielipidevapautta.

Karin pilapiirrokset voi sitoa osaksi *Helsingin Sanomien* laajempaa tavoitetta puolustaa läntistä demokraattista journalismia. *Helsingin Sanomat* halusi sotien jälkeisessä tilanteessa julkaista amerikkalaisia sarjakuvia tuodakseen lukijoidensa saataville länsimaisia arvoja edistävää viihdesisältöä. Lehden halu antaa tilaa omalle pilapiirtäjälle voidaan nähdä tätä taustaa vasten. Kari edusti kansainvälistä pilapiirrosperinnettä ottamalla etenkin uransa alussa mallia ulkomaisilta esikuvilta. Karin piirrokset muistuttivat maailmalla keskeisissä sanomalehdissä julkaistuja päivän piirroksia. *Helsingin Sanomille* oli sotien jälkeen tärkeää säilyttää yhteys länteen. (Manninen–Salokangas 2009, 513, 521, 551–557.)

Karin piirrokset liikkuvat abstraktilla, käsitteellisellä tasolla (Niiniluoto 1979, 135). Kekkonen esiintyi niissä poliittisena toimijana. Kari oli esittänyt kritiikkinsä Kekkonen ollessa vallassa. Hänen ei tarvinnut liittyä niihin, jotka uskalsivat hyökätä Kekkonesta vastaan tämän kuoltua. Kari oli kuin Aisopoksen sadun hevonen, joka ei halunnut potkia kuollutta leijonaa. (Porvali 1999, 138–139; Niiniluoto 1990, 41–42.)

Kekkonen ja Karin suhde oli ristiriitainen, eräänlainen viha–rakkaussuhde. He joutuivat sietämään toisiaan, ja kunnioitus kasvoi vähitellen. Kekkonen hahmo muuttui piirroksissa alkuaikojen konnasta myöhemmin valtiomiesmäiseksi. Kekkonen teki Karista professorin ja kutsui tämän linnaan. Kekkonen ilmeisesti jopa pyysi Karia iltapalalle Tamminiemeen. Kari ei mennyt. (Porvali 1999, 112, 137.) Kekkonen omisti useita Karin alkuperäispiirroksia, yksi peräti hänen vuoteensa vieressä (Niiniluoto 1990, 42).

Voidaan sanoa, että kaiken jälkeen Kekkonen ja Kari lopulta hyötyivät toisistaan. Suhde oli eräällä lailla symbioottinen. Kansa tykästyi Karin piirrosten itsevaltaiseen presidenttihahmoon niin, että Kari kutsui itseään Kekkonen parhaaksi pr-mieheksi (Niiniluoto 1979, 139). Kari myös puolusti olemassaolollaan sananvapautta ja osoitti, että itsesensuurista huolimatta Suomi ei ollut Kekkonen diktatuuri. Näin Karin voi nähdä edesauttaneen Kekkonen pyrkimystä rakentaa maailmalla kuvaa Suomesta puolueettomana länsimaisena demokratiana. Kekkonen tarjosi Karille ehtymättö-

mästi aiheita. Kansa rakasti Kekkonen uhmaavaa piirtäjää (Porvali 1999; Niiniluoto 1990, 18).

Kari ja Kekkonen olivat kaksi oman alansa suvereenia hallitsijaa. Kekkonen sanontaa lainaten, he olivat liha toistensa piikeissä. Pilapiirroksessa esiintyminen on perinteisesti nähty suurena kunniana, sillä niitä tehdään vain suurista poliitikoista. Näin voidaan nähdä myös Karin Kekkonen-piirroksia: ne olivat kunnianosoitus kohteelle. Urho Kekkonen sai arvoisensa pilapiirtäjän. Kari ja Kekkonen olivat kaksi kuningasta.

Tutkimuskirjallisuus

- Häikiö, Martti (2008) *Historia ja väärät profetat: Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä*. Helsinki: Edita.
- Laqueur, Walter (1980) *The Political Psychology of Appeasement: Finlandization and Other Unpopular Essays*. Piscataway New Jersey: Transaction Publishers.
- Manninen, Ohto & Salokangas, Raimo (2009) *Eljas Erkko: Vaikenematon valtiomahti*. Helsinki: WSOY.
- Maude, George (1976) *The Finnish Dilemma: Neutrality in the Shadow of Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Meinander, Henrik (2012) *Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Mouritzen, Hans (1988) *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics*. Aldershot: Avebury.
- Navasky, Victor S. (2013) *The Art of Controversy: Political Cartoons and Their Enduring Power*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nevakivi, Jukka (1996) *Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui*. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, Maarit (1979) *Ihmisen ääni*. Helsinki: WSOY.
- Niiniluoto, Maarit (1990) *Karin ääni*. Helsinki: WSOY.
- Paavonsalo, Matti (1995) *Kekkonen valta*. Helsinki: Gummerus.
- Porvali, Seppo (1999) *Tasavallan hovinarri: Dokumentti maailman parhaimpiin pilapiirtäjiin kuuluneen Kari Suomalaisen elämästä*. Tampere: Revontuli.
- Reimaa, Markku (2013) *Diplomatian taikuri: Ralph Enckell*. Helsinki: Edita.
- Rentola, Kimmo (1997) *Niin kylmää, että polttaa: Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Helsinki: Otava.
- Rivers, Kenneth T. (1991) *Transmutations: Understanding Literary and Pictorial Caricature*. Lanham: University Press of America.
- Salminen, Esko (2004) *Viestinnällä vallankumoukseen: "Demokraattisen toimittajakoulutuksen" aika 1960-luvulta 1980-luvulle*. Helsinki: Edita.
- Seppinen, Jukka (2004) *Urho Kekkonen: Suomen johtaja: poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Seppänen, Esa (2004) *Miekkailija ja tulivuori: Urho Kekkonen ja Nikita Hruštšov 1955–1964*. Helsinki: Tammi.
- Seppänen, Esa (2009) *UKK:n syvä jälki: Perintö vai painolasti*. Helsinki: Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus.
- Soikkanen, Timo (2003) *Presidentin ministeriö: Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella I: Kansainvälistymisen ja muutosvaatimusten paineessa 1956–1969*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
- Soikkanen, Timo (2008) *Presidentin ministeriö II: Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella II: Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970–1981*. Helsinki: Otava.
- Suomalainen, Kari (1985) *Maxi – Kari: 1000 piirrosta vuosilta 1951–1985*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani (1992) *Kriisien aika: Urho Kekkonen 1956–1962*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani (2010) *Lohen sukua: Urho Kekkonen. Poliitikko ja valtiomies*. Helsinki: Otava.
- Tarkka, Jukka (2012) *Karhun kainalossa: Suomen kylmä sota 1947–1990*. Helsinki: Otava.
- Uola, Mikko (2006) *Itsesensuurin kritiikkiä: Tekstejä suomettumisen vuosista Neuvostoliiton hajoamiseen*. Turku: Turun yliopiston digipaino.

Vihavainen, Timo (1991) *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.

Visuri, Pekka (2006) *Suomi kylmässä sodassa*. Helsinki: Otava.

Ylönen, Marja (1998) *Karin Suomi: Karin piirrokset suomalaisuuden kuvana*. Helsinki: WSOY.

Ylönen, Marja (2001) *Pilahistoria: Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Tuomas Lassinharju

VTK, Poliittinen historia, Helsingin yliopisto

Mies Mekkosesta Chekkoseen Urho Kekkonen kevyen musiikin sanoituksissa

Suomen pitkäaikaisinta presidenttiä Urho Kekkoa on käsitelty silloin tällöin suomenkielisissä populaarimusiikin levytyksissä. Pyrin tässä katsauksessa esittelemään keskeiset laulut, joiden sanoituksissa luonnehditaan Urho Kekkoa. Millaisen käsityksen ja kuvan Urho Kekkosesta saa suomalaisen kevyen musiikin välityksellä? Populaarimusiikiksi mielletään tässä yhteydessä ainoastaan niin sanottu kevyt musiikki, joten artikkelista on rajattu pois esimerkiksi Uljas Pulkkiksen säveltämä ooppera ”Kekkonen” vuodelta 2013.

Urho Kekkonen on ollut houkutteleva aihe erityisesti lauluntekijöille, jotka ovat ilmaisseet herravihaa ja pyrkineet rikkomaan yhteiskunnallisia tabuja. Erityisesti Kekkonen elinaikana valmistuneissa levytyksissä häneen suhtaudutaan kriittisesti. Kekkonen menehtymisen jälkeen ilmestyneiden laulujen sanoituksissa on retrospektiivinen lähestymistapa, jossa muistellaan menneiden vuosikymmenien Suomea ja Kekkonen aikaa.

Ensimmäinen pilkkalaulu

Urho Kekkonen lienee kaikkien aikojen ensimmäinen suomalainen poliitikko, josta on levytetty rauhan aikana pilkkalaulu. Vuonna 1951 kuplettilaulaja Veikko Lavi levytti laulun ”Mies Mekkonen” (säv. Viljo Ylönen, san. Veikko Lavi), joka oli satiiri Suomen silloisesta pääministeristä. Levytys oli aikanaan radikaaleinta, mitä Suomen ääniteteollisuus julkaisi. Levytettyjen laulujen sanoituksissa pyrittiin suosimaan mahdollisimman sovinnaisia aiheita, ja esimerkiksi Yleisradion musiikkitoimitus ei sietänyt kuulla iskelmämusiikissa yhteiskunnallista kritiikkiä (Halmeaho 2013, 124).

”Mies Mekkonen” kuvailee miestä, joka vaihtaa mielipidettään toistuvasti ja jolle maistuu hyvin alkoholi. Sotien jälkeisinä vuosina Suomen ulkopoliittikkaa arvostelevat luonnehtivat Kekkoa tuuliviirimäiseksi takinkääntäjäksi. Veikko Lavin elämää tutkinut Matti Halmeaho on esittänyt, että Lavi oli jo 1930-luvulla pitänyt Kekkoa ”keplottelijana” ja ”kelminä”, joka on vaihtanut oikeistolaisen ajattelun vasemmiston mielistelyksi (Halmeaho 2013, 103). ”Mies Mekkonen” kuvastaakin takinkääntöä, ailahtelevaista mielipiteiden muuttamista ja opportunistista asennoitumista:

Sinne hän kääntää aina elämänsä laivan,
mistä tuulet sen purjeita pullistaa.
Kun eilen vielä kehuskeli sitä tai tätä,
niin tänään on hänestä se aivan jo mätä.
Kun kaikki sattui ennen käteen oikeaan,
nyt on lusikkakin siirtynyt vasempaan.

Mekkonen heittelee laidasta laitaan,
tänään pelaa rikasta ja huomenna jo saitaa. (Lavi 1951.)

”Mies Mekkonen” joutui uskaliaan aiheensa vuoksi radiossa soittokieltoon. On myös esitetty, että Veikko Lavi olisi joutunut levytyksen vuoksi eliitin epäsuosioon (Halmeaho 2013, 102–106). Ainakin Veikko Lavin oli odotettava Mauno Koiviston presidenttikautta, ennen kuin hän sai kutsun itsenäisyyspäivän vastaanotolle (Salmi 1984, 255–256).

Kekkonen ja protestilaulut

Seuraavan kerran Urho Kekkonen mainittiin kevyen musiikin levytyksissä 1960-luvun puolivälissä. Suomeen rantautui tällöin Yhdysvalloista folk-musiikki ja protestilaulut, joiden teksteissä pyrittiin ottamaan kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Suomessa protestilaulajien kärkinimi oli Irwin Goodman, joka nousi ensimmäisten levytystensä myötä vuosina 1965–1966 ilmiömäiseen suosioon. Irwin Goodman edusti täysin uudenlaista ilmiötä suomalaisen kevyen musiikin kentällä. Irwin lauloi honottavalla äänellä lauluja, joiden sanoitukset rikkoivat kaikkia sovinnaisuuden rajoja. Hänen lauluissaan ivailtiin poliisilaitokselle ja armeijalle, ylistettiin juopotelua ja vähäteltiin rattijuoppojen tuomioita. Goodmanin levytyksissä ravisteltiin perusteellisesti suomalaisen yhteiskunnan sietokykyä.

Muutaman ehdon levy-yhtiön tuottaja Toivo Kärki kuitenkin asetti Goodmanille ja hänen laulujensa sanoittajalle Vexi Salmelle: Kekkoista, Neuvostoliittoa ja uskontoja ei saa pilkata (Niiniluoto 1982, 217). Aivan täsmällisesti Goodman ja Salmi eivät kuitenkaan noudattaneet Kärjen ohjetta. Vuonna 1966 he äänittivät laulun ”Urho”, joka kertoi Kekkoesta ja Saimaan kanavan hankkeesta. Sanomattakin oli selvää, että levy-yhtiö hyllytti laulun. Laulu yritettiin vielä nimetä uudestaan ”Arhoksi”, mutta levytuottajat pysyivät tiukkana. Kekkoista kritisovaa laulua ei Suomessa saanut julkaista vuonna 1966. Laulun sisältänyt nauhoitus on hävitetty perusteellisesti, eikä sitä ei ole lukuisista etsinnöistä huolimatta onnistuttu löytämään. (Rantala 2006, 37.)

Samoihin aikoihin, kun kansa otti omakseen Irwin Goodmanin herravihaa tihkuvat levytykset, Veikko Vennamon johtaman Suomen Maaseudun Puolueen kannatus alkoi kasvaa. Vennamo oli Suomessa harvoja poliitikkoja, joka kritisoi avoimesti Kekkonen vallankäyttöä. Peter von Bagh ja Ilpo Hakasalo ovat todenneet, ettei liene sattumaa, että Irwinin protestilaulujen huippukausi sijoittuu samoihin vuosiin kuin SMP:n nousu (von Bagh & Hakasalo 1986, 406). Sekä Goodman että Vennamo olivat ”tavallisen kansan” äänitorvia eliittiä vastaan.

Ilmapiiri vapautuu

1970-luvulla suomalaisen musiikkikentän ilmapiiri vapautui, minkä johdosta laulujen sanoituksissa uskallettiin viitata Kekkoeseen. Televisiosta tuttu huumoriyhtye Kivikasvot lauloi vuonna 1975 hittilaulussaan ”Tankeros love” (säv. & san. Ismo Sajakorpi) Suomen olevan ”Urkkiland”. Nuorison suosima pop-tähti Freeman esitti vuonna 1976 *Syksyn sävel* -kilpailussa laulun ”Osuuskaupan Jane” (säv. Leo Friman, san. Hector), jonka kertojahahmo kertoo olevansa tavallinen suomalainen mies, joka uskoo Jumalaan ja Kekkoeseen.

Vuosikymmenen jälkipuoliskolla Suomessa hätkähdytti yhtye Sleepy Sleepers, jolle musiikillisia arvoja tärkeämpää oli groteski hauskanpito (Gronow 2003, 144–145). Sleepy Sleepers levytti vuonna 1978 laulun ”UKK” (säv. Sakari Järvenpää, san.

Markku Valtonen), joka oli saanut inspiraationsa brittiläisen Sex Pistols -yhtyeen levytyksestä ”God Save the Queen”. Kyseisessä Sex Pistolsin kappaleessa nälvittiin Yhdistyneen kuningaskunnan kuningasperhettä. Sleepy Sleepersin laulua odotettiin pelonsekaisin tuntein, mutta suoraviivaisessa punk-kappaleessa piikiteltiin lähinnä Urho Kekkosen ja Veikko Vennamon välistä valtataistelua.

Sleepy Sleepers levytti 1978 laulun ”UKK”. Vuonna 2003 yhtyeeltä ilmestyi myös ”Kekkonen”-niminen kokoelmalevy. Kuva: kokoelma-albumin kansikuva.

Tervaskanto – Kekkonen kuntoilijana

Ensimmäinen levytys, jossa Kekkonen mainitaan nimiväännöksen sijaan omalla nimellään, julkaistiin vuonna 1969. Underground-musiikkia esittänyt yhtye Suomen Talvisota 1939–1940 levytti laulun ”Kekkonen-rock” (säv. Rauli Ojanen, san. Jarkko Laine). Laulussa tuodaan esille Kekkosen urheiluharrastus. Kekkonen tunnettiin suurena urheilun ystävä, joka kehotti avoimesti kansalaisia kuntoilemaan.

Kekkonen hiihtää ja Kekkonen kalastaa,
Kekkonen juoksee ja Kekkonen matkustaa,
mutta miten käy Kekkoselta rock’n’roll? (Laine 1969.)

Kekkosen kuntoiluharrastus mainitaan myös humppalaulaja Eija Sinikan levytyksessä ”Urkin humppa” (säv. Kullervo Linna, san. Vexi Salmi), jonka Humpan ystävät ry julkaisi Urho Kekkosen kunniaksi vuonna 1977. Sanoituksessa tuodaan esille, että 77-vuotias Kekkonen on ikäisekseen sitkeän elinvoimainen ja väsymätön kuntoilija, joka kykenee edelleen urheilusuorituksiin:

Hän on jäntevä, nuorekas kuin pojankoltiaainen
miehekäs, ryhdikäs, siis tosisuomalainen.
On korvessa tai palatsissa hän kuin kotonaan,
siis todellinen tervaskanto tämän karun maan.
Hän on Urkki, meidän kaikkien yhteinen Urkki.
Kun itse kukin väsähtää ja kunto läsähtää,
niin Urkki sen kuin nuorentuu ja selkä suorentuu. (Salmi 1977.)

Kekkosen hyvä kunto mainitaan myös uudemmissa levytyksissä. Eläkeläiset-yhtyeen ”Herra Kekkonen” -laulussa (alk. säv. ”Mrs. Robinson”: Paul Simon & Art Garfunkel; san. Eläkeläiset) vuodelta 1999 verrataan Urho Kekkonen silloiseen tasavallan presidentti Martti Ahtisaareen. Laulussa tuodaan hieman ilkeämielisesti esille, kuinka Kekkonen kykeni hyvää kuntoa vaativiin suorituksiin, kuten kiipeämään palmuun Tunisian valtiovierailulla, mihin Ahtisaari taas ei pystyisi. Myös Jope Ruonansuun imitaatioissa ”Kekkonen tulee kuin ukkonen” (säv. & san. Jope Ruonansuu) vuodelta 2006 mainitaan, kuinka ”meikäpoika hiihti ja kalasti / lumihangessa köyriskelin alasti”.

Tukistaja – Kekkonen vallankäyttäjänä

”Urkin humpassa” kuvataan Kekkonen maan isänä. Hän on ”meidän kaikkien yhteinen Urkki”. Kekkonen osaa taitavasti olla samaan aikaan kansanomaisen ja arvovaltainen, sillä hän on kotonaan niin korvessa kuin palatsissakin. Sanoituksessa todetaan Kekkosen olevan myös taitava neuvottelija.

Myös Irwin Goodman käsitteli Kekkosen poliittista asemaa levytyksissään ”Pieni iltasatu” (1970) ja ”Suomalainen iltarukous” (1979) (säv. Irwin Goodman, san. Vexi Salmi salanimellä Emil von Rete). ”Pienen iltasadun” ironisessa sanoituksessa mainitaan ”Härmlandin” valtakuntaa tasapuolisesti hallitseva kuningas Urhea. Kekkonen rinnastaminen kuninkaalliseen viittaa presidentin poikkeuksellisen vahvaan asemaan ja tapaan hallita. Laulussa sivalletaan myös sarkastisesti, kuinka ”kuningas Urhea on luonut Härmlandista todellisen demokratian esikuvan”.

Suomalaisen protestilaulun kärkinimi Irwin Goodman ei malttanut olla ottamatta musiikissaan kantaa Kekkosen vallankäyttöön. Kuva: ”Keisari Irwin I” -levyn kansikuva.

”Suomalainen iltarukous” ottaa suuremmin kantaa Kekkosen vallankäyttöön. Laulussa kritisoitiin Kekkosen tapaa hajottaa hallituksia säännöllisin väliajoin. Mikäli asiat eivät sujuneet Kekkosen haluamalla tavalla, hänellä oli oikeus tukistaa poliitikkoja, jotka eivät toteuttaneet hänen tahtoaan:

Oi Urho kallis,
 etkö sallis meille kunnon hallitusta,
 joka työnsä täyttäs
 ja aina käyttäs
 vain omantunnon vakaumustaan.
 Kun sulla on niin suuri valta
 voit hallitukset kukistaa,
 ja jos ei herrat silti malta,
 voit heitä silti vielä tukistaa. (Salmi 1979.)

Kekkosta on luonnehdittu ”tukistajaksi” myös Sir Elwoodin hiljaiset värit -yhtyeen levytyksessä ”Kekkonen” (säv. & san. Juha Lehti 2001). Laulun tekstissä muistellaan nostalgisesti 1960- ja 1970-luvun Suomea. Kekkonen ajasta muistetaan kurja herranpelko, jonka myötä mielipiteen ilmaiseminen ja poliitikkojen kritisointi oli rajoitetumpaa kuin nykyaikana. Kekkonen tulkitaan laulussa kansakunnan isännäksi, jonka vallankäyttö toi jonkinlaista turvallisuutta.

Niinpä ei turvaisampaa, hei, isäntää
 Lepikon poika sinisilmäinen.
 Se tarpeen tullen tukisti ja kännipäissään halasi.
 Suomi-neito vikisi ja niiaili ja kiitteli
 kun tanssiin, babe, tanssiin haki Kekkonen. (Lehti 2001.)

Kekkonen suuri vaikutusvalta nousee esiin myös Jope Ruonansuun levytyksessä ”Kekkonen tulee kuin ukkonen”. Kekkonen rinnastaminen voimakkaaseen luonnonilmiöön kuvastaa näkemystä Kekkonen vallankäytöstä. Kekkonen nähdään jyräävänä päätöksentekijänä, joka ajaa järkähtämättömästi isänmaan etua.

Silloin Kekkonen tuli kuin ukkonen
 ja se ukkonen oli kuin Kekkonen.
 Ei se peljännyt muita,
 se rummutti vaan
 puolesta Suomenmaan. (Ruonansuu 2006.)

Kekkonen perintö elää

Syksyllä 2015 Kekkonen sai jälleen melkoisen huomionosoituksen, kun Suomen suosituimpiin kevyen musiikin esittäjiin kuuluva Cheek julkaisi kappaleen ”Chekkonen” (säv. & san. Henri Lanz, Antti Riihimäki & Jare Tiihonen). Cheekin rap-musiikin sanoituksiin kuuluu olennaisena osana häikäilemätön itsensä kehuminen ja oman egon korostaminen. ”Chekkonen”-laulussa hän rinnastaa itsensä Urho Kekkonen kaltaiseen suurmieheen ja vetää yhtäläisyyksiä oman elämänsä ja Kekkonen elämän välille.

Cheek näkee ”Chekkosen” sanoitusten perusteella itsensä yhtä vaikutusvaltaisena henkilönä kuin Kekkonen. ”Chekkonen” tekee mitä haluaa ja saapuu dominoimaan tilanteita. Sanoituksessa viitataan myös naissuhteisiin: ”Se ei varasta sun mimmii, korkeintaan vaan lainaa sitä.” Yleisesti on tiedossa, että Urho Kekkosella oli avioliittonsa aikana suhteita muihin naisiin. Cheekin kuvailemassa pintaliitoelämässä, jossa vaikutusvaltainen mies saattaa päätyä tilapäiseen kontaktiin varatun naisen kanssa, nähdään yhteisiä piirteitä Kekkonen elämäntapojen kanssa. ”Chekkonen” nähdään korvaamattomana henkilönä, joka kutsutaan aina tarvittaessa paikalle. Cheek onkin tehnyt historian läksynsä hyvin, sillä laulussa on selkeitä viittauksia vuoden 1961 noottikriisiin. Kuten Kekkonen, myös Chekkonen on valmis lähtemään

vaikka kesken kaiken Havaijilta, mikäli vaikuttaa siltä, että kotimaassa tarvitaan apua, jota kukaan muu ei voi tarjota.

Urho Kekkonen on ollut houkutteleva aihe lauluntekijöille, jotka ovat pyrkineet ravistelemaan yhteiskunnallisia arvoja. Veikko Lavin, Irwin Goodmanin ja Sleepy Sleepersin kaltaiset esiintyjät ovat yrittäneet sohaista ampiaispesää kynäilemällä lauluja Kekkosesta. Levytetyissä lauluissa on useimmiten humoristinen aspekti. Demokraattisessa tasavallassa taiteilijoilla on harvemmin taipumusta kirjoittaa vallanpitäjistä mairittelevasti.

Lauluntekijöitä on inspiroinut Urho Kekkosessa erityisesti kolme teemaa: Kekkonen hyvä kunto ja urheilun harrastaminen, vahva asema Suomen hallitsijana ja viriilit elämäntavat. Jo vuonna 1951 Veikko Lavi uskalsi vihjata Kekkonen alkoholin käyttöön. Vuonna 2015 Cheek viittaa melko avoimesti Kekkonen naisseikkailuihin. Kekkonen poliittista asemaa ilmennetään sanomalla, että Kekkonen oli Suomineidolle turvallinen isäntä.

Kekkonen on rinnastettu lauluissa muun muassa kuninkaaseen, voimakkaaseen luonnonilmiöön ja jopa kaikkivaltiaaseen: Freemanin ”Osuuskaupan Janessa” kuvataan supisuomalaista miestä, jonka tavallisuutta kuvastaa uskominen Jumalaan ja Kekkoseen. Asetelma toistuu myös Irwin Goodmanin levytyksessä ”Suomalainen iltarukous”, jossa rukous on kohdistettu kristinuskon Jumalan sijaan Urho Kekkoselle. Mairittelevamman kuvan Kekkosesta luovat laulut, joissa tuodaan esille hänen urheilun harrastamisensa. Niissä kuvataan ikäisekseen energistä kuntoilijaa, joka harrasti säännöllisesti hiihtämistä ja kalastamista. Kuntoilijana Urho Kekkonen oli samaistuttava kohde – aivan kuin kuka tahansa tavallinen suomalainen.

Tutkimuskirjallisuus

Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo (1986) *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Gronow, Antti (2003) ”Rock, huumori ja humala: Sleepy Sleepers ja Eläkeläiset”. Teoksessa Kimmo Saaristo (toim.) *Hyvää paha rock’n’roll: sosiologisia kirjoituksia rockista ja rockkulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Halmeaho, Matti (2013) *Laulajan testamentti: Veikko Lavin taiteilijavuodet 1950–1996*. Helsinki: Art House.

Niiniluoto, Maarit (1982) *Toivo Kärki: Siks’ oon mä suruinen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Rantala, Juha (2006) *Irwin Goodman: kehdestä hautaan*. Tampere: POP-lehti.

Salmi, Tuula (1984) *Laulun arvoinen Lavi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Timo Soikkanen

VTT, Poliittinen historia, Turun yliopisto

Kun Kekkonen sivalsi... Kekkonen huumorin taitajana

Kekkosella oli monellakin tavalla erikoinen ja erityinen huumorintaju. Hän oli ennen kaikkea sutkautusten ja tilannekomiikan ystävä. Tämän kaltaisen huumorin harrastaja ei etukäteen paljasta kertovansa vitsiä ja pakota läsnäolijoita kuuntelemaan ulkoa opeteltuja pitkiä johdantoja, jotka ovat usein jo vanhentuneita tai yleisesti tunnettuja. Sen sijaan sutkautusten ja tilannekomiikan ystävä tarttuu ohikiitävän hetken mahdollisuuksiin, tilanteen tarjoamiin lavasteisiin, toisen tekemään virheeseen ja niin edelleen. Tällöin ironia viiltää.

Juuri edellisen kaltaisessa ironian ja sarkasmin miekan käytössä Kekkonen oli ehdoton mestari. Hän viilsi hyytävän suoraan vastustajan heikkoihin kohtiin. Ironian säilä oli hänellä sekä poliittisessa että ihmissuhdekäytössä. Kekkonen oli jo nuorena kaveripiirin parhaita ”pilkkakirveitä”. Sananheitto oli tuossa piirissä lähellä nuoruuden käsirysyä. Urholla sanottiin olevan ”kieli kuin puukko”. Hänen luonteestaan kertoo kouluajan kutsumanimi ”Känä”.

Kekkoson sutkauksiin liittyi useimmiten naljaileva tyyli. Tällaista huumoria voikin kuvata ”naljailevaksi hurttihuumoriksi”. Jokainen Suomen armeijan läpikäynyt on joutunut kokemaan sen. Toiset pitävät tämän kaltaisesta huumorista, toiset eivät. Parhaimmillaan tällainen huumori oli 1920-luvulla – juuri siinä ensimmäisen tasavallan nuorten, lahjakkaiden ja eteenpäin pyrkivien miesten toveripiirissä, johon Kekkonenkin lukeutui.

Ongelmalliseksi hurtti huumori ja piikittely muodostuvat silloin, kun niiden harrastaja on ylivertaisessa asemassa. Kohde ei uskalla antaa takaisin samalla mitalla. Jotkut kohteeksi joutuneet loukkaantuvat sydänjuuriaan myöten ja kokevat naljailun sydämen sivistymättömyydeksi ja moukkamaisuudeksi. Näin kävi esimerkiksi Kekkoson naljaillessa Arimo Raesteelle. Asiasta voi varmistua lukemalla hänen muuten huumorilla höystetyt muistelmansa.

Voisikin sanoa, että jossain määrin aika ajoi Kekkoson huumorin hurttipuolen ohitse. Se miekka, jota oli sallittua käyttää nuorten miesten ja myöhemmin tasavertaisten poliitikkojen piirissä, kasvoi vuosien myötä moukariksi, joka oli kohtuuton ase. Valtansa huipulla olevan presidentin edessä uhri oli useimmiten voimaton. Kekkoson sivallus oli kuin karhun taputus. Vain harva osasi ja rohkeni vastata samaan tyyliin. Max Jakobson onkin verrannut osuvasti Kekkostä leijonankesyttäjään, jonka leijonat olivat loppuneet.

Kekkonen ei itse tätä asemaansa ja sen seurauksia täysin mieltänyt. Kuvaavaa onkin hänen valittelunsa eräälle suurlähettiläälle. Kekkoson mielestä huumori ja hyvän sutkautustaidon omaavat ihmiset olivat kuolemassa sukupuuttoon. Väinö Leskinen miekkaili sanan säilällä Kekkoson kanssa tunnettuun kääntymykseensä asti. Ilmari Turja oli niitä harvoja pitkäaikaisia ystäviä, joka osasi ja jaksoi miekkailla Kekkoson kanssa loppuun asti.

Kekkosen piikittelevä huumori oli vastustajille paikoin suolaista kuin silli. Kuvassa Kekkonen itse testaa alankomaista silliä valtiovierailullaan 1972. Kuva: © Rob Mieremet (ANEFO), Wikimedia Commons, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KekkonenHerring1972.jpg>.

Eräs tilannekomiikan ja naljailevan ironian käytön huonoja puolia on, ettei tämän lajin huumoria pysty varsinaisesti toistamaan. Sutkautukset ovat sitoutuneet liikaa ohikiitävään hetkeen ja sen mahdollisuuksiin. Omasta hetkestään irrotettuna ironinen tilannekomiikka menettää mehunsa. Toistettuina ja toisessa ajassa siinä on vaikeaa nähdä mitään naurettavaa.

Lyhyeen lopettamisen taito

Kekkonen osasi lopettaa tietyn asian käsittelyn kertatehtävällä ironian miekan sivaluksella. Suomen Sofian suurlähetystössä oli väärinkäytetty alkoholia, ja asiasta tuli presidentille useampia juorutasoisia valituksia. Kekkonen, joka ei itsekään sylkenyt lasiin, vastasi valtiosihteerille:

Kuitenkin on asia niin, että mies, joka ei tee muuta virhettä – tai ei tee muuta ylimalkaankaan – kuin että kun on humalatilassa, on humalassa, tekee maalle vähemmän vahinkoa kuin mies, joka selvin päin tekee tyhmyyksiä.

Sekä juoruilu että juopottelu loppuivat kuin veitsellä leikaten!

Suurlähettiläs Asko Ivalon terveys oli ruvennut horjumaan viimeisinä vuosina ennen eläkkeelle siirtymistä. Hänen vaimonsa, kuvanveistäjä Emil Wikströmin tytär Mielikki Ivalo oli tunnetusti ”hankala naisihminen”; asiasta voi varmistua lukemalla hänen muistelmansa *Vanavedessä*. Ivalo komennettiin Intiaan suurlähettilääksi. Mielikki ei yhtään pitänyt asiasta ja masinoi lähetystön puhumaan asiasta presidentille. Lähetystön tehtävänä oli kertoa, ettei Askon horjuva terveys kestäisi Intian komen-

nusta. Kekkonen kuunteli lähetystön asian ja tuumi pitkään. Lopulta hän lausui: ”En peru määräystä. Päinvastoin. Olen kuullut, että Intiassa lesket poltetaan roviolla!”

Kemijoki Oy:llä oli Porojärvellä Käsivarressa pieni kämppä, jossa Kekkonen kävi mielellään kalassa ja hiihtämässä. Kemijoki Oy:n toimitusjohtaja, vuorineuvos Axelsson oli mukana Porojärvellä, jossa hän ei ollut aikaisemmin käynyt. Astuttuaan kämppään vuorineuvos kysyi Kekkoselta, että ”kuinkas me täällä sitten nukutaan?” Kekkonen vastasi vastakysymyksellä: ”Ketkä Me?” Axelsson ymmärsikin hakea yösijan rajavartiomiesten hoteista.

Vastustajan häirintä ja torjunta

Kalevi Sorsa määritteli Kekkoson ”armottomaksi, nopeaksi ja tehokkaaksi pilkkakirveeksi ja huulenheittäjäksi, joka nautti roolistaan!” Kekkonen osasikin sutkautuksillaan pysäyttää ja nolata poliittisen vastustajansa ainutlaatuisella tavalla. Usein hän iski, ennen kuin vastustaja pääsi edes kunnolla alkuun. Esittelen pari esimerkkiä.

Raoul Palmgren – kommunisti ja päätoimittaja – aloitti kiivaaksi hyökkäykseksi suunnittelemansa puheen ”Meikäläisessä lehdistössä --”. ”Kuule!”, keskeytti Kekkonen. ”Tarkoitatko Sinä teikäläistä vai suomalaista lehdistöä?” Terä Palmgrenin puheesta oli kertaheitolla taitettu.

Toinen esimerkki kertoo siitä, miten Kekkonen ”sanan säilällä” katkaisi Ahti Karjalaisen kuningastien vuonna 1973. Miesten välit olivat ajan myötä muuttuneet suorastaan riitaisiksi. Karjalaisen 50-vuotispäivien lähestyessä lehdistössä alkoi ilmestyä kirjoituksia, joissa korostettiin, miten miellyttävä Ahti Karjalainen oli yksityishenkilönä. Erityisesti kehuttiin hänen huumorintajuaan, joka pääsi hienosti esille Karjalaisen lähipiirissä.

Kampanja huipentui Karjalaisen juhlapäivänä Hotelli Marskissa. Laaja yleisö kuunteli kiusaantuneena mutta kohteliaasti nyökytellen huumorimies Karjalaisen ylistyksiä. Harva kuului tuohon lähipiiriin, joka olisi voinut tietää jotain asiasta. Lopulta nousi puhumaan illan päävieras, tasavallan presidentti. Jännitys väreili ilmassa. Kekkonen katsoi yleisöään, jonka tunnelman hän oli vaistonnut. ”Niin!”, hän aloitti hymyillen ja piti pitkän tauon. ”Kyllähän meidän kuitenkin on myönnettävä, ettei Ahti mikään kuoliaaksi naurattaja ole!”

Presidentin ytimeen menevä kommentti räjäytti pankin. Keinotekoisien huumorimiehen kuvan aiheuttama kiusaantuneisuus laukesi hillittömäksi nauruksi. Yleisö hörötti suureen ääneen minuuttitolkulla. Sen jälkeen ei Karjalaisen huolella rakennetusta huumorimiesimagosta ollut käyttötavaraksi. Jotkut toimittajat muistelevat tätä hetkeä presidentinvaalien ”käännekohtana”.

Torjunnan taito

Hyvänkin iskun ja sutkauksen tai vaikean tilanteen voi torjua taitavalla vastaiskulla. Seuraava esimerkki kertoo tällaisesta torjunnasta. Iskijä on Kekkonen, mutta loistava torjuja on niin ikään taitava poliitikko, eduskunnan puhemies Sukselainen. Presidentin ja puhemiehen suhteet eivät olleet parhaat mahdolliset, eikä presidentti ollut kohdellut puhemiestä parhaalla mahdollisella tavalla. Vietettiin iltaa, ja paikalla oli runsaasti keskustapuolueen väkeä. Virvokkeitakin oli tarjolla, mutta tunnelma pysyi laimeana ja hapahkona. Kekkonen päätti iskeä. Hän totesi kovalla äänellä Sukselaiselle: ”Sinäkin olet sellainen mies, että mitään et tekisi vaikka päälle kusisi!” ”No älä kuse!”, kuului Sukselaisen vastasivallus! Niille, jotka tunsivat herrojen suhteet, torjunta oli täydellinen ja vaiensi itsensä Kekkoson.

Vanheneva mestari kykeni kääntämään heikkoudet edukseen. Kekkonen todellinen kunto oli eräänlainen valtakunnansalaisuus. Lähes kahdeksankymppisen presidentin väitettiin olevan nelikymppisen kunnossa. Hänelle oli kuitenkin tapahtunut lukuisia lipsahduksia ja haavereita, jotka puhuivat aivan toista. Presidentin sisälukuongelmaankin oli jo kiinnitetty huomiota; suorien lähetysten mies oli joutunut vuodesta 1978 turvautumaan nauhoitettuihin uudenvuodenpuheisiin. Kunto vaihteli päivittäin. Vastustajille ei kuitenkaan sopinut antaa argumentteja.

Vuonna 1979 presidentti vieraili Länsi-Saksassa. Hänen ohjelmaansa kuului pitää illallispuhe Augsburgin linnassa Bonnissa liittopresidentti Walter Scheelin johtaman arvovaltaisen isäntäjoukon läsnä ollessa. Yhtäkkiä presidentti ei kuitenkaan nähnyt lukea. Yleisö istui tulisilla hiilillä. Presidentti ei kuitenkaan menettänyt arvokkuuttaan eikä konseptiaan. Hän kysyi saksaksi, oliko se Goethe, joka lausui kuuluisat sanat ”Mehr Licht!”, enemmän valoa! *Mehr Licht* -tokaisu osoitti loistavaa tyyliä. Se käänsi huomion pois ongelmasta ja vaiensi mahdolliset epäilyt. Kotona lehdistö ylisti presidentin hoitaneen ”valtiovierailun kiperimmän tilanteen huippuhienosti”.

Vanheneva presidentti

Vanhenevan presidentin voi myös väittää menettäneen arvostelukykyyään. Sylvi Kekkonen myötä presidentti menetti parhaan tyyliä ja sensuroijansa. Sarkastiset ja viiltävät kirjeet olivat Kekkoselle vallan väline. Niillä hän tavoitti ja lannisti töpeksijät ja vastustajat. Tehostaakseen kirjeidensä vaikutusta Kekkonen saattoi antaa ne julki. Mutta vasta Sylvi Kekkonen kuoleman jälkeen presidentti turvautui laajamittaiseen julkaisemiseen. Näin *syntyivät Kirjeitä myllystäni I ja II*. Kekkonen kuvasi itse, millaisesta myllystä oli kyse. Se oli ”pauhaava, ryskivä, jyskivä ja jauhava”.

Moni virkamies koki tullessaan syvästi loukatuksi. Eräät totesivat myllykirjeiden julkaisemisen vapauttaneen heidät uskollisuuden velvoitteestaan presidentille ja ulkoministeriölle. Myös moni vanha ystävyysuhde katkesi. Kuvaava esimerkki on kuulantyyöntäjä Ville Pörhölän saama kirje. Ville oli arvostellut Kekkokosta ja hänen ulkopoliittikaansa. Presidentti paheksui sitä, että hänen vanha urheilutoverinsa luuli ulkopoliitikassa olevansa ”yhtä suuri asiantuntija kuin aikoinaan moukarinheitossa kahdella pyöräytyksellä”. Presidentti lopetti kirjeensä Pörhölälle vertaukseen:

Joskus ennen – kuten muistat – sanottiin, että Niittymaalta on mennyt pää sekaisin, kun on pyörinyt kiekonheitossa aina yhtäälle päin. Moukarilla näyttää olevan iän kanssa yhtä paha vaikutus.

Vaikenemisen vaikea taito

Ironia ja iva ovat äärimmäisiä aseita. Poliitikassa ne ovat eräänlaisia tuomiopäivän aseita, joilla vaiennetaan vastustaja yhdellä iskulla. Henkiin jäädessään iskun kohteesta tulee kuitenkin helposti vaarallinen vihemies. Siksi ivan käyttö on niin sanotusti taitolaji. Käyttäjältä vaaditaan poliittista silmää, sillä väärin käytettynä iva ja ironia kääntyvät käyttäjänsä vastaan.

Kekkonen tiesi tarkkaan, milloin säilä oli paras jättää huotraansa. Tässä piileekin ero tavallisen ”pilkkakirveen” ja todellisen mestarin välillä. Kekkonen oli sopeutunut toisen maailmansodan jälkeen muuttuneisiin olosuhteisiin myös tällä tasolla. Pitkäaikainen pääministeri Kalevi Sorsa todistaakin muistelmissaan:

Hän [Kekkonen] ei koskaan sanonut arvostelevaa sanaakaan Neuvostoliitosta, ei edes luotetussa suomalaisessa keskustelupiirissä. Vaikka hän oli nopea ja armoton pilkka-

kirves ja huulenheittäjä – ja nautti siitä – hän ei koskaan kuulteni livahduttanut komppaa, jonka kärki olisi sisältänyt kriittisen huomion tai arvion suuresta naapurista. Hän oli alituisesti valppaasti varpaillaan.

Suurlähettiläs Jorma Vanamo muisteli Kekkonen sanoja ottaessaan vastaan Moskovan suurlähettilään tehtävät:

Älä milloinkaan ja missään arvostele Neuvostoliittoa tai neuvostoliittolaisia. Se kiertyy aina jotain kautta heidän korviinsa ja he eivät sitä ymmärrä, eivät silloinkaan kun se on sanottu huumorilla!

Mestari tunnetaan siitä, että hän osaa laskea sivalluksensa vaikutuksen pitkälle eteenpäin – hieman samaan tapaan kuin shakinpelaaja siirtonsa vaikutukset jatko-peliin. Joskus vaikeneminen on kultaa! Mestari tietää myös, milloin hän on saanut kuolettavan piston, eikä yritä rimpuilla vastaan.

Ilmari Turja – tuo tietäjä iänikuinen ja Kekkonen ”miekkailuvastustaja” loppuun asti – oli lähdössä vaimoineen Turkkiin. Turja kertoi käyvänsä myös Efesoksen rau-niokaupungissa. Kekkonen muisteli Paavalinkin käyneen Efesoksessa. Presidentti jatkoi: ”Mitä se Paavali siellä Efesoksessa tekikään ja viipyikin niin kauan?” Turja murjaisi: ”Niitä se, Myllykirje-hommia!” Se pisto tiesi paikkansa, eikä Kekkonen yrittänyt enää vastaiskua. Totesi vain: ”Tousché!”

Itseironia

Vaikenemisen lisäksi itseironia kuului mestarin arsenaaliin. Tappion hetkellä ja ahtaalle ajettuna Kekkonen usein tokaisi: ”Tappaa eivät tohdi ja tiineeksi eivät saa!” Nauru itselleen vaati aikaa. Kekkonen kykeni myös siihen – tosin viiveellä. Usein kävi niin, että presidentti ensin ”kirosi kuin turkkilainen”, kuten Risto Hyvärinen asian ilmaisi. Myöhemmin asialle kuitenkin naurettiin makeasti. Seuraava kertomus viestii itseironian viiveestä.

Kekkonen ja pilapiirtäjä Kari Suomalaisen voi sanoa eläneen vuosikausia symbioottisessa suhteessa: toinen piirsi ja toinen antoi aiheet – kummankin yhteiseksi eduksi ja hyödyksi. Kekkonen leikkeli Karin piirroksia ja nauroi niille salaa, joskus kiukunkin seasta:

Elettiin noottikriisin aikaa. Kari piirsi *Helsingin Sanomiin* nootin tapahtumiin liittyvän pilakuvan. Presidentti närkästyivät kuvasta pahanpäiväisesti. Aamukahvi oli lopullisesti ja kertakaikkisesti pilalla. Kari ei enää erottanut hävyttömyyttä huumorista. Jotain oli tehtävä ja heti! Adjutantti pantiinkin asialle.

Vielä samana iltana adjutantti soitti Karille ja totesi presidentin haluavan tietää, missä Karin käsityksen mukaan kulkee huumorin ja hävyttömyyden välinen raja.

”Rajajoella!” vastasi Kari ja sulki puhelimen.

Kun presidentti kuuli vastauksen, hän kimpaantui Karin röyhkeydestä ja kirosi hänet alimpaan. Myöhemmin Kekkonen kuitenkin palasi usein Karin sivallukseen, mikä osoittaa syvyyden, jolla isku oli viiltänyt. Hän saattoi vuosia myöhemmin pyytää kertomaan ”taas sen Kari-jutun”. Ja sitten naurettiin!

Tutkimusaineisto

Arkistot

Tasavallan Presidentin Arkistosäätiö, Orimattila

Urho Kekkosen arkisto

UKA 1 - Presidentin kansalaiskirjeenvaihto

UKK:n päiväkirjat 1958–1981

UKK:n vuosikirjat 1958–1975

Jouko Loikkasen arkisto

Jouko Loikkasen päiväkirjat 1961–1970

Haastattelut

Kirjoittaja on tehnyt haastattelut Ulkoasiainhallinnon historian kirjoittamisen yhteydessä.

Hallama, Jaakko (7.1.1993)

Hyvärinen, Risto (2.9.1992 & 31.8.1995)

Jacobson, Max (24.2.1994)

Karjalainen, Ahti (11.10.1989 & 18.10.1989 & 18.1.1990)

Levo, Urpo (21.1.1994 & 21.11.1995)

Mattila, Olavi J. (20.8.1992)

Pastinen, Ilkka (6.6.1996 & 16.8.2004)

Seppälä, R. R. (27.10.1992)

Sorsa, Kalevi (17.11.2000)

Söderman, Tom (14.4.1994 & 12.10.1994)

Vanamo, Jorma (2.9.1990 & 18.10.1994)

Virolainen, Johannes (11.12.1992)

Tomi Lindblom

VTT

Saisinko nimikirjoituksenne, Herra Presidentti?

Kirjoittaja on VTT ja viestintäyrittäjä, jolla on yksi maamme laajimmista yksityisomistuksessa olevista nimikirjoituskokoelmista. Hän on seurannut 1980-luvun puolivälistä lähtien nimikirjoitusalaan, kansainvälisiä huutokauppoja ja myyntisivustoja ja luonut kontakteja lukuisiin keräilijöihin ympäri maailman. Kaikki tämän katsauksen kuvat ovat hänen omasta kokoelmastaan.

Urho Kekkosen oli presidenttiaikanaan monien ihailun kohde. Kekkonen osasi käyttää julkisuutta hyväkseen ja ottaa myös ihailijansa huomioon. Yksi Kekkonen tavoista osoittaa kiitosta kannattajilleen ja muille häntä lähestyneille ihmisille oli lähettää heille nimikirjoituksella varustettuja kuvia ja muita tervehdyksiä. Tässä suhteessa Kekkonen ja monet muut valtionpäämiehet eivät poikkea suosituista rock-tähdistä tai Hollywood-näyttelijöistä; ihailijoiden huomioiminen tekee heistä osan laajaa populaarikulttuurin kenttää, johon kuuluvat nimikirjoitukset ja muut muistoesineet.

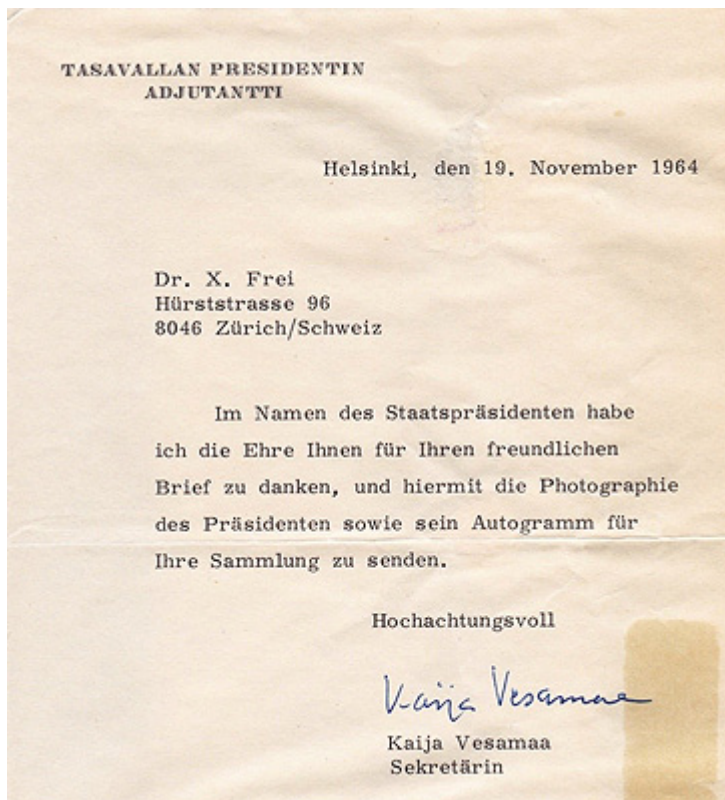
Nimikirjoitusten kerääminen on Suomessa varsin marginaalinen harrastus mutta muualla maailmassa, erityisesti Yhdysvalloissa, Britanniassa, Saksassa ja Intiassa, sitäkin yleisempi. Valtionpäämiesten nimikirjoitusten kerääminen on suosittua, ja keräilijät ovat olleet kiinnostuneita myös Suomen presidenttien nimikirjoituksista. Nimikirjoituksia kerätään monista eri syistä; yleisimmät näistä lienevät halutaan tallentaa historiallisia esineitä jälkipolville ja kerätä ihailun kohteena olevien henkilöiden muistoesineitä. Nimikirjoitukset voivat olla joillekin saajilleen jopa reliikkien kaltaisia: niitä katsomalla ja koskettamalla on ikään kuin yhteydessä nimikirjoituksen kirjoittajaan.

Valtionpäämiesten nimikirjoitusten kerääminen on yksi alan suosituimmista erikoiskohteista. Myös suomalaisten poliitikkojen, etenkin presidenttien ja pääministerien, nimikirjoituksia kerätään ympäri maailman. Tasavallan presidentin kansliaan ja Valtioneuvoston kansliaan saapuu vuosittain suuri joukko kirjeitä ja sähköposteja, joissa toivotaan nimikirjoitusta tai signeerattua kuvaa keräilijän kokoelmaan. Kiinnostus Suomen presidenttien nimikirjoituksia kohtaan heräsi laajemmin 1940-luvun lopulla, vaikka jo 1920- ja 1930-luvuille Yhdysvalloissa keräiltiin erityisesti Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläiden ja Kansainliiton edustajien nimikirjoituksia.

Presidentti J. K. Paasikivi lähetti lukuisia nimikirjoituksiaan keräilijöille ympäri maailman. Paasikiven tapana oli lähettää pyytäjille signeerattu kartonkinen kortti, jonka saatteena oli adjutanttin allekirjoittama tervehdyskirje. Myös marsalkka Mannerheimin nimikirjoitukselle oli suurta kysyntää maailmalla sotien jälkeen. Suomessa tosin Mannerheimin nimikirjoitus oli hänen suuren kansallisen ihailunsa vuoksi monen tavoitteena jo 1920-luvulta lähtien. Mannerheim suhtautui pyyntöihin varsin myötämieleisesti ja signeerasi tunnollisesti niin kortteja kuin valokuvia.

Urho Kekkonen valtakausien aikana pyyntöjä alkoi tulla niin paljon, että presidentin kansliassa otettiin 1960-luvun lopulla käyttöön painetulla nimikirjoituksella

varustetut kuvat ja painetut kiitoskortit. Kekkonen signeerasi runsaasti myös erilaisia filateelisia kohteita sekä hänelle lähetettyjä valokuvia, joissa oli jo jonkun toisen valtionpäämiehen nimikirjoitus. Hän myös jakoi virkakausiensa aikana, muun muassa valtiovierailujen yhteydessä, satoja virallisia signeerattuja kuviaan kiitokseksi. Urho Kekkonen poikkeuksellisen pitkän virkakauden vuoksi häneen liittyvää erilaista presidentillistä nimikirjoitusaineistoa on saatavilla runsaasti. Hän on kirjoittanut nimensä tuhansiin virallisiin asiakirjoihin sekä lukuisiin kirjeisiin ja muihin dokumentteihin. Lisäksi hän on signeerannut kirjoja, valokuvia ja nimikirjoituskortteja.

Tasavallan presidentin tervehdyskirje sveitsiläiselle keräilijälle vuonna 1964.

Tasavallan presidentin kanslia lähetti nimikirjoitusten pyytäjille yleensä Kekkonen signeeraaman valokuvan tai pienen leijonalogolla varustetun kortin, jossa oli hänen allekirjoituksensa.

Kekkonen signeeraamia kortteja eri vuosilta.

Monesti keräilijät lähettivät Kekkoselle myös omia kohteitaan, joihin he toivoivat signeerausta. Tällaisia olivat muun muassa monet filateeliset esineet, kuten ensipäiväkuoret.

Kekkosen signeeraama yhdysvaltalainen John F. Kennedyä kunnioittava ensipäiväkuori vuodelta 1967.

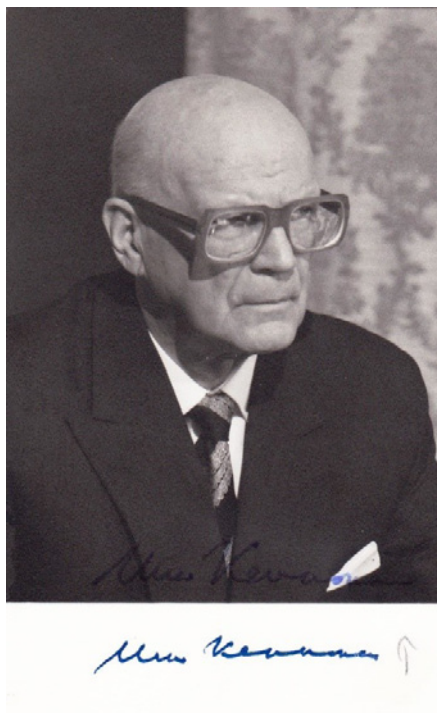
Kekkosen signeeraama ja 3.9.1960 päiväämä kortti, jossa on häntä kuvaava postimerkki.

Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlaa kunnioittava yhdysvaltalainen postimerkkiarkki, jonka presidentti Kekkonen on signeerannut kahdeksan kertaa.

Painettujen korttien kuva-aihetta päivitettiin vuosien varrella aina sitä mukaa, kun Kekkosesta otettiin uusi virallinen valokuva.

Urho Kekkosen valokuva, jonka alle on painettu nimikirjoitus, 1960-luvulta.

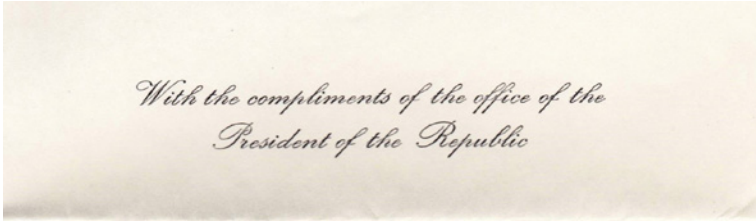

Kekkosen valokuva, jonka alle on painettu nimikirjoitus, 1970-luvulta. Kohde on sikäli erikoinen, että painetun nimikirjoituksen yläpuolella on myös Kekkosen omakätinen nimikirjoitus.

Kekkosen valokuva, jonka alle on painettu nimikirjoitus, 1970-luvun lopulta.

1970-luvulla luovuttiin myös käytännöstä, jossa nimikirjoitusten pyytäjät saivat kanslian allekirjoittaman henkilökohtaisen saatekirjeen. Sen sijasta nimikirjoituksen ohessa lähetettiin taitettu A4-paperi, johon oli painettu tervehdys presidentin kansliasta.

Ote kiitoskirjeestä, jota on tehty ainakin suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja ranskaksi.

Erityisesti saksalaisten keräilijöiden suosiossa ovat olleet valokuvat, joissa on saksalaisen poliitikon lisäksi jonkun toisen maan valtionpäämies. Tällaisiakin kohteita Kekkonen signeerasi usein.

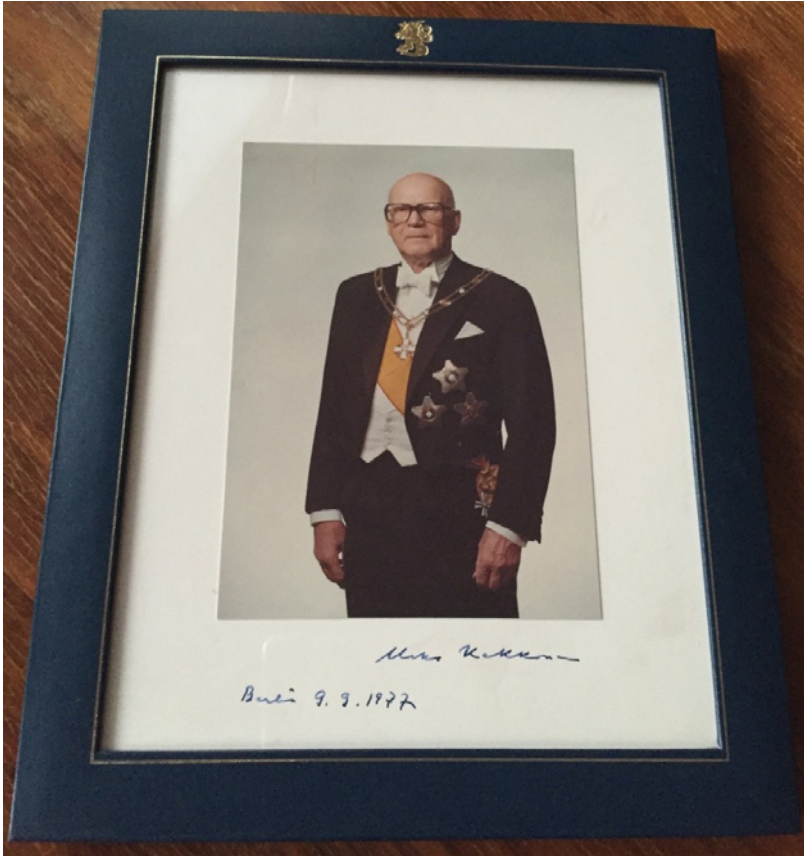

Kekkonen ja Saksan liittokansleri Helmut Schmidin signeeraama valokuva.

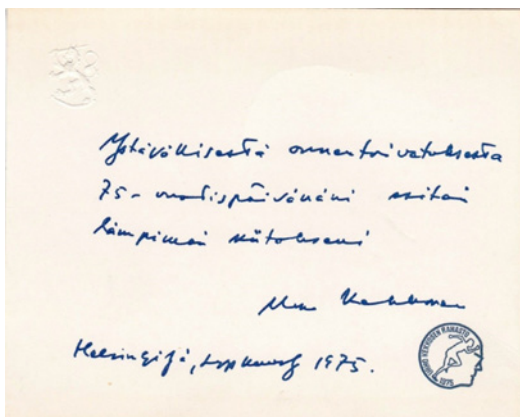
Kekkonen ja Saksan liittokansleri Helmut Kohlin signeeraama valokuva.

Valtionpäämiehillä ympäri maailman on ollut tapana antaa signeerattuja valokuviaan kiitokseksi virallisten tapahtumien, kuten valtiovierailujen, yhteydessä. Presidentti Kekkonenkin on signeerannut virkakausiensa aikana satoja tällaisia valtiollisin leijonakehyksin varustettuja kuvia.

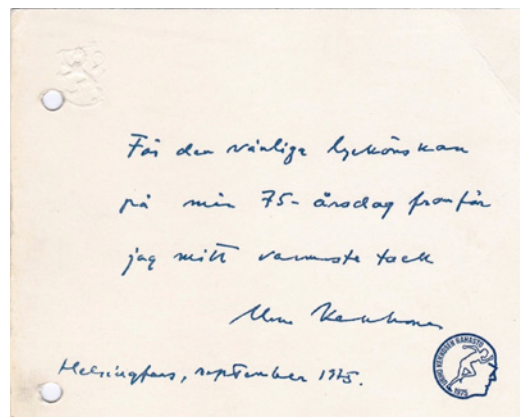

Kekkonen virallinen lahjakuva signeerattuna Berliinissä 9.9.1977.

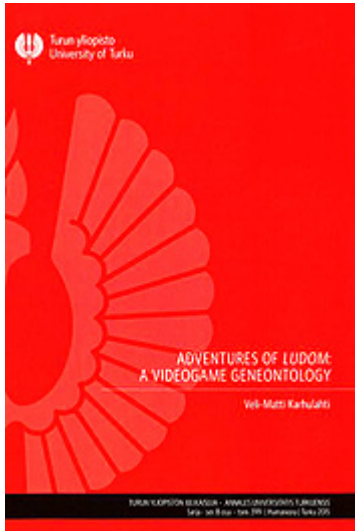
Painettuihin tervehdyksiin Kekkonen turvautui myös silloin, kun henkilökohtaisten kiitoskorttien kirjoittaminen olisi käynyt ylivoimaiseksi. Niinpä esimerkiksi Kekkonen 75-vuotisjuhlan yhteydessä presidentin kansliaa onnitteluin lähestyneet lukuisat suomalaiset saivat kiitokseksi painetun tervehdyskortin.

Painettu kiitoskortti vuodelta 1975.

Ruotsinkielinen painettu kiitoskortti syyskuulta 1975.

VIDEOPELIT OVAT VAIN OSA PELIEN HISTORIAALLISTA JATKUMOA

Veli-Matti Karhulahti (2015) *Adventures of Ludom: A Videogame Geneontology*. Turku: Turun yliopisto. *Annales Universitatis Turkuensis*, 80 s.

Veli-Matti Karhulahden väitöskirja *Adventures of Ludom: A Videogame Geneontology* tarkastelee videopelejä lajiontologisesta näkökulmasta. Väitöskirja tarttuu ajankohtaiseen aiheeseen, sillä elämme videopelien kukoistuskautta. Artikkelipohjainen teos jakautuu kahteen osioon, joista ensimmäisessä Karhulahti esittelee lajiontologista näkökulmaa ja perustelee väitteensä videopeleistä osana pelien historiallista jatkumoa. Toinen osio koostuu kuudesta julkaistusta tutkimusartikkelista, joissa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin videopelien ominaisuuksia ja pureudutaan videopelien ja muiden pelillisten ilmiöiden eroavaisuuksiin. Karhulahti kritisoi ja problematisoi videopelikäsitteen ja siihen liittyvät yleistyksiset ja tekee uudenlaista jaottelua luokittelemalla pelejä niiden ominaisuuksien perusteella. Tutkimus tuskin avautuu täysin tavalliselle talleajalle, mutta pelitutkimuksesta kiinnostuneelle sillä on paljon annettavaa.

Pelejä luokittelemalla Karhulahti rakentaa videopeleille taksonomista identiteettiä. Videopelien kulttuurista lajia Karhulahti kutsuu nimellä *Artefactum ludus ludus*. Tässä *artefactum* viittaa videopelien keinotekoisuuteen; jotta videopelejä voidaan tutkia muutoinkin kuin ludologian näkökulmasta, on ne tunnistettava keinotekoisiksi, ihmisten luomiksi artefakteiksi. *Ludus ludus* puolestaan merkitsee pelaamisen, leikkimisen ja pelillisyyden ulottuvuutta. Samalla kun Karhulahti tunnistaa videopelit omaksi kulttuuriseksi lajikseen, hän muistuttaa osuvasti, ettei laji ole yhden tai kahden aiemman lajin jälkeläinen vaan ”poikkikulttuurinen geneettinen painajainen”.

Väitöskirja keskittyy selvittämään, miten videopelaaminen eroaa muista samankaltaisista kulttuurimuodoista, kuten peleistä, *puzzleista*, tarinoista ja esteettisistä artefakteista. Karhulahti ei jumitu tarkastelemaan pelien keskinäisiä eroavaisuuksia vaan käsittelee myös videopelaamisen suhdetta sitä ympäröiviin kulttuurimuotoihin. Hän korostaa, ettei videopelejä tai yksittäistä videopeliä voida lähestyä vain yhdellä asenteella tai yhdestä näkökulmasta. Merkittävin ero väitöskirjan ja aiemmin tehdyn ludo-ontologisen tutkimuksen välillä onkin se, että kun aiemmassa tutkimuksessa on etsitty yhtäläisyyksiä, Karhulahti keskittyy nimenomaan videopelien ja muiden kulttuuristen ilmiöiden eroavaisuuksiin. Hän tarkastelee videopelejä neljästä eri näkökulmasta: pelinäkökulmasta (*game phenomenom*), pelillisestä (*ludic phenomenom*), tarinallisesta (*story phenomenom*) ja esteettisestä näkökulmasta (*aesthetic phenomenom*). Nämä neljä perspektiiviä asettavat pelit kehykseen, joka suuntaa huomion videopelien pelaajille asettamiin vaatimuksiin.

Karhulahti esittelee käyttämänsä terminologian kattavasti ja tuo alusta asti esille oman asenteensa ja persoonallisen tutkimusotteensa. Hän tunnistaa videopelien puutteellista pelillisyyttä kohtaan esitetyn kritiikin ja tunnustaa aiemman tutkimuksen ansiot. Samalla hän onnistuu kuitenkin tuomaan videopelitutkimukseen arvokasta lisäsisältöä. Paikoitellen humoristinen, yleistyksiin ja videopelien itsestään selvään pelillisyyteen kriittisesti suhtautuva kirjoitustapa varmistaa, että Karhulahden oma ääni nousee kuuluviin. Tämä ääni puhuu

videopeleihin liitetyistä ”kivuliaista yleistyk-
sistä sekä akateemisessa että populääri-
kielenkäytössä” ja tunnistaa videopelitutkimusta
jo pitkään riivanneen ongelman: *videopelin*
käsitteen epämääräisyyden.

Karhulahden mukaan videopelin käsite on
ongelmallinen siksi, että se kattaa liian moni-
muotoisen ja heterogeenisen asioiden ja ilmi-
öiden joukon. Videopelit ovat artefakteja, joita
ei vain pelata vaan myös luetaan, katsotaan,
kuunnellaan, kosketaan, modataan, tutkitaan
ja tulkitaan. Osa nykyään videopeleiksi luoki-
teltavista asioista ei ole pelejä laisinkaan. Kuten
Karhulahti muistuttaa: ”the videogame isn’t
much of a game”. Moni on lähempänä kirjaa,
elokuvaa, urheilua tai taidetta kuin peliä.

Karhulahti uskoo, että videopelaaminen on
aikaan sidonnainen kulttuurinen ilmiö, joka
tulee vähitellen kuolemaan pois. Tämä ei kui-
tenkaan tarkoita, että pelaaminen suurempana
ilmiönä olisi katoamassa. Uudet pelimuodot
tulevat kuitenkin poikkeamaan nykyisistä niin
merkittävästi, että niiden kuvailuun tarvitaan
täysin uusia käsitteitä. Karhulahti sijoittaakin
videopelit perustellusti osaksi pelien historial-
lista kehitystä ja muutosta. Videopelaaminen
on vain yksi teknologian mahdollistamista
kulttuurimuodoista, joka tulee kehityksen
myötä väistymään uusien pelaamisen muo-
tojen tieltä.

Artikkelissa ”Defining the Videogame”
(2013) Karhulahti pureutuu videopelin määrit-
telemisen ongelmaan tarkemmin. Hän lainaa
Bernard Suitsin (1978) klassikkotekstiä, jossa
Grasshopper ja Skepticus käyvät pelien mää-
rittelystä sokrateslaista dialogia. Karhulahden
artikkelissa Skepticuksen kanssa keskustele
alkuperäisen Grasshopperin jälkeläinen, vi-
deopelejä pelaava nuori Grasshopper, ja nyt
aiheena ovat videopelit. Viittaus pelitutkimuk-
sen klassikkotekstiin tuo tekstiin ripauksen
leikkimielisyyttä. Dialogimuodossa kirjoitettu
artikkeli peilaa kekseliäästi tutkimusalalla jo
tehtyjä havaintoja.

Artikkeli ”Puzzle is not a Game! Basic
Structures of Challenge” (2013) keskittyy
tarkastelemaan *puzzlejen* ja videopelien suh-
detta. Karhulahti erottaa *puzzlet* eli eräänlaiset
arvoitukset ja videopelit toisistaan. Pelitutki-
muksessa *puzzlea* pidetään tyypillisesti pelinä,
vaikka Karhulahden tavoin monet teoreetikot
tunnustavat yleistyksen ongelmallisuuden.

Karhulahti analysoi pelin ja *puzzlen* eroavai-
suuksia ja luo viitekehyksen, jonka avulla
videopelien sisältämiä haasteita voidaan ana-
lysoida ja ymmärtää. On tärkeää huomata, että
siinä missä peliä pelataan, *puzzle* ratkaistaan.
Puzzleja voidaan pelillistää lisäämällä niihin
dynaamisia komponentteja, kuten esimerkiksi
aikarajoitteita, mutta ne ovat itsessään staattisia
rakenteita. Dynaamisuudella Karhulahti
viittaa sellaiseen liikkeeseen, joka ei ole täysin
ennustettavissa. Dynaaminen elementti erottaa
hänen mukaansa *puzzlet* ja strategiset haasteet
selvimmin toisistaan.

”An Ontological Theory of Narrative Works:
Storygame as Postclassical Literature” (2015)
esittelee ontologisen teorian, jonka avulla
voidaan ymmärtää narratiivisia peliteok-
sia ja tunnistaa tarinapelejä. Yksi artikkelin
tärkeimmistä huomioista on, että joitain
tarinapeleinä pidettyjä pelejä olisi hedelmäl-
lisempää tarkastella pikemminkin narratiivi-
sena kirjallisuutena kuin tarinapeleinä. Pelien
narratiivisuutta on aiemmin tutkittu lähinnä
niiden multikursaalien (*multicursal*) rakenteen
vuoksi: ne mahdollistavat monta erillistä reittiä
lopputulokseen.

Tämä tapahtumarakenne ei kuitenkaan ra-
joitu tarinapeleihin, joten niiden tutkiminen
vaatii Karhulahden mukaan perustellusti raja-
tumpaa näkökulmaa. Hän tunnistaa tarinape-
lin narratiivisena ilmiönä ennen kaikkea sen
asettamien vaatimusten perusteella. Karhulah-
ti ei nojaa pelkästään klassiseen ydin-satelliitti-
jaotteluun vaan näkee Barbara Smithiä (1980)
mukaillen tarinoilla olevan rajoittamaton mää-
rä narratiiveja. Hän toteaa, ettei ole olemassa
vain yhtä oikeaa tarinaa vaan tarina-alueita
(*story domain*), jotka sallivat lukuisia erilaisia
supratarinoita eli erilaisia tulkintoja samasta
tarinasta.

Koska videopelit voivat synnyttää tarinoita,
täytyy niiden myös pystyä välittämään erilaisia
sanomia, merkityksiä ja ideoita. Tämän vuoksi
videopelejä voidaan Karhulahden mukaan
tutkia myös esteettisinä ilmiöinä. Estetiikkaa
koetaan muuallakin kuin taidemuseoissa, ja
pelata ja leikkiä voi myös pelien ulkopuolella.
Videopelien estetiikkaa käsitellessään Karhu-
lahti puhuu aporetisesta rematiikasta.

Artikkelissa ”A Kinesthetic Theory of Video-
games: Time-critical Challenge and Aporetic
Rhematic” (2013) hän tarkastelee aiemmin

varsin vähän tutkittua eroa videopelien kinesteettisten ja ei-kinesteettisten haasteiden välillä. Pelihaaste on kinesteettinen, jos sen selvittäminen vaatii ei-triviaalia psykomotorista panostusta ja ei-kinesteettinen, jos sen selvittäminen vaatii ainoastaan ei-triviaalia kognitiivista panostusta. Tarkastelemalla videopelejä niiden kinesteettisyyden ja niiden asettamien aikarajoitteiden kautta Karhulahti luo hyödyllisen jaottelumallin, jonka avulla videopelejä voidaan luokitella niiden sisältämien haasteiden perusteella.

Artikkelissa "Hermeneutics and Ludocriticism" (2015) Karhulahti käsittelee ludokritiikkiä eli videopeliartefaktien arviointia hermeneutiikan avulla. Videopelejä on totuttu arvioimaan sen perusteella, ovatko ne "hyviä" tai "huonoja" tuotteita. Tähän rajoittuneisuuteen ludokritiikki voi Karhulahden mukaan tuoda muutoksen. Karhulahti hyödyntää ajattelussaan Steven Poolen (2007) ja Julian Kücklichin (2002) aiempia hermeneutiikan klassiseen tekstuaaliseen tulkintaan perustuvia määritelmiä mutta näkee ne kuitenkin riittämättöminä. Karhulahti ehdottaa täydennykseksi jo aiemmin (2012) esittelemäänsä kaksoisheremeneutiikan (*double hermeneutics*) ajatusta, jossa videopelaaminen tunnustetaan toiminnaksi, jossa operoidaan sekä klassisen että filosofisen hermeneutiikan alueella. Pelaajat tulkitsevat pelejä paitsi niiden sisältämien elementtien perusteella myös pelin ulkopuolisten kiinnostusten ajamina.

Viimeinen artikkeli "Fiction Puzzle: Storable Challenge in Pragmatist Videogame Aesthetics" (2014) käsittelee *fiktiopuzzlejen* ontologista ja esteettistä luonnetta. Kun *puzzle* sijoittuu pelin tarinamaailmaan, voidaan siitä puhua *fiktiopuzzlena*. Karhulahti käyttää analyysissään apunaan John Deweyn (1934) pragmaattista tutkimuskehystä ja tarkastelee *puzzleja* taiteena, jolla on kyky herättää esteettisiä kokemuksia. *Puzzlejen* ratkaisuilla onkin usein virallisten ratkaisujen lisäksi merkityksiä, jotka liittyvät nimenomaan ratkaisijan omaan tulkintaan, toimintaan ja ymmärrykseen siitä maailmasta, johon *puzzle* sijoittuu. Karhulahden artikkeli rakentaa hyödyllisen viitekehyksen *fiktiopuzzlejen* esteettisen arvon tutkimiselle.

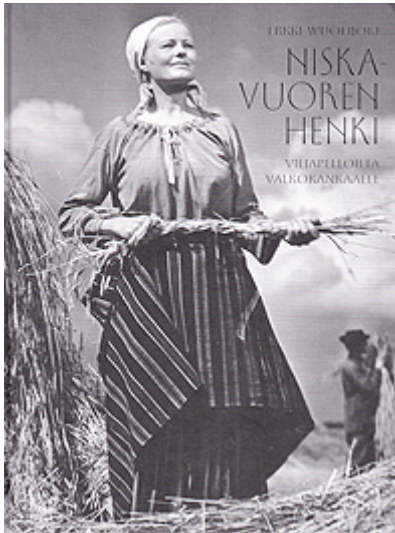
Väitöskirjan yksittäiset artikkelit toimivat omina kokonaisuuksinaan, joskin alun teoria-

osio selkiytyy vasta lukemalla artikkelit. Rakenne asettaa siksi lukijalle omat haasteensa. Artikkelit voi lukea haluamassaan järjestyksessä, mutta Karhulahden suosittelema kronologinen etenemistapa tuntuu loogisimmalta. Jokainen artikkeli soveltuu purkamaan ja syventämään lajiontologista näkökulmaa, mutta toisaalta täysin koherentin kokonaisuuden saavuttaminen erillisten artikkelien välityksellä osoittautuu mahdottomaksi.

Videopelejä on kaikkialla, ja niiden tutkiminen on entistä ajankohtaisempaa. Kaikki tiede on eräänlaista kielen kritiikkiä, kuten Karhulahti muistuttaa. Kielen ja määritelmien on kyettävä muuttumaan, kun itse ilmiöt ja artefaktit muuttuvat ja kehittyvät, tai ne korvataan uusilla. Karhulahden keskeisiä oivalluksia on, että uusien teorioiden on oltava paitsi valmiita tuottamaan uutta tietoa, myös tuhoamaan vanhaa ja vanhentunutta. On olennaista tunnistaa videopelit mahdollisesti ohikiitävänä ilmiönä, jolloin ne voidaan sijoittaa osaksi peli-ilmiöiden kulttuurista edistyskaarta. Karhulahden lajiontologinen ajattelu auttaa lukijaa ymmärtämään, että on kysymys väliaikaisesta ja spesifistä, aikaan sidonnaisesta kulttuurisesta lajista.

Emma Niemi

FM, Mediatutkimus, Turun yliopisto

WUOLIJOIDEN MIEHET

Erkki Wuolijoki (2015) Niskavuoren henki. Viljapelloilta valkokankaalle. Hämeenlinna: Karisto Oy, 321 s.

Erkki Wuolijoen kirjoittama *Niskavuoren henki*. *Viljapelloilta valkokankaalle* esittelee *Niskavuori*-näytelmien innoituksena toimivan Wuolijoen suvun vaiheita. Hauholla sijainneen rusthollin kasvu vaikutusvaltaiseksi sukutilaksi ja tilan pirstoutuminen sodan jälkeen kerrotaan kirjassa kolminäytöksisenä sukukronikkana. Itse *Niskavuori*-näytelmät ja Hella Wuolijoki eivät astu kuvioihin ennen kolmatta näytöstä, mutta Hellan teosten takana vaikuttaneet ihmissuhdekuviot ja aikakauden muutokset ovat luettavissa sukukronikan lomasta.

Niskavuoren henki on perinteisempi sukuhistoriikki kuin sen nimi enteilee. Wuolijoen tilan tarinaa ei tarkastella näytelmien läpi, ja niskavuorelaisten henkilöhahmojen tunnistaminen sukulaisten joukosta vaatii hieman perehtymistä aiheeseen. Kirja olettaa lukijan jo tuntevan näytelmien yhteyden Wuolijoen sukuun mutta ei toisaalta ole kiinnostunut tarjoamaan syvempää analyysiä niiden välisestä suhteesta. Näytelmät ja erityisesti elokuvat jäävät sukutilan vaiheiden varjoon. Niiden suosion kestävyyttä tai syytä ei pohdita. Tästä syystä kirjan nimi johtaa lukijoita harhaan; se korostaa liikaa *Niskavuorta* eikä edes mainitse kirjan keskiössä tosiasiallisesti olevia Wuolijokia. Kun Erkki Wuolijoki vielä jaksaa korostaa todellisuuden ja fiktion välistä eroa, alkaa *Niskavuoren* asettaminen nimeen vaikuttaa markkinointipäätökseltä.

Kolmen näytöksen käyttäminen kirjan rytmityksessä ei ole ainoastaan viittaus *Niskavuori*-näytelmiin, vaan näytökset toimivat Wuolijoen tilan merkkipaaluksen kuvastajina.

Ne kehystävät kolmen eri sukupolven suhdetta kartanoon ja painottavat eri aikakausien mukanaan tuomia haasteita. Ensimmäisessä näytöksessä Juho Erkinpoika Wuolijoki nostaa poikansa Juho Robertin kanssa vaatimattoman rusthollin yhdeksi paikkakunnan vaikutusvaltaisimmista tiloista. Toisessa Juho Robert tuo Wuolijoen tilan kukoistuskaudelle. Perheen vaikutusvalta politiikassa ja kulttuurielämässä vakauttaa suvun aseman suomalaisessa yhteiskunnassa. Juho Robertin konservatiiviset arvot joutuvat seuraavan sukupolven kyseenalaistamiksi, kun pojat Wäinö ja Sulo ottavat paikkansa kansanedustajina. Kolmannessa näytöksessä Hella Wuolijoki muovaa sukukronikan näytelmiksi, jotka jäävät elämään rusthollin vaikutusvallan himmetessä.

Sulo Wuolijoen vaimona sukuun saapunut Hella tutustui Wuolijoen rusthollin historiaan, joka muovautui hänen käsissään kertomuksiksi sukupolvien välisistä eroista ja murroksen partaalla olevasta maaseudusta. *Niskavuoren hengessä* Erkki Wuolijoki painottaa Hellan valikoivaa otetta kirjoittamiseen; näytelmien tarinat eivät toista todellisuutta suoraan. Ne lainaavat nimiä ja yksittäisiä tapahtumia suvun historiasta, mutta mitä pidemmälle ajassa Hella menee, sitä suurempia lainauksia niihin ilmaantuu. Ihmisten ja aiheiden yhdistely kuitenkin terävöittää aikakauden moraalinäkökulmia ja poliittisten aatteiden vastakkainasettelua. Juho Robertin ja hänen poikiensa välisten ajattelumallien erot voidaan nähdä heijastumina *Niskavuoren naisten* (1936) Aarnen valinnoissa. *Niskavuoren nuorena emännäs-*

sä (1940) esiintyvän Malviinan tarina ja *Niskavuoren Heta* (1950) taas tukeutuvat sukuhistoriaan yksityiskohtaisemmin.

Jos *Niskavuori*-näytelmät olivat ensisijaisesti tarinoita sukukartanon naisista, keskittyy *Niskavuoren henki* käsittelemään miesten asemaa. Kirjan selkärangan muodostaa kartanon kulkeutuminen isiltä pojille sekä Wuolijoen miesten kohoaminen yhteiskunnassa. Naiset jäävät kirjassa sivuosaan. He ovat arkea kannattelevia hahmoja, joiden harteilla on tilan pyörittäminen, kun miehet ovat poissa. Vahvatahtoiset naiset eivät pääse *Niskavuoren* tavoin vallan kahvaan. Kirja ei vähättele naisten työpanosta, mutta esimerkiksi isänsä Juho Robertin ja veljensä Wäinön puolesta tilan toimintaa valvoneen Tyynen tarinaan ei sukelta yhtä syväälle kuin veljien kansanedustajakausiin. Tähän painotukseen on varmaan vaikuttanut Wuolijoen kartanoa käsittelevät arkistotiedot; papereissa seisovat suvun miesten nimet.

Kolmen sukupolven tarinassa rustholli pitää vaikutusvaltansa läpi nälkävuosien, Suomen itsenäistymisen ja sotien. Wuolijoen sukuun mahtuu erilaisia poliittisia ajatusmaailmoja, jotka näkyvät tilan johtamisessa. Juho Robertin lasten keskuudessa muhivatkin erilaiset poliittiset aatteet, vaikka radikaalit ajatteluttavat – varsinkin tytärten kohdalla – pehmenivät ajan myötä. Wäinö kannusti työntekijöitään opiskelemaan ja liitti ajattelussaan suurtorpparit osaksi työväentaistelua. Veli Sulo joutui jopa punaisten vankileirille, kun taas sisarten keskuudessa nosti päätään vahva yrittäjähenki. Wuolijoen rusthollin vapaa ja monitahoinen aatteellinen ilmapiiri ja maaseudun rauha houkuttivat alusta asti niin poliittisia kuin taiteellisiakin vaikuttajia vierailuille. Tila toimikin näyttämönä erinäisille illanvietoil- le, joista toisissa Paavo Cajander suomensi ”Maamme”-laulua ja toisissa *Internationaaliin* tehtiin käännöstä Otto Wille Kuusisen johdolla.

Se ”Niskavuoren henki”, josta Erkki Wuolijoki kirjoittaa, on nähtävissä juuri maaseudulla tapahtuneissa rakennemuutoksissa ja kaupungistumisen mukanaan tuomissa mahdollisuuksissa. Wuolijoki esittelee työväen keskellä vallinnutta valtahierarkiaa, joka ei jättänyt paljon tilaa yhteiskunnassa nousemille. Koulutus ja koneellistuminen muuttivat elämää maalla ja avasivat erityisesti nuorille uusia polkuja. Nämä tarinat eivät näy aino-

astaan Hellan *Niskavuorissa*, vaan esimerkiksi Eine Valkjärven nousu Juurakon tilan tyttärestä oman kampaamon omistajaksi muuttuu Hellan käsissä tarinaksi *Juurakon Huldasta* (1937).

Hellan vaikutuksesta Wuolijokien jättämään henkiseen perintöön muistuttavat sukuarkistojen vierellä kulkevat huomautukset yhtäläisyyksistä *Niskavuoren* hahmojen tarinoihin. Näytelmät eivät *Niskavuoren hengen* nimestä huolimatta kuitenkaan nouse suureen osaan, ja elokuvat sivuutetaan muutamassa kappaleessa. Wuolijoen suvun esittely kattaa sukuun kaikki oksat, ja maatilain muutoksia kuvataan huolella, mutta samaa tarkkuutta ei noudateta Hella Wuolijoen teosten kohdalla. Niihin saavutaan kirjassa suhteellisen myöhään, ja ne jäävät pitkälti tiivistelmiksi näytelmien tapahtumista. Välillä ne jopa niputetaan yhteen, kuten *Niskavuoren naiset* ja *Niskavuoren leipä* (1939) -näytelmien kohdalla käy. Sukuhistorian kannalta kiinnostavan näkökulman aikansa hittinäytelmiin olisi antanut niiden kohtaama laajempi vastaanotto Wuolijoen suvussa, mikä nyt käydään nopeasti läpi.

Niskavuoren henki kulkee kirjana koko matkan hieman otsikkonsa vierestä. Wuolijoen suvun tarina on esitetty tarkasti, ja se taustoittaa monipuolisesti aikakautta, johon *Niskavuoret* sijoittuvat. Sen tarve vetää suoria linkejä *Niskavuori*-näytelmien ja sukuhistorian välille vaikuttaa kuitenkin ajoittain nimen mukanaan tuomalta velvoitteelta. Erkki Wuolijoki on kuitenkin saanut väkirikkaasta tarinasta sujuvasti eteenpäin kulkevan ja helposti lähestyttävän historiikin. Kirja tarjoaa aikakausikuvauksena lukijoilleen kattavan katsauksen suomalaisen yhteiskuntaan, mutta *Niskavuorista* kiinnostuneille se ei välttämättä anna uutta tietoa.

Emilia Koivumäki

HuK, Mediatutkimus, Turun yliopisto

ENGLISH SUMMARIES

Johanna Sumiala & Lotta Lounasmeri

THE ALMOST IMMORTAL LEADER President Kekkonen's Funeral as a Ritualized Media Event

Whenever a leading political figure of a nation dies, his funeral becomes a national media event. At the time of death of the Finnish President Urho Kekkonen (1956–1981), the Finnish society had already entered an era where the media had a clear role in assembling the nation and constructing and re-constructing social reality. This article examines the ritual elements through which Kekkonen as a leader symbolized the nation. It also analyzes how those elements appeared in the media material addressing his death and funeral.

In the material, Kekkonen stands out as a leader beyond compare, head of the national political family, a sovereign, and a friend of the people that watches over his subjects firmly, but in a fatherly manner, protecting the nation from outside threats. To conclude, we discuss the rituals of Kekkonen's death as a transition of power, as well as ceremonial goodbyes, representing a slow move towards a new kind of political culture.

Jukka-Pekka Puro

LEADERSHIP THROUGH SPEECHES

The Manifestations of Strong Leadership in Kekkonen's Radio Speeches of the Years 1937–1967

Presidential radio speeches, as they were broadcast in Finland from the 1930s to the 1960s, were an integral part of Urho Kekkonen's political leadership and his position as the head of the state. In this article, Kekkonen's speeches are divided into three genres: memorial speeches, New Year's speeches, and foreign policy speeches. Each speech genre can be interpreted to avail various political

ambitions and the political objectives strengthened during the time. In his first national radio speeches, Kekkonen was moderate and restraint, but during the 1950s the speeches became persuasive and eloquent. In Kekkonen's most famous speeches of the 1960s, he applied diverse techniques of classic rhetoric aiming at strong rhetorical leadership. The 34 speeches, discussed in this article, are analyzed from the perspectives of neo-classical and generic rhetorical criticism.

Päivi Timonen & Minna Lammi

ON A VOYAGE WITH KEKKONEN *Finlandia Surveys* as Instruments of Persuasion during Kekkonen's First Presidency

This article focuses on the imagery in Finland's news coverage during Kekkonen's first term as president (1956–1962). During this term, Kekkonen was obliged to strengthen his less than distinct position both in Finland and abroad. This led to much coverage of official visits to the Soviet Union and Western countries. We interpret these ceremonial events as a resource of soft power used for persuasion.

As the position of Kekkonen was at first weak, he endeavored to create an image of himself as a powerful and convincing state actor, and thus sought to cast himself as an active player in the governance of the state.

Furthermore, he was able to mediate to both Finns and Western observers how the Finnish economy was led by the state. The Soviet newsreels of the time indicated how keen Finland was to follow Western science and technological development.

Olli Seuri

KEKKONEN AND POWER The Image of Urho Kekkonen in *Helsingin Sanomat's* References to the 1960s

This article explores the history of President Urho Kekkonen as it appeared in the pages of daily newspaper, *Helsingin Sanomat* (HS). His history is produced in different sections and historical references in every-day work of a newspaper. Separate pieces of representations produced by writers, editors and interviewees construct the image which is as much about representing and remembering as it is about forgetting and omitting.

This article's material is limited to references to the 1960s in the HS's volumes of 2008 and 2013. The sample is limited in order to analyse the idea of "different types of Kekkonen" in Finnish history culture. This study shows that the image of Kekkonen constructed in these references to 1960s is that of a powerful president. For example, young Kekkonen, Prime Minister Kekkonen, and the frail President after 25 years reign, are all omitted. Representations and meanings in these newspaper references are limited to Kekkonen, his legacy, and influence in public and private life in the 1960s and 1970s.

In this study's material Kekkonen is a progressive force in the modernization period of the 1960s Finland. Also, the legacy of Kekkonen and his foreign policy are strong in HS's references. The debate concerning Cold War shows the dynamism of the image of the past of President Urho Kekkonen and his lasting relevance to Finnish history culture. His legacy and history can be used for various lines of argument. Different emphasis leads to different, even opposing, views and visions. The public debate over Cold War and Kekkonen represents a broader aspect, noticed earlier by historian Henrik Meinander (2010): The debate concerning the legacy of President Urho Kekkonen is a debate of Cold War Finland and Finland's position between the East and the West.